

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	4
GİRİŞ	7
A- AVRUPA'DA REFORM VE SEBEPLERİ	7
1. Katolik Kilisesi'nin Reform'un Oluşmasına Etkileri	8
2. Hümanizm Akımının Reform'un Oluşmasına Etkileri	12
3. Avrupa'daki Siyasi Yapının Reform'un Oluşmasına Etkileri.....	17
4. Teknik İcatlar ve Matbaanın Reform'un Oluşmasına Etkileri	20
5. Avrupa'daki İlk Reformistler ve Fikirleri	21
6. Reform Dönemi Konsilleri ve Tartışma Konuları.....	25
B- İNGİLTERE'DE REFORM DÜŞÜNCESİNİN OLUŞMASI	29
1. John Wycliffe (1330–1384).....	29
2. Wycliffe'in Düşünce ve Eleştirileri	31
I. BÖLÜM: ANGLİKAN KİLİSESİ'NİN TARİHÇESİ, KURUMSALLAŞMASI VE YAYILMASI	37
A- GENEL OLARAK ANGLİKAN KİLİSESİ	37
B- TARİHÇESİ	40
1. VIII. Henry Dönemi	42
2. VI. Edward Dönemi (1547–1553)	44
3. Kraliçe Mary Tudor Dönemi (1553–1558).....	47
4. Kraliçe Elizabeth Dönemi (1558–1603)	47
5. I. James Dönemi (1603–1625).....	51
6. I. Charles Dönemi (1625–1649).....	52

7. 18. Yüzyıl	55
8. 19. Yüzyıl	56
C- KURUMSALLAŞMASI	58
D- ANGLİKAN KİLİSESİNİN YAYILMASI.....	63

II. BÖLÜM: ANGLİKAN KİLİSESİ'NİN ÖZELLİKLERİ VE DİNİ

UYGULAMALARI.....73

A- ANGLİKAN KİLİSESİ'NİN ÖZELLİKLERİ..... 73

1- Anglikan Kilisesi'nin Kilise Hakkındaki Doktrini.....	73
2- 39 Maddelik Din Kanunu	75
3- Anglikan Kilisesi'nin Temel Kitabı (The Book of Common Prayer)	82
a) Hazırlanışı.....	82
b) İçeriği.....	83
c) Önemi	89
d) Eleştiriler.....	90
4- Anglikan Kilisesi'nin Hiyerarşik Yapısı	91
5- Anglikan Kilisesi'ni Tanımlama Biçimleri	94
a) Katolik merkezli tanımlama biçimleri	94
b) Protestan merkezli tanımlama biçimleri:	97
c) Latitudaryen (Dinde geniş düşünüşe sahip olanlar) merkezli tanımlama biçimleri	99

B- ANGLİKAN KİLİSESİNİN DİNİ UYGULAMALARI..... 102

1- Vaftiz	103
2- Kutsal Evharistiya	110
3- Konfirmasyon (Vaftizin pekiştirilmesi)	115
4- Günlük Dualar (Sabah-Akşam):.....	116

5- Nikâh (Evlenme) Merasimi:	121
6- Cenaze Merasimi:	125
7- Ordre (Tayin) Merasimi:	127
8- Günah itirafı:	129
SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	134
EKLER	143
EK- I	
KUTSAL EVHARİSTİYA AYİNİ.....	143
EK- II	
BİR SÖYLEŞİ	152
EK- III	
TÜRKİYE'DEKİ ANGLİKAN KİLİSELERİ ADRES VE TELEFON NUMARALARI	157

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde, Türk insanının Avrupa'nın gelenek ve göreneklerine, siyasi yapısına ve özellikle Avrupa'nın dini olan Hıristiyanlığa karşı ilgisi artmıştır. Bunun yanında “din” olgusunun Avrupa devletlerinin, devlet politikasında, sosyal ve kültürel hayatında, devletlerarası ilişkilerinde belirleyici rol oynaması nedeniyle de bu konuya yönelik ilgi köyden kente tüm insanımız için daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye'de Hıristiyanlık üzerine yapılan akademik ve popüler çalışmalar son yıllarda artmıştır. Bu çalışmalar içinde Protestanlıkla ilgili olan araştırma, inceleme ve yayınlar önemli yer tutmaktadır. Bununla beraber Protestanlık içinde kendine has özellikler taşıyan bazı dini grupların ve bunların birkaçının oluşturduğu dini hareketlerin daha spesifik olarak incelenmesi ihtiyacı da kendini hissettirmektedir. Hâlihazırda genel olarak Protestanlık ve özel olarak Adventistler, Baptistler, Presbiteryenler, Puritenler ve Metodistler üzerine yapılmış olan çalışmalar önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Fakat Katoliklik içinde reform dönemi İngiltere'sinde ortaya çıkan, Katolik ve Protestan öğeleri aynı anda içinde barındıran, İngiltere'nin politik, siyasi ve sosyal hayatına yön veren milli özelliklere sahip “Anglikan Kilisesi” henüz bir bütünlük içinde incelenmemiştir. Bu bakımdan biz, “Anglikan kilisesi'nin ortaya çıkışı ve özellikleri” adlı konuyu çalışmaya karar verdik.

Tarihi arka planı, temel özellikleri, teolojik esasları ve etkileriyle ortaya koymaya çalıştığımız bu hareket reform döneminde şekillenmiş ve yeni bir hüviyet kazanmıştır. Anglikan Kilisesi'ni doğuran ve besleyen fikirler, bu hareketin oluşmasındaki siyasi, dini sebepler, teolojik görüşler ve etkileri konumuzun çerçevesini ve sınırlarını belirlemektedir.

Bu çalışmamızda öncelikle Katolik Kilisesi içinde Anglikan Kilisesi'nin reformla birlikte ortaya çıkıp, şekillenmesini Dinler Tarihi açısından incelemeyi amaçladık. Dolayısıyla Anglikan Kilisesi'ni tarihi sürece dikkat ederek kronolojik ve tasvir edici yöntemle ortaya koymaya çalıştık. İkinci olarak misyonerlik çalışmalarının hız kazandığı günümüzde, Türkiye için önemli bir konuma sahip olan Anglikan Kilisesinin yayılması ve yayılmaya destek olan gruplara dikkati çekmek istedik.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte okuyucuyu hazırlamak için, Avrupa'daki reform ve bu reformu doğuran sebepleri, Avrupa'daki ilk reformistleri ve fikirlerini, bu dönemde gerçekleşen konsilleri ele alarak İngiltere'deki reforma zemin hazırlayan ortamı değerlendirdik.

Birinci Bölümde de ilk olarak Anglikan Kilisesi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, Anglikan Kilisesi'nin tarihçesini reform döneminden başlayarak, kilisenin yeni hüviyetini kazanmasında en büyük role sahip olan Kral VIII. Henry, Kral VI. Edward, Kraliçe Mary Tudor ve Kraliçe Elizabeth dönemlerini kronolojik olarak inceledikten sonra tarihi bilgi vermekle yetindik. Ardından Anglikan Kilisesi'nin kurumsallaşmasını ele aldık ve Kraliçe Elizabeth dönemi üzerinde ayrıntılı olarak durduk. Birinci bölümde son olarak Anglikan Kilisesi'nin yayılması ve yayılmasında en önemli paya sahip olan misyoner kuruluşlar üzerinde durduk.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Anglikan Kilisesi'nin özellikleri ve dini uygulamaları üzerinde durduk. Bu bölümün ilk kısmında; Anglikan Kilisesi'nin özelliklerini ifade eden amentüsü diyebileceğimiz 39 Maddelik Din Kanunu'nu ayrıntılı olarak ele alıp Anglikan Kilisesinin, Kilise hakkındaki doktrinini yazdık. Daha sonra Anglikan Kilisesi'nin temel kitabı The Book of Common Prayer'ın

hazırlanışı, içeriği, önemi ve bu kitaba yönelik günümüzde yapılan eleştiriler üzerinde durduk. Anglikan Kilisesi'nin hiyerarşik yapısı, Katolik, Protestan ve Latitudinaryen merkezli tanımlama biçimlerini ifade ettik. Bu bölümün ikinci kısmında, Anglikan Kilisesi'nin dini uygulamalarını ele aldık. Temel sakrament olan Vaftiz ve Kutsal Evharistiya ayinlerini diğer Hıristiyan mezheplerle karşılaştırmalı olarak inceledik. Bunun yanında uygulaması yapılan Konfirmasyon, Günlük Dualar, Nikâh Merasimi, Cenaze Merasimi, Tayin Merasimi ve Günah itirafı üzerinde durduk.

Sonuçtan sonra, Ek olarak; Kutsal Evharistiya ayininin Türkiye için hazırlanmış Türkçe uygulamasını ve Anglikan Kilisesinin Türkiye'deki adres ve telefonlarını yazdık. Son olarak da Anglikan Kilisesi papazı olan Geoffrey B. Evans ile yaptığımız röportajı ilave ettik.

Araştırma konumun tespitinden sonuçlanma aşamasına kadar değerli fikirlerinden istifade ettiğim saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU' na, bölümümü seçmemde en önemli paya sahip olan, bilgi ve birikimlerinden her zaman faydalandığım çok kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa ERDEM'e, Anabilim dalı hocalarım Prof. Dr. Baki ADAM, Doç. Dr. Mehmet KATAR, Doç. Dr. Ali İsmail GÜNGÖR, Doç. Dr. Durmuş ARIK, Arş. Gör. Canan SEYFELİ'ne, değerli büyüğüm ve hocam Doç. Dr. Seyfettin ERŞAHİN'e, çevirilerde yardımcı olan arkadaşlarıma, sabır ve dualarıyla her zaman yanımda olan AİLEM'e içten teşekkür ederim.

Resul ÇATALBAŞ

Mayıs 2006, Ankara

GİRİŞ

A- AVRUPA'DA REFORM VE SEBEPLERİ

Avrupa tarihini incelediğimizde 16. yüzyılın yerleşik dini, kültürel kurum ve düşünceler açısından bir değişim dönemini ifade ettiğini söylememiz mümkündür. Bu değişimlerden biri olan dini alandaki reform hareketleri, toplumsal anlamda da etkisini hissettirmiş ve takip eden dönemler içerisinde, Avrupa'nın siyasi hayatına yön vermiştir. Bir yandan, Katolik Kilise'deki Papalık çekişmesine dayalı iç kavgayı yansıtan Büyük Bölünme ve sonrasında iyice belirginleşen bunalım, diğer yandan, ulusal kral ve yerel prenslerin Papayla olan mücadeleleri ve nihayet toplumun alt tabakalarında özellikle de köylüler arasında baş göstermiş olan hoşnutsuzluklar, tüm Avrupa'yı kapsayarak yeni bir dini ve siyasal hareket başlatmıştır¹. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın batısı ile doğusu arasında yaygınlaşan bu dinsel değişim, tarihte "Reform Hareketi" adıyla bilinmektedir. Bu bakımdan 16. yüzyılın Hıristiyanlık ve Avrupa açısından bir reform yüzyılı olduğunu söyleyebiliriz. Burada söz konusu olan "reform" kavramıyla, Avrupa'nın büyük bir bölümünü Papalığın egemenliğinden çıkararak ve Protestanlığın kurulmasına yol açan dinsel hareket kastedilmektedir².

Batı Hıristiyanlığında 14. ve 17. yy.lar arasında inançlar, ritüeller ve kilise yapısı üzerine bir dizi değişikliği öngören Reformun, genellikle kilisenin hiyerarşik ve yasal statüsüne karşı Hussitler'in ve Lollardlar'ın yaptıkları tenkitlerle başladığı

---

¹ Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, Tanrı Devletinden Kral Devlete, İmge Kitabevi, Ankara 2004, 93-94.

² Roger Mehl, "Protestanlık Mezhebi" Din Fenomeni, (Çev. Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları, Konya 2000, 245-246.

kabul edilir. Buna karşın reformun asıl meyvesini Martin Luther'in Katolik Kilisesi'ne yönelttiği eleştiriler ve kendi düşünce sistemini ilan etmesiyle verdiğini söyleyebiliriz. Luther'in Papalık kurumu, kişisel iman, tövbe, günah çıkarma, rahiplik, dinde otorite ve kutsal metnin yeri gibi konularda ileri sürdüğü görüşler Hıristiyan dünyasını alt üst etmiş ve birçok yeni reform teşebbüslerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır³. Gerek önceki reformist eleştiriler gerekse Luther reformunun hedefi doğrudan dinsel bir anlam ifade etmiştir. Reformun sebepleri olarak kilise kurumu, bu kurumun başındaki Papa ve kilise hiyerarşisinin uygulamaları gösterilebilir. Bunun yanında Rönesans, hümanizm akımı, teknik icatlar ve özellikle matbaa, bireycilik felsefesi ve ekonomik sebeplerin her birinin az ya da çok etkisinden söz etmek mümkündür. Burada saydıklarımızı reform öncesi, reforma zemin hazırlayan, bu süreci kolaylaştıran ya da hızlandıran yan etkenler olarak nitelendirilebiliriz.

1. Katolik Kilisesi'nin Reform'un Oluşmasına Etkileri

Katolik Kilisesi'nin Reform hareketine birçok etkisinden söz etmek mümkündür. Bunlar arasında en önemlisi kilisenin, merkezden taşraya kadar tüm kurumsal yapı ve uygulamalarıyla bir yozlaşma içerisinde olmasıdır. Ortaçağ'da Papaların, dinsel konumlarının ötesinde, sürekli bir dünyevi iktidar hevesi içinde oldukları ve Papalık kurumunun ne kilisenin başı olmaktan ne de Avrupa'da en üstün yöneticisi rolünü oynamaktan vazgeçmeyi düşünmediği görülmektedir. Dünyevi bir güç olan Roma İmparatorluğunun ardından dünyevilikle uhreviliği birleştiren Kilise, bu imparatorluğun devam ettireni olmuş, Papa adeta bir Roma Sezar'ı haline

---

³ Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, "Reformasyon", Vadi Yayınları, Ankara 1998, 319.

gelmiştir⁴. Bu nedenle, bu dönemlerde Papalığın çeşitli ülkelerin iç ve dış politikalarına müdahalelerine sıkça rastlanmaktadır. Her ne kadar İngiltere ve Fransa gibi bazı devletler zaman zaman buna direnmeye çalışmış olsalar da, özellikle Almanya ve İtalya gibi önemli ülkelerin, sıklıkla Papalığın emri altında olduğu dikkati çekmektedir.

Bunun yanında ikinci sebep olarak kilise kurumunun, mali kazanç ihtiraslarını gizleme ihtiyacını bile hissetmeden faaliyetlerde bulunmasını gösterebiliriz. Rönesans akımının estirdiği estetik ve sanat anlayışının da etkisiyle, gösterişli kilise ve katedraller inşa edilmiş, Papalar ve kilise mensupları, fakirlik, tevazuu ve dinsel hayata bağlılık esaslarını bir yana bırakıp dinsel sorumluluklarının da ötesinde, kral ve prenslere benzer bir yaşam sürdürdüklerini görmekteyiz. Bu da kilisenin kendi içindeki yozlaşmasının bir göstergesi olarak sayılabilir⁵. Bu duruma ulaşmada gerekli olan mali kaynaklar için kilise, öncelikle vergilere yönelmiştir. Örneğin Papa'nın Hıristiyan ülkelerindeki ruhban sınıfı tarafından işletilen kilise emlakinden %2,5 nispetinde bir vergi aldığı görülmektedir. Ayrıca, her ülkede ruhban sınıfından olan kişilere tahsis edilmiş toprakların başındaki papazlardan, aldığı toprak vergileriyle Papa'nın kendisine sürekli bir gelir temin ettiğini de görmekteyiz. Reform öncesi Almanya'sında halktan toplanan vergilerin %4'ünün devlete ayrılırken; %6,5 oranının ise kiliseye bırakıldığını ve Alman topraklarının üçte birinin kiliseye tahsis edildiğini görmekteyiz⁶. Bu durum Kilise'nin ekonomik açıdan gücünü göstermeye yeterlidir.

---

⁴ Kaan H. Ökten, Hıristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi, Mavi Ada Yayınevi, İstanbul 2000, 37.

⁵ Server Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası- III, Adam Yayınevi, İstanbul 2004, 95.

⁶ Tanilli, 136.

Üçüncü sebep olarak toplanan vergi ve gayrimenkul gelirlerinin yanı sıra, Kilise'nin diğer bir gelir kaynağı daha vardı ki, hem reform öncesi dinsel istismarı tanımlamakta, hem de reformun görünürdeki en önemli sebeplerinden biri sayılmaktadır. Bu gelir kaynağı, Kilise'nin "Endüljans"⁷ uygulamasıdır. 16. yüzyılın başlarından itibaren, bir çeşit dinsel af ticareti olarak da görülen endüljans uygulamasıyla, hayatta ya da ölmüş olan günahkâr insanların cezaları Kilise tarafından paraya çevrilmeye ve bu paralar Kilise adına tahsil edilmeye başlanmıştır. Bu tutumuyla dünyevi kazancını daha da artırarak "dev bir mali örgüt"⁸ haline gelen Kilise'nin, buna karşın dinsel kurum olarak halkın üzerindeki etki ve otoritesini hızla kaybettiği görülmektedir.

Dinsel otoritelerini dünyevi kazançlara tahsil etmekten çekinmedikleri görülen papaların suistimalleri, bu dönemin en üst tabakasından en alt tabakasındaki köylülerine varıncaya kadar toplumun değişik kısımlarının dikkatini çektiğini ve bir tepki oluşturduğunu görmekteyiz. Bu tepkiler, daha sonra 14. yüzyıl başlarında toplanan konsillerde "Kilise'nin başı ve azasının ıslaha muhtaç" olduğunun ifade edilmesine sebep olmuştur. Örneğin Viyana Konsili (1311–1312)'inde, Kilise'nin gerilemesinin belli başlı nedenleri olarak, Kilise unvanlarının istismar edilmesi ve yolsuzluklar gösterilmiştir⁹. Fakat Papa, yetkilerini sınırlayan bu konsil kararlarını dikkate almamıştır. Bilhassa IV. Alexandre (Ö. 1261), II. Julius (1443–1513) ve

---

⁷ Endüljans; (Indelgence) Hıristiyanlıkta para karşılığı günah bağışlama. Hıristiyan inancına göre bir kişi tövbe etse dahi işlediği günahın ya dünya da ya da Araf'ta bir cezası olmalıdır. Dolayısıyla kilise, kişinin günahının cezasını kaldırmaya yetkilidir. Hıristiyanlık tarihinde 11. yy. öncesinde Endüljans ile ilgili herhangi bir delil yoktur. Ancak 12. yy. sonrası endüljans yaygınlaştı ve Haçlı seferlerine katılanlara genel Endüljans sunuldu. Ortaçağ'da bu konuda birçok yolsuzluklar yaşandı; Endüljans kurumu adeta kilisenin ve rahiplerin mal mülk edinme kaynağı olarak anlaşılmıştır. (Bkz. Gündüz, 115.).

⁸ Tanilli, 100.

⁹ Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, (Çev. Mehmet Aydın), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1991, 47.

X.Leo (1475–1521), dinsel gayelerini bir yana bırakarak, kendilerini dünyevi gayelere adanmışlar, kiliseyi cismani bir devlet haline getirmek için her türlü siyasal entrikalara başvurmuşlardır. Gerçekten Papalık, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde yürüttüğü faal politika sayesinde, İtalya'daki devletlerin en güçlülerinden biri haline gelerek bu konumunu sürdürmek için gerektiğinde savaşmaktan bile çekinmemiştir. Papa II. Julius, bütün bunları kilise ve Papalığı kalkındırmak için yaptığını iddia etse de, IV. Alexandre bu siyasal kudreti, kendi ailesinin menfaati için elde etmeye çalıştığını açıkça itiraf etmekten çekinmemiştir¹⁰.

Genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız Papalık kurumunun bu yozlaşmasına, ruhban sınıfının kişisel tutumlarını da eklemek gerekmektedir. Kilisenin kent ve kasabalardaki temsilcileri sayılan rahip ve papazlar, halk açısından, dini anlamda itici bir görünüm içerisinde ve hiç de hoş olmayan bir hayat tarzı içindeydiler.

Papalığın siyasi ve dünyevi tutumunun bir uzantısı olan ruhban sınıfının, gerekli olan temel dini bilgilerden dahi uzak olması, kilise gayrimenkulleri üzerinde ticari çıkarlar peşinde koşması ve kilise üyelerinin atamalarındaki kayırmacılık, halkın sürekli tepkisini çekmiştir. Bütün bunların yanında, ruhban sınıfının, ülke savunması için gerekli olan mali katkılardan da muaf tutulmaları, endüljans ticareti yapıp komisyonlar almaları ve kendilerini imtiyazlı bir sınıfın üyeleri olarak görmeleri, merkezi dinsel kurum olan papalık kadar, yerel dini hiyerarşiyi oluşturan ruhban sınıfının itibarını da olumsuz etkilemiştir. Bu durum halkın gözünde yeri doldurulamaz bir otorite olan kiliseyi, bir problem kurum konumuna getirmekteydi.

---

¹⁰ Ali Erbaş, Protestan Reformu ve Luther, Dinler Tarihi Araştırmaları- III, Ankara 2002, 198.

Islaha muhtaç olan bu kurum kendisinden beklenen görevi hakkıyla yerine getiremiyordu.

2. Hümanizm Akımının Reform'un Oluşmasına Etkileri

16. yüzyıl Avrupa halklarının tüm manevi yaşamlarının belirleyicisi olan iki düşünce hareketinden biri olan hümanizm, zaman bakımından reformdan önce olduğu gibi özü bakımından da ondan farklıdır. Ancak hümanizm ile reform hareketi karşılıklı olarak birbirlerini etkilediklerini söylemek mümkündür.

Hümanizm, insanı merkeze alan ve insan yaşamına en yüksek anlamını ve yetkin saygınlığını veren nitelikleri araştıran bir düşünce olarak tanımlayabiliriz. Temelde hümanizmin sorguladığı şey; insanın Tanrı'yla olan ilişkisi ve bu ilişkinin biçimsel değil, içsel ve bireysel olduğudur. Hümanizmin, Reform dönemindeki en önemli temsilcisi ise Desiderus Erasmus¹¹ (1469–1536)'tur. Sadece reform döneminin değil, tüm hümanist düşünce sürecinin sembol kişiliği olan Erasmus ile Luther arasındaki düşünsel ilişki, reform teolojisinin oluşmasında büyük paya sahiptir. Yunanca kutsal kitabı ve eski kilise babalarının metinlerini, halkın diline göre tercüme eden Erasmus, edebi kişiliğinin yanı sıra, dinsel anlamda bir saygınlığa da sahiptir. Dolayısıyla, Luther ile Kilise arasındaki teolojik tartışmaya karşı takınacağı tutum, halk açısından da önemli bir anlam ifade edecektir. Kilise ve

---

¹¹ Desiderus Erasmus: Günümüzde Rönesans'la birlikte ortaya çıkan hümanizm akımının yaratıcılarından ve en büyük temsilcilerinden biridir. 1469 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğdu. Bu günkü orta öğrenimi karşılayan bir öğrenim döneminin ardından Augustin tarikatına katılarak rahip oldu. Ancak hiçbir zaman geleneksel anlamda bir rahip olarak etkinlik göstermedi, kendini daha çok bilime adanmak istediği gerekçesiyle, dini makamlardan "cüppe giymeme" izni aldı Paris üniversitesine devam etti. 1499'da İngiltere'ye gittiğinde John Colet, Thomas Morus (More) gibi aydınlarla tanıştı ve bu dostluklarla ufku daha da genişledi. Papalığın düşünceler üzerinde kurduğu hegemonyaya karşı çıktı. Kilisenin yenilenmesi görüşüne katılmakla birlikte Hıristiyan dünyanın parçalanmasına kesinlikle karşıydı. (Bkz. Ahmet Cemal, Deliliğe Övgü, (Çev. Nusret Hızır), Kabcacı Yayınları İstanbul 2000, 5.).

ruhban sınıfının suiistimallerine yönelik eleştirilerinden dolayı Erasmus, reform hareketlerine sosyal anlamda bir sempati duymaktaydı¹².

Hümanizm akımının, Reform'a zemin hazırlayan ve bu süreci kolaylaştıran çeşitli etkilerinden söz etmek mümkündür. Öncelikle hümanistler; Ortaçağ din felsefesini ve kilise dogmalarını bir tenkit sürecine tabi tutmayı hedeflemişler ve eski Latince ve Yunanca metinlerin meydana çıkarılması ve tashihi için tatbik edilen tenkit metotlarını, Hıristiyanlığın ve kilisenin esaslarını teşkil eden yazılara tatbik etmeye başlamışlardır. Bu çalışmalarla hümanistler, Yeni Ahit'in yanı sıra Hıristiyan teolojisini içeren diğer metinleri orijinal hüviyetlerine kavuşturmak istemişlerdir. Bunun yanında metinlerin gerçek anlamları ortaya konulmaya çalışılmış ve sonuçta kutsal metne ilişkin yazıların çoğunun, ilahi ilhamın bir eseri olmayıp sonradan üretilmiş kurmacalar olduğu ifade edilmiştir. Hatta hümanistlerin, dinsel kaynakları metin kritiğine tabi tutmaları, bu metodu Kutsal Kitabın İbranice ve Yunanca metinlerine uygulamaları ve dinsel doktrinleri yeniden yorumlamaları nedeniyle, birçok araştırmacı tarafından Reform hümanizmin bir sonucu olarak kabul edilmiştir¹³.

Reform ile Hümanizm akımı arasında sıkı bir ilişki kurulmasının nedenlerinden bir diğeri de, hümanizmin dinsel anlamda, temel kaynaklara yaptığı vurgu, yerel dil ve edebiyata tanıdığı yetkinlikler sayılabilir. Hümanist düşünürlerin çoğu, ilk kilise babalarının yazılarını eserlerinde temel öğreti olarak sunmuşlardır. Dolayısıyla tercüme faaliyetlerinin etkisiyle antik devir dillerindeki canlanmanın arttığı, yöresel halk dillerinde de bir gelişme sürecinin ortaya çıktığı ifade edilir. Bu

---

¹² Ökten, 115.

¹³ Mehl, 247.

nedenle, Kutsal Kitap'ın değişik dillere tercüme edilmesinde, hümanizm akımının hazırladığı dilsel zemini göz ardı etmek mümkün değildir¹⁴.

Avrupa'da birçok matbaa ve kütüphanenin işlevsellik kazanmasına sebep olan hümanist düşüncenin, Reform'un Kutsal Kitap'ın otoritesine yaptığı vurguyu paylaşır bir şekilde, bu durumu basılı yazılarla ortaya koyması, halkın en aşağı tabakalarına kadar ulaştırması aydınlanmayı başlatan, reformun önünü açan en önemli etkenlerden sayılmaktadır. Nitekim hümanizmin eğitim, kitap kültürü ve yerel dillere yaptığı vurgu, dinsel alanda Kutsal Kitabın konumu düşüncesiyle birleşince, bu durum, Kitab-ı Mukaddes'in birçok ülke diline çevrilip basılması Hıristiyan dogmalarının bilimsel eleştirisi ve daha fazla sayıda insanın kutsal kitabı okuyup anlaması sonucunu doğurmuştur. Hümanistlerin, Kutsal Kitap'tan uzaklaşması nedeniyle kilise kurumuna yönelttiği eleştiriler ve bilgisizlikleri yanında ahlaksızlıkları, dünya işlerine dalmaları ve batıl inançları nedeniyle ruhban sınıfına karşı yaptıkları suçlamalar, Hıristiyan halkın geleneksel kilise kurumuna karşı güveninin sarsılmasında önemli rol oynamıştır¹⁵.

Örneğin Erasmus Kilise uygulamalarını ruhban sınıfını ve içinde buldukları hayat tarzlarını, törenlerin ve kuralların anlamsızlığını ifade ettikten sonra şöyle demektedir: “Papaların verdiği bağışlanma belgelerine rahatça bel bağlayanlara ne diyelim? Bunlar, bu belgelerin etkisinden o kadar ümitlidirler ki Araf'ta geçirecekleri zamanı adeta kum saati ile sayar, bu sürenin asırlarını, yıllarını aylarını, günlerini ve saatlerini cetvelleri düzenleyecek derecede doğru hesap ederler¹⁶.”

---

¹⁴ Hakan Olgun, Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto, Feer Yayınları Ankara 2001, 14.

¹⁵ Tanilli, 93.

¹⁶ Erasmus, 97.

Erasmus Rahipleri, toplumu ahlaksızlığa iten sebeplere göz yummakla suçlamaktadır¹⁷. Buna karşın halkında Rahiplerin tavrını paylaşır şekilde, bir hayat sürdüklerini şu sözleriyle ifade etmektedir:“Vaaz edilirken kiliselerimize gidiniz. Hatip ciddi bir sorundan mı söz ediyor? Kiminin içi sıkılır, kimi esner, kimi uykuya dalar; fakat çok defa olduğu gibi vaiz tumturaklı bir eda ile eski bir kadın nine masalı anlatmaya koyulsun, dinleyenler o anda tavırlarını değiştirirler; uyanırlar, doğrulurlar dinlerler, göz kulak kesilirler. Kilisenin büyük törenlerinde de böyledir. Aziz Georgius, Christophorus, ya da Barbara gibi kilisenin efsanevi ve şairane bir azizi mi kutlanıyor? Bütün halk, kutlanan Petrus, Paulus, ya da bizzat İsa olsa, bu kadar hürmet, dindarlık göstermekten uzak olurlar. Fakat burada bütün ayrıntılara girişmek söz konusu değildir¹⁸.” Demektedir.

Erasmus gerçek dine vurgu yaparak, bilgisiz insanların Putperest düşünce yapısı içersinde olmalarıyla asıl dine zarar verdiklerini ve Keşişlerin dünya menfaatlerine dini feda ederek buna eşlik ettiğini söylemektedir¹⁹.

Erasmus Teologları ise bozulmuş bir düzenin temsilcileri olmakla suçlar ve onları önemsiz bir sorun yüzünden alev alan sıradan insanlar olarak tanımlar²⁰.

Erasmus’un eleştirilerinden Papa, Kardinaller, Piskoposlar ve Rahipler de kurtulamazlar, onların tevazu içersinde bir hayat sürmek yerine Krallarla yarışır bir lüks hayatı içersinde olmaları ve bilgisizliklerini şu sözleriyle ifade eder: “En yüksek dindarlığın, en kaba cahillikten ibaret olduğuna inanan bu adamlar, okuma bile

---

¹⁷ Erasmus, 101.

¹⁸ Erasmus, 110.

¹⁹ Erasmus, 121.

²⁰ Erasmus, 137.

bilmemekle övünürler. Kiliselerinde anlaşılmaz bir tavırla anlattıkları Mezmurlar'ı Tanrının, meleklerin ve cennetteki bütün azizlerin onları dinlemekle büyük haz duyduklarından pek emindirler²¹.”... “Fakat prensler bu hoş hayatı (Eğlence, içki, kadın, zevk hayatı) sürmekte yalnız değildirlere; Papalar, Kardinaller, piskoposlar onları taklit etmek için çoktan beri ellerinden gelenleri yapıyorlar, hatta denebilir ki onları geçme işini de başardılar²².” Diyerek ruhban sınıfını ve onların içinde buldukları durumu eleştirmektedir.

Görüldüğü gibi, Hümanizm akımı ve reform hareketi sırasında, hümanizmin kilise hiyerarşisine yaptığı eleştiriler ile reform düşüncesinin “ilk kaynaklara” yüklediği otorite arasında, sıkı bir yakınlık söz konusudur. Fakat Katolik Kilisesi'ne karşı giriştiği mücadelede, Erasmus'un desteğini bekleyen Luther'in bu umudunun açıktan gerçekleştiği söylenemez. Sosyal karışıklıktan çekinen ve ılımlı bir kişiliğe sahip olan Erasmus, ne Papa'yı ne de Luther'i tatmin eden bir tutumla, iki kutup arasındaki çatışmaya seyirci kalmayı yeğlemiştir. Fakat Erasmus, skolâstik düşünceye kuşkuyla bakan, monastik yaşam tarzını ve kutsal hatıralara gösterilen saygıyı ve özellikle de kilise kurumunun bozulmuşluğunu eleştiren düşünceleriyle, Luther'i hep gönülden desteklemiştir. Hatta Luther üzerinde inisiyatifi olan Saksonya Prensi III. Frederick'e bir mektup yazarak ondan, Luther'in mahkûm edilmesini isteyen seslere kulak asmamasını ve Papa X. Leo'ya da, Luther'i suçlamakta aceleci olmamasını istemiştir. Ancak yine de Hıristiyan alemini bir kaos ve din savaşına sebep olacağını düşündüğü Luther hareketine karşı temkinli durmuştur²³.

---

²¹ Erasmus, 149.

²² Erasmus, 166.

²³ Erasmus, 5.

Hümanizm'in temsilcisi Erasmus'un düşünce yapısı ile Luther'in düşünce yapısı bazı yönlerden çatışmaktadır. Bu çatışma sonucu Luther ve Erasmus arasındaki fikir örtüşmesi fazla uzun sürmeyecektir. Kilisenin sadece sosyal bir reforma tabi tutulması, ilk dönem Hıristiyan inancına dönülmesi ve İnciller'deki İsa'nın işlevsellik kazanmasıyla sınırlı olan Erasmus'un dinsel arzusu, doğrudan kilise doktrini, sakramentler, rahiplik ve kilise hiyerarşisine karşı olmamıştır. Kilisenin İsa merkezli din anlayışına karşın hümanist düşüncenin, insan merkezli din anlayışına sahip olduğu ve kilisenin bazı dogmalarına karşı tenkitçi bakış açıları geliştirdiği doğrudur. Fakat hümanizmin kiliseye karşı geliştirdiği eleştirel bakış açısı, kilisenin tüm dogmalarının terk edilmesi sonucunu doğurmamıştır. Dolayısıyla, Luther'in kiliseye karşı uzlaşmaz bir tutum sergilemesi ve doğrudan kilise doktrinlerini hedef alması, iki akım arasındaki ayrılığın ilk sebebi sayılabilir. Kutsal kitap'ın otoritesinde hem fikir olan bu iki düşünce akımı, hümanist düşüncenin, özellikle insanın iradesine yüklediği yetkinlik nedeniyle, birbirinden ayrılmaktadır.

3. Avrupa'daki Siyasi Yapının Reform'un Oluşmasına Etkileri

Ortaçağ'da papalar, krallar ve prensler arasında, entrika ve çıkar ilişkilerine dayalı karmaşık bir siyasal yapılanma olduğunu görmekteyiz. Özellikle dini irade sahibi olan papa ile siyasal iradenin başı olan krallar arasındaki iktidar kavgaları Ortaçağ Avrupa'sının temel özelliklerinden birini oluşturuyordu.

16. yüzyıl Avrupa'sına baktığımızda, siyasal birliği olmayan, olabildiğince parçalanmış bir ülkeler topluluğu göze çarpmaktadır. Kutsal Roma İmparatorluğunun, bünyesinde bulundurduğu feodal prensler ve imparatorluk

şövalyeleri üzerinde herhangi bir otoritesi söz konusu değildir²⁴. Bütün bunlara Avrupa'nın kapısındaki Osmanlı baskısı da eklenince, merkezi idarelerin ülkeleri üzerindeki otoritesi gittikçe zayıflamıştır. Tamamen özerk olan prensler ise vergi toplamakta, ordu bulundurmakta ve hatta imparatorlukla çatışmaktaydılar. İmparatorluğun elinin uzanamadığı bu prensliklerde huzuru bozan en önemli etken olarak yine kiliseler öne çıkmaktadır. Zira kiliseler, halkın dini duyguları üzerindeki gücüyle haçlı ordusu için askeri oluşumlarda bulunmakta ve kilise adına vergi toplayıp mali açıdan güçlenmekteydiler. Bu durum ise yerel idareciler olan prenslerin iktidar alanlarının sınırlandırılması anlamına gelmekteydi. Onlar da bu durumdan hiç de memnun değillerdi²⁵.

İlk reformcular, başlangıçta siyasal otoriteleri reformasyon içerisine çekmeye çalışmakla birlikte, siyasal yapıya ilişkin bir fikir ileri sürmemişlerdi. Bu çerçevede onlar, genellikle, kendilerinin reforma ilişkin kaygılarının “dünyevi” değil “uhrevi” alanla ilgili olduğunun altını çizmişlerdir. Ancak, onların bu uhrevi/dünyevi ayrımı, daha sonra dini/siyasal ayrımına dönüşmüştür²⁶. Genelde bütün reformistler, özelde de Luther ve John Calvin (1509–1564) gibi reformun önemli simaları her türlü şart altında, siyasal otoriteye karşı çıkmamanın doğru olmadığı görüşünü taşımışlardır. Dönem içerisinde, kilise sınıfının kendileriyle siyasal otorite ve mali güç açısından adeta rekabet ediyor görünümü nedeniyle, reformcuların bu görüşlerinin siyasal iradeye yatkın geldiği söylenebilir. Bunun sonucu olarak da Reformcular ve Reformcu düşüncelerin siyasal irade olan krallar tarafında desteklendiğini görmekteyiz.

---

²⁴ Charles Tilly, *Avrupa'da Devrimler (1492–1992)*, (Çev. Özden Arıkan), Literatür Yayıncılık, 2005, 84.

²⁵ Ağaoğulları-Köker, 98.

²⁶ Olgun, 19.

Luther'in sahip olduğu reform düşüncesi, dinin siyasi idare karşısındaki konumunu daha da sınırlar görünmektedir. Çünkü o, kilise kurumuna karşı ağır eleştiriler getirirken, Yeni Ahit'te yer alan ve Pavlus'un dünyevi otoriteye itaat konusundaki yaklaşımını içeren ifadeler²⁷ doğrultusunda siyasal yöneticiler ve prenlere kayıtsız bir itaati şu sözleriyle tavsiye etmektedir:

“Dünyevi yetki sahipleri kötü ve inançsız bile olsalar, yetki ve taşıdığı iradeleri yine de güzeldir ve Tanrı'dan gelir. Dolayısıyla, siyasal irade neredeyse ve nerede çiçekleniyorsa, orada olur ve orada kalır. Tanrı, ne kadar kötü olursa olsun, hükümetin var olmasına izin vermeyi tercih eder²⁸.”

Luther'in bu görüşleri prenlerce kabulü hiç de zor olmayan bir içeriğe sahiptir. Bu yüzden prenlere, reform hareketinin yayılmasında fazla zorluk çıkarmadıkları görülmektedir. Zira prenlere, reformdan, kilise karşısında kendi konumlarının kutsanması kadar siyasal ve ekonomik kazanımlar da elde etmeyi ummaktaydılar. Luther'in kilise kurumunu siyasal otoriteye bağlamasının prenlere egemenliğinin artıracak olması, bu siyasal kazanımlardan birisi olarak görülebilir. Bir diğer kazanım ise, Luther'in başarısı ile prenlere geleneksel kilise kurumuna karşı elde edecekleri ekonomik üstünlüktür. Zira kilisenin vergilerle yeterince zenginleşen bütçesi, endüljans ticaretiyle daha da kabarmış ve prenlere karşı ekonomik bir rekabete girişmeleri sonucunu doğurmuştur. Luther'in başarılı olması, endüljanslarla birlikte kilisenin bu gelir kapısının kapatılması anlamına gelmekteydi. Ayrıca prenlere, kilisenin geniş mal varlığına el koymak niyetindeydiler. Reform

---

²⁷ “Herkes, altında bulunduğu yönetime bağlı olsun. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle yönetime karşı direnenler. Tanrı'nın düzenlediğine karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanır.” Romalılara, 13/ 1-2.

²⁸ Olgun, 20.

hareketi prenslerin bu düşüncelerine zemin hazırlar nitelikteydi. Açıkçası kiliseyi, yalnız ve yalnız öte dünya hayatıyla ilgilenir duruma getirmek, yerel monarşilerin en büyük hayali olmuştur²⁹.

Prenslerin, Reform'un dünyevi idareyi kutsayan fikirleri karşısında gösterdikleri dolaylı desteğe, imparatorluğun iç ve dış siyasal karmaşalar sebebiyle ilgi göstermeyip, yerel ve dinsel gelişmelere seyirci kalması sonucu Reform ülke sınırlarını aşmış ve geniş bir yayılma alanı bulmuştur

4. Teknik İcatlar ve Matbaanın Reform'un Oluşmasına Etkileri

Reformun ortaya çıkıp gelişmesini kolaylaştıran sebeplerin birisi de matbaadır. Teknik icatlar ve ardından matbaanın icadı, basılı eserlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Henüz 16. yüzyıla gelinmeden Avrupa'dan yaklaşık altı milyon kitap yayınlanmıştır. Bunların konularına göre dağılımlarına bakıldığında, dinle ilgili yaklaşık otuz bin başlığa rastlanmaktadır. Reform yılları arasında ise teknik icatlar ve matbaa sebebiyle bu rakam birkaç katına çıkmıştır³⁰.

Matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte okuma ve özellikle dinsel metinleri “aslından” izleyebilme imkânı bulan “Laik halk” bu imkânı kullanmasının bir sonucu olarak, toplumsal çatışmaların hazırladığı arka planda gerektiğinde “doğru dine sadık kalmayı” veya “doğru dine dönmeyi” talep edebiliyordu. Elbetteki bu durum

---

²⁹ Tanilli, 97.

³⁰ Ağaoğulları-Köker, 100.

kilisenin otoritesini sarsmaktaydı³¹. Reform'un oluşmasına zemin hazırlayan bu etkenlerden sonra ilk reformistlere ve fikirlerine geçebiliriz.

5. Avrupa'daki İlk Reformistler ve Fikirleri

Protestanlığın ortaya çıkışı ve Reform hareketi her ne kadar Luther ile başlasa da bu hareketin kökleri daha derin tarihi temellere sahiptir. 14. yy ve sonrası, Hıristiyanlık dünyasında, papalık ve kilise kurumuna yönelik eleştirilerin en yoğun olduğu dönemdir. Gerek siyasal idare ile dini idarenin çıkar çatışmaları, gerekse kilisenin kendi içinde yozlaşması ve ruhban sınıfının dünyevi ihtiraslarla dini istismar etmesi, kiliseye olan güveni sarsarken, kiliseye duyulan tepkiler de, gizli ya da açıktan sürekli var olagelmıştır. Bu dönemde Papa'nın şahsında, tüm dini kurumlar eleştirilmiştir.

Bu dönemin dini karmaşa boyutunu görmek için "Büyük Bölünme" ve "Avignon Papalığı" adını taşıyan olaylarına değinmemizde de fayda vardır. Papa VIII. Boniface (1234–1303)'nin ölümünden sonra siyasal dengelerce zorlanan kardinaller, 1305'te Fransız V. Clement (1264–1314)'i Papa seçerler. Ne var ki, yeni Papa V. Clement, Roma'ya değil de Fransa'nın Avignon kentine yerleşir. Onun yerine geçen papalar da uzun yıllar Avignon'da ikamet ederler. Fakat 1377 yılından Papa XI. Gregorius (1329–1378) Roma'ya döner. Ertesi yıl öldüğünde kardinaller, papaların dinsel uygulamaların aksine, sergiledikleri dünyevi davranışlara yönelik başkaldırı ve ayaklanmaların etkisiyle bir İtalyan'ı Papa seçerler. Çok geçmeden, bu papaya karşı olan bazı kardinaller bir Fransız'ı Papa seçerler. Dolayısıyla Hıristiyanlık, papalık yönüyle ikiye bölünür. İngiltere ve Roma İmparatorluğu

---

³¹ Ağaoğulları-Köker, 101.

Roma'daki Papa'yı tanıırken Fransa ve Kastilla bölgesi Fransız Papa'yı kabul etmektedir³².

“Büyük Bölünme” olarak tarihe geçen bu karışıklığa, 1409 yılında Piza Konsili'yle çözüm bulunmak istenmiştir. Konsil kararlarına göre, iki Papa da görevden çekilecek ve yerlerine bir başka papa seçilecektir. Fakat üçüncü bir kişinin Papa seçilmesi, daha büyük bir karmaşaya neden olur. Zira diğer iki Papa kendilerini siyasal olarak destekleyenlerin etkileriyle çekilmeyi reddederler. Artık iki Papa değil üç Papa vardır. Bu durum ortaçağ papalık ve kilisenin durumunu göstermesi açısından dikkate değerdir³³.

Böyle olaylardan dolayı Hıristiyanlık tarihinde kiliseye yönelik pek çok eleştiri ve ıslah hareketi olmuştur. Ancak, gerek söylemleri ve gerek Luther reformuna zemin hazırlamaları bakımından, John Wycliffe ve Jan Hus'un ayrı bir konumu vardır. Burada ilk olarak Jan Hus'u ve fikirlerini ele alacağız. John Wycliffe'ı ise İngiltere de reforma zemin hazırlayan kişiler ve fikirleri konusunda inceleyeceğiz.

Jan Hus (1372–1415)

Luther reformuna etki eden ve reformun öncülerinden birisi de kuşkusuz Jan Hus'tur.

Avrupa'daki ilk reformistlerden Wycliffe'in fikirlerinin taraftar bulduğu, bölgelerden birisi de Bohemya'dır. Bunun sebebi, İngiltere'deki Oxford

---

³² Olgun, 22.

³³ Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Kardelen Kitapevi, Isparta 1999, 304.

Üniversitesinde öğrenim gören Bohemyalı öğrencilerdir. Çünkü Wycliffe'in da ders verdiği Üniversitedeki öğrenciler, Reformist düşüncelerin Bohemya'da kabulü için gerekli ortamı, büyük ölçüde hazırlamışlardı. Bir diğer faktör ise Bohemya Kral'ı IV. Wenceslas'ın kız kardeşiyle İngiltere'deki reformist görüşlere olumlu bakan Kral II. Richard'ın evlenmesidir. Bütün bunlar Bohemya'da da reformist düşüncelerin yayılması için uygun ortamın oluşması için yeterliydi. Fakat bu vazifeyi üstlenecek, liderliğini yapacak bir kişiye ihtiyaç vardı. Bu lider de "Jan Hus" olacaktır³⁴.

Jan Hus, Prag üniversitesinde eğitimini tamamlamış ve papazlık görevinin yanında, akademik kimliğiyle de ön plana çıkmış bir isimdir. Wycliffe'in, kilise kurumuna yönelttiği temel teolojik eleştirilerin tümüne katılmakla birlikte, Hus'un söyleminin farklı bir yanı da vardır. Onun, öğretilerinin önemli bir kısmı milliyetçi öğeler taşır. Bohemya'daki reform hareketi de, doğrudan ruhban sınıfına yönelik olmuştur. Fakat buradaki farklılık yabancı aleyhtarlığının etkin olmasındandır. Zira Bohemya'daki ruhban sınıfının çoğunluğunun Almanlardan oluşması, reformun seyrinin bir anlamda, yabancı karşıtlığı şeklinde gelişmesine neden olmuştur³⁵.

Wycliffe'den büyük ölçüde etkilenen Hus'un muhalefeti de doğrudan din adamlarının imtiyaz ve servetlerinin yanında, kilise hiyerarşisi ve papanın konumuna yönelik olmuştur. Kilisenin gerçek sahibinin Papa değil, İsa olması ve yeni Ahit'in yaşamda temel alınması fikirleri, onun öğretisinin temelini teşkil etmekteydi.³⁶

Hus önderliğindeki Bohemya hareketi, Büyük Bölünmenin etkisindeki papalığın Bohemya'dan uzak olması nedeniyle başlangıçta geniş bir hareket alanı

---

³⁴ Olgun, 27.

³⁵ Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - II, 479.

³⁶ Williston Walker, A History Of The Christian Church, Edinburg T&t Clack, 1985, 270.

bulmuştur. Ancak Wycliffe kadar şanslı olmayan Hus, yazıları ve 30 heretik düşüncesi sebebiyle aforoz edilmiştir. Fakat reformist görüşleri benimsemiş olan halk, kiliseye tepki gösterip Hus'u milli kahraman ilan etmiştir. Ardından Haçlı Seferleri için tanınan endüljanslara karşı çıkan Hus, daha ileri giderek, Papa'nın dünyevi otorite hakkının olmadığını, para ödeme ile gerçek bağışlanmaya ulaşılamayacağını ve kaderde yazılmadıkça endüljansın insanlara fayda vermeyeceğini vurgulamıştır³⁷. Bu eleştirel düşüncelere karşı Kilisenin karşı tavrı gecikmemiş ve Wycliffe ile Hus'un tüm yazıları, Roma kilise meclisince yasaklanmıştır³⁸.

Bu sırada kilisedeki papalık çekişmesine dayalı Büyük Bölünme'den kaynaklanan karmaşa ve ayrılık devam etmektedir. Büyük Bölünmeye son vermek için Constance Konsili (1414–1418) toplanır ve Hus'un da bu konsile çağrılarak dinlenilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece, hem büyük bölünmeyle oluşan dinsel karmaşa hem de Hus'un oluşturduğu olumsuz fikir ortamı çözülmek istenmiştir. Öncelikle konsil her üç papanın da görevinden ayrılmaları gerektiğine karar verir. Bundan sonra V. Martin (1368–1431) yeni Papa olarak seçilir ve büyük bölünmeye resmen son verilir. Papalık sorununu bu şekilde halletmiş olan konsil, bir diğer önemli sorunu olan Hus konusunda şöyle bir karar alır; imparatorluğun verdiği güvenceye rağmen Hus tutuklatılır ve kendisinden yaptıklarının yanlış olduğunu ikrar etmesi istenir. Hus bu teklifi reddeder ve kilise onun yakılarak cezalandırılmasına karar verir. Bu karar 1415'de infaz edilir³⁹.

---

³⁷ Walker, 272.

³⁸ Dvornik, 39.

³⁹ Dvornik, 40.

Milli Kahramanları Jan Hus'un öldürülmesi, Çek halkı arasında büyük bir ayaklanmaya neden olur. Bu durum çeklerin, Almanlarla karşı karşıya gelmesine sebep olan ve uzun süre devam eden Hussitler Savaşı (1419–1436)'nın da nedenidir.

Wycliffe ve Hus, Roma kilisesinin çökmüşlüğü, din adamlarının içinde bulunduğu dünyevi ihtirasları, Kutsal metnin anlaşılması gayretleri ve tek yetkin "kanun" olan kutsal metnin her türlü uygulamaların önüne konması gibi görüşleri sebebiyle, Reformun öncüleri olarak kabul edile gelmiştir⁴⁰.

Reformun öncüleri ve onların görüşlerini ifade etmiş bulunuyoruz. Bunun karşısında Papalığın tepkilerini genel hatlarıyla görmek için XV. Yüzyıl Reform Dönemi konsillerini analiz etmek de fayda görmekteyiz. Böylece konumuzu tüm yönleriyle kavramış olabileceğiz.

6. Reform Dönemi Konsilleri ve Tartışma Konuları

Batı kilisesinde, reformdan önce sorunlar oluşmuş ve Kilise, bu sorunları çözmek için teşebbüslerde bulunmuştur. Bunun için konsiller toplanmıştır. Ancak bu konsiller Kilise'nin kendi içinde reform yapmasını gerçekleştirememiştir. Bu dönemi daha iyi anlayabilmek için burada dönemin konsillerinden ve tartışma konularından bahsedeceğiz.

- **Constance Konsili (1414–1418)**

Daha önceki konularda da değindiğimiz gibi Reform öncesinde Kilise'de birçok sorunlar ortaya çıkmış ve bu sorunları çözmek için konsiler toplanmıştır.

---

⁴⁰ Walker, 274.

Bunlardan birisi de Constance konsilidir. Kilisedeki papalık çekişmesinden doğan büyük bölünmenin çözülmesi için konsil toplanır. Bunun yanında dönemin bir diğer büyük problemi, reformist fikirler ve bu fikirlerin naşiri Wycliffe ve Jan Hus'un durumlarının görüşülmesi gerekmektedir. Konsil ilk olarak her üç papanın görevinden ayrılmalarına karar verdi. Ardından Katolik imanı konusundaki kaygılarını göstermek için konsil babaları, İngiliz reformist Wycliffe'nin ve onun müntesibi Çek Jan Hus'un doktrinlerini, fikirlerini sapık ilan ederek, aforoz etti. Kilise reformisti olan Wycliffe ölçüyü aşarak, kilise için mutlak anlamda fakirliği istiyor ve kilise mallarını devlet tarafından toplanmasını arzuluyordu. Ona göre kilise "Tanrı'nın iyi kullarının görünmez cemiyetidir." İsa, kilisenin şefidir. Papalık deccal tarafından ihdas edilmiştir. Ona göre imanın yegâne kuralı, Kitab-ı Mukaddes'tir⁴¹. Bu düşünceler heretik ilan edildi ve yasaklandı. Hus ise yakılarak öldürüldü.

- **Bale-Ferrare-Florence Konsili (1431–1442)**

Bu Konsilde Hussistler'e⁴² karşı girişilen haçlı seferinin kararı alınmıştır. Hussistler'in ılımlı kesimleriyle müzakerelere devam edilmiş ve neticede onlara bazı tavizler verilmiştir.

Hussistler'le uzlaşma olayı bir yana bırakılırsa, konsilin kaygı verici konusunu kilise reformu teşkil ediyordu. Özellikle, ruhban sınıfının hayatını, mahalli konsil teşkilatlarını, dini merasimlerin kutlanmasını ilgilendiren çok sayıda karar oylanmıştı. Ayrıca, papaya başvurma hakkı kısıtlanmış ve papalıkça konulan vergiler

---

⁴¹ Dvornik, 164.

⁴² Hussistler: Bohemyalı Hıristiyan reformist Jan Hus'un fikirlerini benimseyen gruba verilen ad. (Bkz. Sarıkçıoğlu, 306.).

de kaldırılmıştır⁴³. Bu kararlar papalar gelirlerinden mahrum edilirken, konsil kararlarına bağımlı olmaları kararlaştırılıyordu.

Ayrıca bu konsilde artan Osmanlı baskısına karşı, Roma kilisesi ve İstanbul kilisesi arasında birleşmeye engel konular da görüşüldü. Kutsal Ruh'un çıktığı yer problemi çözülmeye çalışıldı, Araf ve Evharistiya ayini konularında da ittifak sağlanmıştı. Nihayet belirtilmesi gereken son nokta Roma Apostolik kutsal merkezinin ve Roma piskoposunun tüm dünyaya karşı manevi üstünlüğe sahip olduğu hususuydu⁴⁴.

• V. Latran Konsili (1512–1517)

Bu konsil aslında Kilise'nin kendine yönelik reform teşebbüsü sayılabilecek bir konsil olarak düşünülebilir. Bu konsilde, papalığın vergilendirme sistemini ıslah etmek, piskoposluk makamlarına layık piskoposları seçmek, dini eğitim ve vaaz üzerinde ısrar etmek, dindarlık kredilerinin ve dini eserlerin sansürü gibi konular üzerinde dikkatle durulmuştur⁴⁵. Ancak yine de reformun tahakkuk ettiğini söylememiz mümkün değildir.

Diğer taraftan, Wycliffe ve Jan Hus'un aşırı öğretilerinin verdiği uyarılara dikkat edilmemiştir. Bilakis onlar kilise hayatındaki gerilemenin ve yanlış yolda olan bir reformun sorumluları görülmüştür. Ayrıca temelde Katolik olmalarına rağmen Hussistler'e, seçtikleri piskoposu takdis etme yetkisi verilmiştir⁴⁶.

---

⁴³ Dvornik, 41.

⁴⁴ Dvornik, 42.

⁴⁵ Dvornik, 46.

⁴⁶ Dvornik, 46.

- **Trente Konsili (1545–1563)**

Trente konsilinde konsil babaları, kutsal doktrin, gelenek ve asli günah, bu suçtan temizlenme konularındaki dogmatik kararları oylamışlardır. Ayin takdimesi, Azizler kültü ve sakramenti konusundaki Katolik doktrini belirlemiştir. Buna karşılık çok sayıda reform kararları bu dönemde alınmıştır⁴⁷. Trente konsili ile Protestanlar bir kez daha sapkın ilan edilerek, “Papa ile Konsillerin yanılmazlığı”nın yeniden altı çizilmiştir⁴⁸.

Özetle Reform döneminin başlangıcında, gerek siyasi ve gerekse dini sebeplerden dolayı papalık çok zarar görmüştür. Üstelik bünyesinde reform kabul etmeyince papalığın durumu daha fazla sarsılmıştır. Çünkü gerilemeyi durdurmak için hiçbir ciddi çaba gösterilmemiştir. Durum o kadar ciddi sınırlara dayanmıştır ki bir sarsıntı, dini otoritelerin vicdanını uyandırabilir ve onları aksiyona sevk edebilirdi. Fakat sarsıntı, çok köklü ve tehlikeli görünmedi ve onu önceden tahmin etmek de mümkün olmadı. Bu sarsıntının kahramanı Wittenberg Üniversitesinde profesör olan rahip Martin Luther’di (1483–1546).

Luther’in ihtilalci hareketi ile daha önce görülen aynı türden gösteriler arasındaki yakın ilişki, Jan Hus’u harekete geçiren benzer olaylar sonucunda Martin Luther’in kilise ile açık savaşa girmesi olayı ile aydınlık kazanıyordu. Reformist Hus’un eseri de Luther’in kışkırtmasıyla yayınlanmıştı. Luther, Eck ile yaptığı tartışmada, Constance’da mahkûm edilen Hus’un mahkûmiyetinin haksız olduğunu

---

⁴⁷ Mehmet Aydın, Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, T. D. V. Yayınları, Ankara 1995, 165.

⁴⁸ Tanilli, 121.

ilan etmişti. Yine iman konusunda yegâne otoritenin İncil olduğunu beyan eden Wycliffe'in sözü, Alman reformist Luther tarafından kabul edilmişti.

Luther'e göre sadece Tanrı'nın vaadine mutlak bir iman, insanın kurtuluşunu sağlayabilecekti. İşte böyle bir yorumun mantıki sonucu, kilisenin, insanın kurtuluşu veya kurtuluşa ulaşmak için vasıta olarak gerekli gördüğü ayin, takdis merasimleri, endüljans gibi hayır işleri ve takdis vasıtaları Luther'e anlamsız gelmiştir. Luther tüm Hıristiyan inananlarının rahipler gibi olduğunu düşünüyordu. İnsanın yalnızca imanla kurtuluşa erebileceği fikrini benimsemişti.

Kilisenin içinde bulunduğu durum, Papa'nın otoritesinin de sarsılmasıyla, kilise ciddi eleştirilere maruz kalıyordu. Bunun yanında artan Türk baskısı, Rönesans'ın ortaya çıkardığı fikirler hümanizm akımı artık kaçınılmaz olanı, yani Reformu doğuruyordu ve bu sonuç zaten olmuştu.

B- İNGİLTERE'DE REFORM DÜŞÜNCESİNİN OLUŞMASI

İngiltere'de Reform düşüncesi XVI. yüzyıl Protestan Reformundan daha önce başlamıştır. XVI. yüzyıl Reformuna da önemli ölçüde etki eden John Wycliffe, İngiltere'de reformun öncüsü sayılmaktadır.

1. John Wycliffe (1330–1384)

John Wycliffe Ortaçağ Avrupa'sında, papalığın içinde bulunduğu karmaşa döneminde fikirlerini açıkça ifade edebilmiş, İngiltereli Hıristiyan filozof ve ilahiyatçısıdır. Uzun yıllar papazlık görevinde bulunmuş olan Wycliffe, diğer

reformistlerin aksine, kilise karşıtı görüşlerine rağmen, ölüncüye kadar ciddi bir Papa tehdidine maruz kalmamıştır.

Kilisenin aşırı dünyevileşmesini ve dinsel uygulamaların çıkara dönük istismar edilmesini, eleştirilerinin temeline oturtan Wycliffe, en önemli desteğini siyasal otoriteden görmüştür. Zira Wycliffe, “dinsel iradenin siyasal iradeye tabi olması gerektiğini” savunmuştur. Ona göre kilise, gerek dayattığı otorite ve gerek kendine tanıdığı ayrıcalıklarıyla bir tür derebeylik görünümündedir. Oysa en büyük olan Tanrı’dır. Tanrı, dinsel düzenlemeye ait hak ve görevleri kiliseye emanet olarak vermiştir. Kilise görevlileri bu hak ve görevler açısından sadece icracıdır, yoksa kilisenin gerçek sahibi değildir. Bu hak ve görevlerin kullanım yetkisi kiliseye ait olurken mülkiyeti Tanrı’ya aittir. Dinsel otorite olan kilise, bu hak ve yetkileri kötüye kullandığı zaman, dünyevi otorite olan sivil idare tarafından bu imtiyazlarından mahrum edilebileceği gibi cezalandırılması da gerekmektedir⁴⁹.

Wycliffe’in dinsel iradeyi siyasal iradenin emrine verdiği bu görüşü İngiltere Krallığının ruhban sınıfına karşı sürdürdüğü siyasal tutumla aynı doğrultuydu. Çünkü bu dönemde, İngiltere Krallığı da Papa’nın gücünü ve din adamlarının imtiyazlarını sınırlandırma ve ülke içinde vergi toplamalarını engelleme çabasındaydı. Wycliffe, kilise servetine krallıkça el konmasını doğru karşılamıştır. Çünkü ona göre; kilise mensupları azami bir takva içerisinde olmalıydılar⁵⁰.

Papalık iktidarını zayıflatma amacı güden bütün dinsel reformcuların siyasal iradeye ihtiyaç duydukları ve ister istemez siyasal iktidarın güçlenmesine katkıda

---

⁴⁹ Walker, 268.

⁵⁰ Olgun, 24.

buldukları aşikârdır. Çünkü reform yapabilmek için siyasal otoritenin destekleyici, himaye edici gücüne ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu güç daha da fazla artırılmalı ve daha sağlam temeller üzerine oturtulmalıydı. Bunun bilincinde olan Wycliffe Kral'a kayıtsız şartsız hâkimiyet tanımıştır. Ona göre kral, yasaya ve adalete uygun olarak yönetmese bile, yine de ona itaat edilmelidir. Kralın kiliseye müdahale ederek içindeki bozuklukları düzeltme yetkisi vardır⁵¹. Üstelik Kral Tanrı'nın temsilcisidir ve krala karşı çıkmak doğru değildir. Piskoposlar, iktidarlarını ondan alırlar ve bu dünya söz konusu olduğu oranda kral, din adamlarından daha saygındır. Wycliffe'in bu düşünceleri, ulusal kiliselerin habercisi olarak da, anlaşılmıştır. Gerçekte krallar, evrensel bir kilisenin içinde yer almaktansa, kiliseyi kendi sınırları içinde örgütleyip denetimleri altına almayı arzulamaktaydılar. Bu durumda Wycliffe, kilise karşısında dünyevi bir güvenlik, himaye alırken, buna karşılık Kral da Papa karşısında iktidarının yüceltilmesini sağlamış oluyordu. Bu durumdan iki taraf da fazlasıyla memnundu⁵².

Siyasal iradenin desteğini alan Wycliffe, fikirleri ve eleştirileriyle, ülkede kilise aleyhtarı muhalefetin de oluşmasını sağlamıştı. Bu nedenle, zaman zaman Papa tarafından mahkûm edilmek istenmiş, fakat halkın ve soyluların himayesinde, düşüncelerini özgürce ifade etmeyi başarabilmiştir.

2. Wycliffe'in Düşünce ve Eleştirileri

İngiltere'de Reform düşüncesinin oluşumunu anlayabilmek için Wycliffe'in düşüncelerini iyi anlamak gerekmektedir.

---

⁵¹ Ağaoğulları-Köker, 88.

⁵² Olgun, 25.

Wycliffe kutsal emanetlere ve azizlere saygı, şekilsel günah itirafı, Araf düşüncesi, Endüljans uygulamaları ve manastır sisteminin yanı sıra; genel olarak Papa'nın otoritesini, yozlaşan kilise hiyerarşisini ve kutsal kitabın uygulanmamasını eleştirmiştir⁵³. Ancak Wycliffe, kurum olarak Papalığı reddetmemiştir. Ona göre kilise, Papa ve kardinallerin tekelinde değildir. Kilise, tamamen İsa bağlılarından oluşan seçilmiş topluluğun inisiyatifindedir. Eğer Papa ilk dönem Hıristiyanlığının uygulamalarına göre davranıyorsa, dünyevi bir otoriteye imkân tanınmalıdır. Onun düşüncesine göre; Papa dünyevi kaygılarla güç ve iktidar peşinde koşarsa, siyasal idare tarafından azledilebilmelidir⁵⁴.

Wycliffe'in bir başka görüşü ise "kişisel erdem" öğretisidir. Ona göre kurtuluşa ancak, vicdani duygularla ulaşılabilir; fakat kişisel erdemlere ulaşmada, dünyevi şüphelerden arınmış din adamlarının etkisi inkâr edilemezdir. Zira kilise ayinlerinin kurtuluşa vesile olabilmesi için, bu ayinleri yapanların saf amellerine bağlı olduğu kadar, ayinleri yöneten ruhban sınıfının ahlaki karakterine de bağlıdır. Wycliffe'in Donatizm⁵⁵'in uzantısı olmakla suçlanan bu görüşü, kilise tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü bu düşünce, kilise mensuplarının konumunu halk nazarında düşünürken, ruhban sınıfına da hem dinsel ve hem de sosyal anlamda, ağır bir sorumluluk yüklemektedir⁵⁶.

Papa'nın yetkileri, din adamlarının ritüellere ait fonksiyonlarını ve endüljans uygulamaları ile ilgili olarak Wycliffe şöyle düşünmektedir: "Papaz ve rahipler,

---

⁵³ Hubert Jedin, *The Medieval And Reformation Church*, New York: Crossroad 1993, 451.

⁵⁴ Nicholas Tyacke, *England's Long Reformation (1500–1800)*, England 1998, 336.

⁵⁵ Donatizm: "M.S. 4. yy. başlarında kartacalı Donatus tarafından kurulan ve İsa'nın Tanrı olmadığını, sadece peygamber olan bir insan olduğunu savunarak Kuzey Afrika'da Pavlusçu kiliseye karşı çıkan bir hareket" (Bkz. Gündüz, 100.).

⁵⁶ John Richard Humpidge Moorman, *A History Of The Church in England*, Britain 1986, 13.

dünyevi bir günah işlediklerinde papazlığa atanamadıkları gibi, kutsama ve vaftiz ayinini dahi gerçekleştiremezler. Bunun yanında hiçbir din adamı, bir kimseyi öncelikle Tanrı tarafından aforoz edildiğini bilmedikçe aforoz edemezler. Bunun yanında samimi pişmanlığa ulaşan bir kimse için, şekilsel olarak günah itirafında bulunmak gereksizdir”⁵⁷.

Wycliffe, bunların yanında Yeni Ahit’in Tanrı’nın kanunu olduğunu ve imanın yalnızca buna dayanması gerektiğini savunmaktaydı. Böylece Kutsal Kitap otorite olarak kabul edilmiş olacaktı. Bununla beraber Kitab-ı Mukaddes İngilizce’ye çevrilmeliydi. Böylece halk ruhban sınıfının söylem, uygulama ve isteklerinin dinsel dayanağının olup olmadığı görebilecekti. Nitekim Wycliffe’in yönlendirmesiyle Yeni Ahit, takipçileri Lollard’lar tarafından İngilizce’ye tercüme edilmiştir. Buna karşılık eleştirilere daha fazla sessiz kalamayan Kilise, 1382 yılında Canterbury Kilise Meclisinin aldığı kararla, Wycliffe’i heretik ilan etmiştir⁵⁸.

Wycliffe’nin ölümünden sonra takipçisi olan Lollardlar, Kral II. Richard’ın gösterdiği toleransla bu hareketi, devam ettirmişlerdir. Halkın anlayabilmesi için vaazlarını İngilizce yapmışlar, İngilizce Yeni Ahit’in yaygınlaşmasına çalışmışlardır. Fakat Kral IV. Henry’in Papa’nın yanında yer alması ve kilisenin baskılarının artması sebebiyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır⁵⁹. Ancak bu çekilme, reformist düşüncenin sonu anlamına gelmemiştir. Zira bastırılan muhalif görüşler, Bohemya’da Jan Hus’la kendini tekrar göstermiştir.

---

⁵⁷Gerald Bray, Documents Of The English Reformation, Cambridge 1994, 248.

⁵⁸ Walker, 268.

⁵⁹ Philip Hughes, The Reformation in England, volume I “The King’s Proceedings”, London 1953, 137.

İngiltere'deki bu ilk reformist düşünceler Wycliffe'in takipçileri Lollardlar tarafından devam ettirilmiştir. 16. yy.a geldiğimizde Reform'a hazır bir İngiliz halkı görmekteyiz.

Wycliffe düşüncesinin İngiltere'de doğması, Hümanizm akımının etkisi İngiltere'nin Roma'dan uzak olması, reforma kucak açan kralların varlığı gibi birçok nedenler dolayısıyla İngiltere reformun ilk filizlendiği yerlerden birisi olmuştur. Fakat tabi ki burada da reformun olması çok kolay olmamıştır. İnişli-çıkışlı birçok badire atlatılmış ve günümüze İngiltere'de ki reform süreci eşine az rastlanır bir örnek sunmuştur.

İngiltere'de Kral VIII. Henry, yardımcısı Thomas Wolsey'in yardımıyla aslında Reform'a kesinlikle karşı çıkan bir disiplin oluşturma gayreti içindeydi. Ama VIII. Henry, karısı Katerina Aragon ile evliliğinin bozulmasını istiyordu. Papa ise Katoliklikteki boşanma yasağı sebebiyle, bu evliliği bozmadı. Bunun üzerine, Kralın danışmanı Cromwell, 11 Şubat 1531'de kiliseyi tahta bağımlı kılan bir tasarımı parlamentodan geçirdi⁶⁰.

Oysa Kral'ın yardımcısı Thomas More reformist düşüncelere sahip olanları ezmeye devam ediyordu. Cambridgeli bir ilahiyatçı olan Thomas Cranmer, Kralı Papa'ya rağmen boşanmaya teşvik etti. Sonunda Kral VIII. Henry 11 Temmuz 1533'te Anne Boleyn ile evlenince Papa tarafından "aforoz" edildi. Kral ve yardımcıları artık ciddi bir sorunla karşı karşıyaydı. Bu olumsuz havayı dağıtacak bir formül bulmalıydılar. Papalığa bağlı İngiltere Kilisesini bağımsızlaştırarak milli bir

---

⁶⁰ Tanilli, 117.

kilise oluşturmak için çalışmalara başladılar⁶¹. Fakat bir sorun daha vardı ki onları aşmaları çok zor olacaktı. O da halkın Katolik kilisesine olan bağlılığıydı.

Ocak 1534'te Anglikan Kilisesi'nin oluşmasına karşı olanlar eylem yapmaya başladılar. Katolik birliğini savunanlar, en ünlüleri Thomas More olan birçok kurban verdi. 1537'de ilan edilen The Book of Articles(Din Kanunu), içinde yine de birçok Katolik unsuru bulunan bir Protestanlık ortaya koyuyordu.

İskandinavya'da olduğu gibi, İngiliz Protestanlığında da kilise yöneticilerinin kademeleşmesi Katolik uygulamayla bire bir muhafaza edildi. Kilise mülkleri satışa çıkarıldı ve 1539'da ilan edilen 6 maddelik kararnameye, sapkınlıkların kovuşturulması için engizisyon usullerinin uygulanması öngörüldü⁶².

3 Ekim 1555'te imzalanan Augusburg antlaşmasıyla imparatorluğun sınırları içinde Protestan kilise ve devletlerin varlığı resmen kabul ediliyor ve her yurttaşın kendi devletinin dinini kabul etmek zorunda olduğu belirtiliyordu. Zorlama ve bunun karşısındaki halkın psikolojisi buna müsait değildi.

Katolikler, İngiltere'de 3 Ağustos 1533'te VIII. Henry'nin büyük kızı Mary Tudor'un tahta çıkışını sevinç gösterileriyle karşıladılar. Mary Tudor, Kardinal Pole ile anlaşarak İngiltere Krallığını Papalık ile anlaşmaya vardırdı.

Oğlu Philip'i kraliçeyle evlendirmiş olan imparatorun aracılığıyla Papa III. Julius, kilisenin kanunlaştırılmış malları üstünde hak iddiasından vazgeçti ve

---

⁶¹ Christopher Haigh, The English Reformation, Cambridge University Press 1987, 18.

⁶² Hughes, The Reformation in England, volume III "True Religion Now Established", London 1954, 353.

parlamento 30 Kasım 1554'te İngiltere'nin yeniden Katolik Kilisesine döndüğünü ilan etti. Bundan sonra girişilen kıyımda Anglikan kilisesi, başta Cranmer olmak üzere 227 Reformcu fikirlere sahip din adamını kaybetti. Fakat kısa bir süre sonra Kraliçe Mary ve yardımcısı Kardinal Pole öldüler.

VIII. Henry ile Anne Boleyn'in kızı Elizabeth İngiltere kraliçesi oldu. Katolik Kilisesi'nden nefret eden Elizabeth için din, hükümet aracından başka bir şey değildi. Babasının reformunu VI. Edward'ın reformuna tercih ediyor ve Kalvencilik getirdiği cumhuriyetçi kurumlardan hoşlanmıyordu. Üç kararnameyle, tahtın kilise üzerindeki hâkimiyetini yeniden kurdu. 1552 tarihli The Prayer Book (Dua Kitabı) bazı değişikliklerle yeniden yürürlüğe girdi⁶³.

---

⁶³ Tanilli, 118-119.

I. BÖLÜM: ANGLİKAN KİLİSESİ’NİN TARİHÇESİ, KURUMSALLAŞMASI VE YAYILMASI

Anglikan Kilisesi, kendine has bir tarihi sürece sahiptir. Bu süreç bir bakıma Protestan ve Katolik düşüncenin mücadelesi şeklinde geçmiştir. Tahta geçen Kral ve Kraliçe’nin eğilimlerine, siyasi düşüncelerine göre Anglikan Kilisesinde büyük çalkantılar yaşanmıştır. Bütün bunlar, Anglikan Kilisesinin bugünkü durumunu belirleyen olaylardır. Bu yüzden araştırmamızın bu bölümünde Anglikan Kilisesinin tarihçesinden, kurumsallaşmasından ve yayılmasından bahsedeceğiz.

A- GENEL OLARAK ANGLİKAN KİLİSESİ

Anglikan Kilisesi, İngiltere’nin Canterbury başpiskoposluğunun görüşlerini kabul eden geleneksel olarak St. Augustin tarafından kurulduğuna inanılan İngiliz Ulusal Kilisesi’dir.

Anglikan Kilisesi başlangıçta bağlı olduğu Roma Kilisesi’nden tarihi bir olay neticesinde ayrılmıştır. Reformasyona müteakip Kral VIII. Henry (1491–1547) karısı Katerina Aragon’dan boşanmak istemiştir. Bu duruma Papa’nın Katoliklikteki boşanma yasağı sebebiyle karşı çıkması üzerine Anglikan Kilisesi Roma ile bağlarını kesmeye başlamış ve Katoliklik ile Protestanlık arasında bir çizgi izlemiştir.

Anglikan Kilisesi İngiltere Kralının Katolik dogmadan ve dini görüşünden ayrılmaksızın, kendisini kilisenin başı ilan ettiği “Üstünlük Bildirisi” ile kendisini

tanımlamıştır. Bu bildiriyle İngiltere Roma Kilisesi'nden ayrılmakla beraber piskoposluk muhafaza edilmiştir.

Kraliçe I. Elizabeth döneminde (1533–1603) Anglikan Kilisesi doktrinsel bir sistem olarak kurumsallaşmıştır. Altın çağını ise 17. yy. de yaşamıştır. Papa'nın otoritesini reddetmelerine ve kendilerine has bazı görüşlere sahip olmalarına rağmen Anglikan Kilisesi mensupları Katolik inanç esaslarını ibadetlerdeki dua sistemlerini ve tarihi piskoposluk telakkisini korurlar. Milli bir kilise haline gelmesinden dolayı “imanın savunucusu” unvanını taşıyan İngiliz kralının bu inançtan olması şarttır. Kral kilisenin dünyevi koruyucusu olarak kabul edilir⁶⁴.

Anglikan Kilisesi'nin inanç ve ayinleri “Ortak Dua Kitabı”yla tespit edilmiştir. Bu kitap Kraliçe I. Elizabeth tarafından kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır fakat sonradan birçok kez değiştirilmiş ve günümüz İngilizce'sine çevrilmiştir. İlk defa 1549 da kabul edilen kitap daha sonra 1552'de, 1662'de ve 1928'de (düzeltilmiş versiyon) değişikliğe uğramıştır. Bununla da kalmayarak halkın da kolayca anlayıp uygulaması için 1980 yılında “Alternative Service Book” ve 2000 yılında “Common Worship” olmak üzere çeşitli versiyonları oluşmuştur. “Book of Common Prayer (Ortak Dua Kitabı)” Anglikan inanç, öğreti ve yaşamın temelini oluşturur. Bir bakıma Anglikan Kilisesi'nin tarihi süreç içerisinde geçirdiği dönemleri yansıtır. Katolik Kilisesinden ayrılıp yeni bir oluşum içerisine giren Anglikan Kilisesi ibadet ve inanca olan bağlılığı arttırmak maksadıyla bu kitabı oluşturmuştur⁶⁵. Fakat oluşturulan kitap Katolik inanç ve öğretiyi tüm yönleri ile

---

⁶⁴ Gündüz, “Anglikan Kilisesi”, Din ve İnanç Sözlüğü, 32.

⁶⁵ Chaplin Geoffrey B.Evans'ın bilgilendirmeleri ile bu kısım yazılmıştır.İngiltere Büyükelçiliği, St. Nicolas Kilisesi dini görevlisi.

kaldıramadığı için Protestan görüşe sahip olanlar tarafından birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Reformla birlikte ortaya çıkan Protestan görüşlerin bir kısmı da bu kitapta yer almıştır. Katolik öğretinin bir kısmı kaldırılırken bir kısmı da devam ettirilmiştir. Kendi içinde farklı ve karşıt görüşleri aynı anda barındırması sebebiyle değiştirilme gereği duyulmuştur. Ülkedeki siyasi iradenin değişmesi bile bu kitapta değişikliğe gidilme sebebi olmuştur. Katolikliğe yakın Kral ve Kraliçeler yönetime geldiği zaman kitaptaki Protestan öğeler çıkartılmış, buna karşılık Protestanlığa yakın yönetimler geldiği zaman kitaptaki Katolik öğeler kaldırılmıştır.

Anglikan Kilisesinde daha başlangıçtan itibaren çeşitli eğilimler ortaya çıkmıştır. Bunlar; Katolik inanca bağlılığını devam ettirenler, bunların karşısında Katolik inancın tamamen ortadan kaldırılmasını isteyen Protestan düşünceli olanlar ve her iki görüşü de kısmen benimseyen dinde geniş düşünüşlü Latitudinaryen'ler olmak üzere üç kısımdır.

Bunlardan ilki “Aşağı Kilise”⁶⁶ olarak adlandırılan akım tam bir Kalvinizm’e taraftardır. Protestan düşünceli olarak adlandırabileceğimiz bu akım Katolik etki ve kalıntılara tamamen karşıdır. Karşılaştığı güçlüklerle rağmen kendilerini kabul ettirmeyi başarmışlardır. İkincisi Anglo-Katolik ekol, Episcopal Church veya High Church (Yüksek Kilisesi) olarak adlandırılmaktadır. Bu akım ise Katolikliğe daha yakındır. Üçüncü olarak ortaya çıkan akım kendilerini liberal olarak tanımlayan

---

⁶⁶ Aşağı Kilise: Sakramentlerle kurtuluşu öngören sakramentalizme karşı olarak kutsal kitabın vaazına ve kilise geleneğinin otoritesine önem veren kiliseler için kullanılmaktadır. (Bkz. Ali İsmail Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Ankara 2005, 12.).

dinde geniş düşünüşlü görüşe sahip olan serbest ekol ya da “Broad Church”dür. Bu akımda Hıristiyan ahlakının birkaç temel kavramı muhafaza edilmektedir⁶⁷.

Bunların yanında Anglikan Kilisesinde; piskoposluğu reddederek ihtiyar meclisleri ile yönetilmeyi benimsemiş olan “Presbiteryen”ler, kilisesinin kutsal metinlerinden kaynaklanmayan ve sonradan uydurulmuş, her türlü katkıdan arındırılması gerektirdiğini savunan “Püriten”ler ve yapısal olarak Presbiteryen tarzda organize olan metodik bir manevi yaşantıyla dinsel uyanış sağlanmasına çalışmayı benimseyen “Methodist” ekol gibi birçok dinsel hareket oluşmuştur.

B- TARİHÇESİ

Anglikan Kilisesi’nin tarihçesini araştırırken karşımıza çıkan ilk soru; Anglikan Kilisesi’nin ne zaman ortaya çıktığıdır. İngiliz tarihi yazarları, Anglikan Kilisesi’nin tarihinin İngiliz halkının Hıristiyanlığı kabul etmesiyle başladığını kabul ederler. İngiltere’de V. Asırda başlayan Hıristiyanlığı anlatma faaliyetleri, VI. asır başlarında meyvelerini vermeye başlamış ve VIII. asır sonlarında da hemen hemen tüm İngiltere Roma Kilisesine dâhil olmuştur⁶⁸.

İngiltere’de ilk kilisenin St. Augustin tarafından V. yüzyılda kurulduğu ifade edilir. Anglikan Kilisesi bu tarihten itibaren Ruhani otoritesinin yanında, dünyevi otorite olan Kralların tabii yardımcısı olmakla kendilerine bir takım siyasi güç elde etmiştir. Krallar kiliseyi korumakla, kendilerine ruhani bir destek bulurlarken Kilise Kral’a itaatın temsilciliğini yapmıştır. Papalık İngiltere ve Almanya’da yeni bağlı

---

⁶⁷ Türk Ansiklopedisi, MEB Yayınları, Ankara 1949,III/25.

⁶⁸ Andre Maouros, İngiltere Tarihi, (Çev. H. Cahit Yalçın), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938, 50.

kiliseler kurmakla büyük bir kuvvete sahip olmuş ve elde ettiği bu kuvveti sonuna kadar koruma gayreti içersine girmiştir. Buna karşılık bu devirde Doğu Kiliseleri, Roma Kilisesi'ne tâbi olma konusunda tartışma içerisindediler. Ayrıca Fransız Kilisesi de müstakil davranma gayreti içindeydi⁶⁹.

Papa'ya itaat etme veya müstakil davranma konusunda Anglikan Piskoposları daimi olarak itaati seçmişlerdir. Bu yüzden diğer ülkelere nazaran İngiltere her zaman papalık indinde farklı bir konuma sahip olmuş; Latin ve Hıristiyan kültürü tarihinde de önemli bir yer elde etmiştir. Fakat Anglosaksonların (İngiliz, İskoç ve Galliler) tabiatı, gelenek görenek ve yaşayış tarzları bu kültüre kendine özgü nitelik katmıştır⁷⁰.

Anglikan Kilisesi'nin devamında hiçbir kopukluk meydana gelmediğini ve bugünkü kilisenin St. Augustin, St. Anselm ve St. Thomas Becket kiliseleriyle eş olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu durumda, İngiliz halkının Hıristiyanlığı kabulüyle ortaya çıkan Anglikan Kilisesi'nin günümüzde az rastlanır bir konuma kavuşmasını sağlayan İngiliz Reformu'nun içeriği nedir? Sorusu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

İngiliz Reformu'nun içeriğini doğru analiz edebilmemiz için Hıristiyanlık'ta ve Katolik Kilisesi'nde meydana gelen tarihi değişiklikleri, prensipleri ve fikirleri her yönüyle tahkik etmemiz gerekmektedir. Burada karşımıza çıkan cevaplar, fikirler ve prensipler konumuza açıklık getirecektir.

---

⁶⁹ Maouros, 51.

⁷⁰ Maouros, 52.

İlahiyat açısından yapılan değerlendirmeler bir yana tarihin reformasyon denilen belirli bir döneminde Anglikan Kilisesi'nin geleneksel olarak bağlı olduğu Papalıktan ve Katolik Kilisesi'nden ayrılarak bağımsız bir yapı haline geldiğini görmekteyiz. Belirli bir ölçüye kadar geleneksel inancın da bundan sonra değiştirildiği aşikârdır. Burada söz konusu edilen değişikliklerin yaşayıp yaşamadıkları ve Anglikan Kilisesi'nin önceden beri sahip olduğu Katolik inancında bir bozukluğa sebep olup olmadığı konumuzun sınırlarını çizecektir.

Üzerinde duracağımız Reformasyona kadar, çoğunlukla Katolik Kilisesi denilen, geniş bir bütünün parçası ve kısmı olan Anglikan Kilisesi'nin Reformasyonla yeni bir döneme başladığını görmekteyiz. Bizim öncelikle ele alacağımız konu budur.

Anglikan Kilisesi'nin geçirdiği evreleri iyi anlayabilmek için İngiltere tarihini bir bir ele almak gerekir.

1. VIII. Henry Dönemi

Giriş bölümünde de anlattığımız gibi reform fikirleri İngiltere'de çok önceden beri taban bulmaya başlamıştı. Ancak Anglikan Kilisesi ile Katolik Kilisesi arasındaki bağların kopmasına sağlayan en önemli sebep İngiltere Kralı VIII. Henry'nin karısı Katerina Aragon'dan boşanma isteğini Papa'nın Katoliklikteki boşanma yasağı sebebiyle reddetmesi oluşturur. Böylelikle siyasi bir konuma kavuşan ilişkiler karşılıklı güç gösterisi şeklinde zuhur etmiştir. Papa Kral'ı aforoz ederken buna karşılık Kral da kendini Anglikan Kilisesi'nin başı ilan ederek Katolik Kilisesi ve Papalıkla olan ilişkilerini kesmiştir. Ardından 1531 yılında Kilise

Temsilcileri Meclisi İsa'nın kurallarının tasvip ettiği ölçüde Kral VIII. Henry'nin Anglikan Kilisesinin başı olduğunu kabul etmiştir. Üç yıl sonra ise “Bundan böyle ne Papa ve ne de başka bir yabancı piskopos, İngiltere Krallığında, Kutsal Kitap'ta yazılı olan Tanrı tarafından verilmiş yetkiye sahip değildir” şeklinde bir yasa Kilise Temsilcileri Meclisi tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Kral VIII. Henry, “Başkanlık Üstünlük Yasası (Act of Supremacy)”⁷¹ ile başka zorlayıcı madde olmaksızın kanun koyma yetkisini üzerine almıştır. Kral “malın ve kârın, adı geçen makama ait olması” şeklindeki yasadan hareketle Kilise ve Manastırların tüm gelir ve servetlerini alarak yeni konum ve unvanından faydalanmasını bilmiştir⁷².

İngiltere'deki bu durum her kesim tarafından hüsnü kabul görmemiştir. Lordlar Kamarasındaki Krallığın başvekili Thomas More ve Rochester piskoposu John Fisher gibi etkili kişiler Katolik Kilisesinin hatalarının tashih edilmesini istemelerine rağmen bir Hıristiyan'ın Katolik Kilisesinden ayrılmasını kabul edememişlerdir. Bu yüzden Kralın “ Anglikan Kilisesinin yüce başkanı” olduğunu kabul eden yasayı kabul etmemişler ve “ üstünlük yeminini” etmeyi reddettikleri için ölüme mahkûm edilmişlerdir. Her ne kadar böyle büyük çapta karşı konulmalar olsa bile Anglikan Kilisesi'nin Papalık idaresinden Krallık idaresine geçişi gerçekleşmiştir⁷³.

Bununla beraber bu ilk dönemde papazlara uygulanan evlenme yasağı, Vaftiz ve Evharistiya'ya inanış gibi kurallar katı bir inançla muhafaza edilmiştir⁷⁴.

---

⁷¹ Güngör, 48.

⁷² Paul Elmer More, “The Church”, Anglicanism, London 1951, 34.

⁷³ More, “The Church”, Anglicanism, 36.

⁷⁴ More, “The Church”, Anglicanism, 37.

Kral VIII. Henry'nin 1547'deki ölümüne kadar İngiliz reformu temelde teolojik bir olay olmaktan çok politik bir olay olarak kalmıştır. İbadetler Katolik Kilisesi'nde olduğu gibi Latince olarak uygulanılmaya devam edilmiş, piskopos ve papazlar önceden olduğu gibi kilisenin ruhani hayatını idare etmeyi sürdürmüşlerdir. Kral VIII. Henry dönemi, fertlerin dini hayatına pek de fazla etkinin olmadığı bir dönem olarak tarih sayfalarına geçmiştir.

2. VI. Edward Dönemi (1547–1553)

Kral VIII. Henry'den sonra oğlu VI. Edward İngiltere Kralı olmuştur. Anglikan Kilisesi'nde de daha ileri değişikliklere bu dönemde gidilmiştir. Kral VIII. Henry döneminde tam manasıyla açıklanıp ortaya konamayan liturjik ve teolojik görüşler bu dönemde reform teolojisi doğrultusunda ele alınmıştır. Luther örneğine göre hazırlanan ve meydana getirilen “Birinci Umumi Dua Kitabı”⁷⁵ ulaşılmış bir sonuç olmaktan çok, daha esaslı dinsel değişikliklerin ilk adımı olarak kabul edilmiştir⁷⁶.

Anglikan Kilisesindeki bu çalkantılı dönemde Bucer, Bullinger ve Peter Martyr gibi yabancı reformcular İngiltere'deki dinsel olaylara etki etmeye çalışmışlardır. Canterbury Başpiskoposu Cranmer, İsviçre reformcularının değiştirilmiş akidelerini uygulamaya başlamıştır.

Başpiskopos Cranmer ilk olarak herkesin anlayabileceği bir ibadet düzeni oluşturabilmek için Latince olan ibadet dilini İngilizce'ye çevirmiştir. İbadetlerdeki dilin İngilizce'ye çevrilmesiyle halk arasındaki ibadetlere bakış açısı ve Kutsal

⁷⁵ The First Book Of Common Prayer, 1549.

⁷⁶ More, “The Church”, Anglicanism, 41.

Metnin merkeziliğine olan ilgi artmıştır. Böylelikle Evharistiya ayininde İsa-Mesih'in hazır bulunuşunun tabiatı konusundaki tartışmalarda, halkın ve yüksek tabakanın yaklaşımı konusundaki pürüzler giderilmiştir. Londra piskoposu Ridley, Evharistiya ayininde reform teolojisi doğrultusunda değişiklik yapılmasını istedi ve bu isteği tamamen kabul edildi. Buna karşılık yapılan onca değişikliğe rağmen Gardiner gibi Katolik fikirli piskoposların, oluşturulan dua kitabının eski Katolik inanişına aykırı olmadığı konusunda gösterdikleri deliller vardı. Fakat VI. Edward'ın "II. Dua kitabı"⁷⁷ bütün bunları silip götürdü. Bu kitapta "Papa'yı küçük düşürücü ifadeler çıkartıldı. Papaz tayin merasiminde bazı değişiklikler yapıldı. Papazların bir rütbeyi alırken 'Başlarının üzerine el koyup, Ruhül Kudüs'ü kabul et, kimin günahları ki sen unutmazsın unutulmaz ve sen tanrı adının ve O'nun kutsal kitabının Tanrı adına iman dolu bir dağıtıcısı ol... Sahip olacağın otoriteni Tanrı adına vaaz etmek ve kutsal cemaate hizmet etmekte kullan' sözleriyle İncil'i teslim almaları yer almaktaydı. Böylelikle Anglikan Kilisesi uygulamalarından, Katolik kilisesinin öğeleri çıkartılmış oluyordu⁷⁸.

27 Ekim 1552'de Kilise Temsilcileri Meclisinin çıkarmış olduğu bir kararla Ely Piskoposu Goodrich ve Kral'ın başvekiline, Kral'ın tasdiğiyle kabul edilen II. Umumi Dua Kitabı'nı kabul etmeleri emredildi. Kitapta yapılan değişiklikler sebebiyle Katolik öğelerden arındırılmış bir ibadet hayatı ortaya koyan bu kitabı, Goodrich gibi Katolik fikirli birçok piskopos kabul etmek istemedi ve buna karşılık cezalandırıldılar. II. Umumi Dua Kitabında yapılan en önemli değişiklik Evharistiya ayininde maddeten alınan ekmek ve şarabın İsa-Mesih'in bedenine ve kanına

---

⁷⁷ The Second Prayer Book Of Edward, 1552.

⁷⁸ More, "The Anglican Faith", Anglicanism, 4.

dönüşmesinin Katolik öğretilerdeki gibi değil de reforme olmuş kiliselerdeki gibi uygulanmasıdır. Yine VI. Edward döneminde yapılan başka bir değişiklik ise, papazların evlenme yasağının kaldırılarak evlenmelerinin meşru olduğunun ilan edilmesidir⁷⁹.

Yapılan tüm bu değişiklikler aynı çizgide kabul edilerek, ciddi bir tepki oluşmaksızın hayata geçirilmiştir. Bunun yanında yapılan değişiklikleri yeterli görmeyip daha büyük reform isteği içinde olan John Knox, John Hooper gibi kişiler olmasına rağmen, Anglikan Kilisesi yabancı reformcular tarafından, reformcu kiliselerden biri olarak isimlenip, tanınmıştır⁸⁰.

Edward döneminde ortaya konulan dini merasim usulü ve papaz tayin merasimi, başlangıçtan itibaren hem İngiltere'deki Katolik otoritelerce hem de Papalık tarafından geçersiz kabul edilmiştir. Katolik fikirli dönemin önde gelen yazarlarından Dr James Gairdner, "Lollardy and the Reformation" adlı eserinde: "Gerçek, bizi takdis merasiminin yeni şekli ilk ortaya çıktığında Anglikan Kilisesi'nin başpiskoposları tarafından bile tasvip edilmediğini fakat daha yüksek kudret sahiplerinin işine böyle geldiği için kabul edildiğini, söylememizi mecbur kılar" diyerek bu dönemdeki merasimlerde yapılan değişikliklerin zorla kabul ettirildiğini vurgular. Sonuçta Papa II. Leo yapılan tahkikattan sonra Anglikan kurallarının hükümsüz ve anlamsız olduklarını açıklamıştır⁸¹.

---

⁷⁹ Diarmaid MacCulloch, The Boy King: Edward VI And The Protestant Reformation, The Penguin Press, Great Britain 1999, 157-160.

⁸⁰ More, "The Church", Anglicanism, 29.

⁸¹ Ernest Charles Messenger, The Reformation, The Mass And The Priesthood, London 1936-37, 41.

3. Kraliçe Mary Tudor Dönemi (1553–1558)

Kral VI. Edward'ın ölümünden sonra onun yerine üvey kardeşi Kraliçe Mary geçti. Kraliçe Mary, Kral VIII. Henry'nin ilk eşi Katerina'dan olan kızıydı. İngiltere'de kızılca kıyametin kopmasına neden olan boşanma ve sonuçta Papalıktan ayrılma ile oluşan reform bu dönemde ağır bir darbe yedi.

Kraliçe Mary Katolik fikirli olduğundan bu dönemde İngiltere dini bir törenle yeniden Katolik Kilisesine tabi oldu⁸². Kilise üzerindeki Kral'ın başkanlığı yasası (üstünlük bildirisi) feshedildi.

Katolik inanca yeniden dönüş, ülkedeki reform yanlılarının ayaklanmalarına sebep oldu⁸³. Aralarında Canterbury Başpiskoposu Cranmer, Londra Piskoposu Ridley ve Worcester Piskoposu Latimer'inde içinde bulunduğu 200 civarında reformcu ölüme mahkûm edildi⁸⁴. Fakat kısa bir süre sonra Kraliçe Mary öldü. Halk Kral VIII. Henry'nin sonraki eşinden olma kızı, Kraliçe Elizabeth'in etrafında toplanmaya başladı.

4. Kraliçe Elizabeth Dönemi (1558–1603)

Kraliçe Mary dönemindeki baskı ve zorlama halkın ters tepki vermesine neden olmuştu. Ülke halkının Katolik Kilisesi ve Katolik düşüncesine karşı olan hoşgörüsü kaybolmuş ve düşmanca bir tavır içerisine girmelerine sebep olmuştu.

---

⁸² William J. Sheils, *The English Reformation (1530-1570)*, England 1989, 80 ; William J. Sheils, *Tudor Histories Of The English Reformation (1530-1583)*, England 1999, 74.

⁸³ Tilly, 135.

⁸⁴ David M. Loades, *Revolution in Religion, The English Reformation (1530-1570)*, University of Wales Press, 1992, 45; David M. Loades, *Cranmer And The English Reformation*, London 1991, 28.

Kraliçe Elizabeth bu durumdan faydalanarak bir yandan belirli bir itikada sahipmiş gibi görünürken bir yandan da bağımsız milli bir kilise meydana getirebilmek için büyük bir gayret sarf etmiştir.

Dini olaylarda karşılaştırmalı bir sonuca Kraliçe Elizabeth döneminde, Başpiskoposları Matthew Parker⁸⁵(1559–1575), Edmund Grindal (1576–1583) ve John Whitgift (1583–1604) dönemlerinde ulaşılmıştır.

Kraliçe Elizabeth ilk olarak “Baş İdareci” başlığı altında bir bildiri yayımlayarak babası döneminde uygulanan “Üstünlük Yasasını” tekrar kabul ettirdi. Bu yasayla ilk dört genel konsil, ortodoks inancının standartları olarak kabul edilmiştir. Kraliçe Elizabeth aynı yıl birlik yasası ile kardeşi VI. Edward’ın II. Umumi Dua Kitabı’nın kullanımını emretti. Kitabın içindeki bazı tashih edilecek noktaları tashih ettirdi. Kilise ve papazlara ait olan mal varlığına el koydu.

Anglikan kilisesinin doktrinsel standartları “39 madde” olarak meydana getirildi. Bu standartlar 1562’de Kilise Temsilcileri Meclisi’ne takdim edildi ve 1563’de kraliçe tarafından tasdik edildi. 1563’de kabul edilen “39 Maddelik Doktrin (The Article of Religion)” Anglikan Kilisesi’nin Amentü’sü olarak kabul edildi⁸⁶. 1563’deki şekliyle “39 maddelik doktrin”in ana kaynaklarından ilki “ Günah Çıkarma” konusuydu⁸⁷. Burada belirlenen standartlar 1553’deki 42 maddelik doktrinin Luther’ci görüşte yeni bir düzenlenmesiydi⁸⁸.

---

⁸⁵ Matthew Parker: “Anglikan kilisesinin kurumsallaşmasını sağlayan piskopos olarak kabul edilir.”

⁸⁶ Maouros, 322.

⁸⁷ More, “Holy and Catholic”, Anglicanism, 37.

⁸⁸ Mehl, 252.

“Üstünlük yemini”nin tekrar kabul edilmesi sebebiyle kilise piskoposlarına bu yemini etmeleri emredildi. Katolik fikirli piskoposlar Kitchen ve Handaff dışında Üstünlük Yemini’ni (Act of Supremacy) etmeyi reddedenler azledildiler.⁸⁹ Günümüzdeki Anglikan kilisesinin babası sayılan” Matthew Parker(1559–1575)” ile takdis merasiminde yeni bir hiyerarşi başladı. Takdis merasimi, Bath ve Wells Piskoposu Barlow, Whichester Piskoposu Scory, Exeter Piskoposu Coverdale ve Bedford yardımcı Piskoposu Hodgkin tarafından 1552 usulüne göre yapılmaya başlandı.

Bu “39 Maddelik Doktrin” orta yol şeklinde tarif edilebilecek bir Protestanlığı halkın istekleri doğrultusunda kabul ediyordu. Anglikan kilisesindeki 8000 papazdan 7000 i bu maddeleri kabul etmişti. Bu olayı Fransız yazar Andre Maourois şöyle değerlendirir: “Bu durum İngilizlerin din hissini bulunmamalarından değildi. İçlerinden çoğunun ibadet dili olan Latince’yi kaldırıp Papa’ya itaatten kurtulmakla beraber Katolik merasimi muhafaza etmek istediklerini göstermekteydi⁹⁰.”

Kraliçe Elizabeth Dönemi’nin başlarında Katoliklere herhangi bir dinsel şiddet uygulanmadı. Onlardan yalnızca Anglikan Ayinleri’nde bulunmaları isteniyordu. Gelmezlerse 12 Pens ceza verilecekti. Bunun asıl nedeni Kraliçe Elizabeth’in Protestan düşüncenin vicdanlara yerleşmesinin zorla değil, yumuşaklıkla olacağını düşünmesindendi. Fakat kraliçeden daha katı düşünen yardımcılarını Katolikleri hapse mahkûm ettirme düşüncesi içindeydi. Kraliçe

---

⁸⁹ Maourois, 38.

⁹⁰ Maourois, 40.

Elizabeth'in katı düşünceye sahip olan yardımcılarının baskılarına rağmen devrin ilk on senesinde, idam kararları alınmadı⁹¹. Ülkede uzlaşma ortamı hâkimdi.

Her şey iyiye doğru gidiyor gibi gözükürken ülkedeki uzlaşma ve hoşgörü ortamına darbe vuran bir olay gerçekleşti. Kraliçe Elizabeth, Papa V. Pie tarafından (1570) aforoz edildi. Babasının düştüğü durumla karşı karşıya kalan Kraliçe Elizabeth hemen sert kararlar almaya başladı. Ülkedeki Katolikler işkence cezalarına çarptırılmaya başlandı. Örneğin 1571 yılında Papa'dan gelen resmi mühüre sahip olma bu veya bunun gibi şeyleri taşıma, İngiltere'ye karşı hainlik sebebi sayılıyordu. Evharistiya ayini hakkında konuşmak bile para veya hapis cezası sebebiydi (1581). Ülkedeki Cizvitlere ve Katolik papazlara İngiltere'yi terk etmeleri emredildi. Kabul etmeyenler hain ilan edilerek cezalandırıldı (1584). Çekimser kalanlara ağır kısıtlanmalar uygulanmaya başlandı. Kraliçe Elizabeth döneminin ilk yarısına nazaran çok şiddetli olaylara sahne olan bu dönemde 150 papaz ve halktan da 20'den fazla insan Katolik inançları sebebiyle idam cezasına çarptırıldı⁹².

Kraliçe Elizabeth'in aldığı kararlar ve uygulamaları alışagelenden kurtulmak için dua eden, parlamento ve kraliçeyi eleştiren Puritenler tarafından hiçbir zaman tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Puritenler baskılı bir piskoposluk anlayışı ve çok daha sade bir şekilde olması düşünülen din taraftarı bir hükümet anlayışını savunuyorlardı. Puritenler'in ülkeyi istila çabaları ise kraliçe ve piskoposlar tarafından bastırılmıştır.

---

⁹¹ More, "Holy and Catholic", Anglicanism, , 38.

⁹² Maurois, 335 ; Guy - Jean Testas, Ortaçağ Hıristiyan Dünyasında Dini Şiddet, Engizisyon (Çev. Ali Erbaş), İnsan Yayınları, İstanbul 2003, 52.

Sonuç olarak Kraliçe Elizabeth, bütün İngiliz halkının, kilisenin idaresi üzerinde krallığın egemenliğini kabul etmelerini ve vatan hainliğine eş saydığı Papa'ya sadakati reddetmelerini, temel düşünce olarak benimsedi. Böylelikle onun döneminde (1533–1603) Anglikan kilisesi bir sistem olarak temellerini atmış ve kurumsallaşma gerçekleşmiştir.

5. I. James Dönemi (1603–1625)

I. James Dönemi'nin en önemli olayı kurumsallaşmasını tamamlamış olan Anglikan Kilisesi'nin unsurlarından biri olan kutsal kitap İncil'in Latince'den İngilizce'ye tercüme edilerek yayınlanması olmuştur. Dönemin önde gelen kutsal kitap yorumcularının hazırladığı bu kitap “King James” veya “Authorized” (onaylı baskı - 1611) versiyonu olarak adlandırılır. Özellikle William Tyndale ve Miles Coverdale gibi önde gelen Kutsal Kitap yorumcularının çalışmalarına dayanan bu versiyon eski Yunan ve İbranî metinleri esas alınarak hazırlanmıştır⁹³. Bu kitap daha sonraki çalışmalara temel teşkil etmiştir.

Bu dönemin diğer bir önemli olayı ise Amerika'da ve daha sonra neredeyse bütün dünyada sömürgecilik faaliyetleri içerisine girilmesidir. Sömürgecilik faaliyetleri ile Anglikan Kilisesi dünyaya yayılmaya başlamıştır⁹⁴. Kraliçe Elizabeth döneminde kurumsallaşması sağlanan Anglikan Kilisesi Kral I. James Döneminde de dünyanın değişik yerlerine yayılmaya başlamıştır.

---

⁹³ Güngör, 50.

⁹⁴ More, “King James I”, Anglicanism, 7.

Bu dönemde ÷lkedeki Katoliklere karşı herhangi bir Şiddet olayı gerçekleŐmemiŐtir.

6. I. Charles Dönemi (1625–1649)

I. Charles Dönemine gelindiğinde Puriten grup ile Anglikan kilisesi arasındaki ihtilaflar İngiltere krallığındaki en büyük anlaşmazlığın sebebini oluşturuyordu. Bu dönemde Puritenler grup olarak halk toplantılarında önemli ölçüde bir yer edindiler. Puriten grubun başında bulunanlar halk üzerindeki etkilerini kullanarak halkı kendileri gibi düşünmeye zorluyordu. Böylelikle ÷lkede anlaşmazlık zemini oluŐmuŐtu⁹⁵.

Puriten orta sınıfın elinde bulunan Avam Kamarası'nın amacı saf bir kilise sistemciliği oluşturmaktı. Genel olarak Puritenler'in karşı olduğu temel konular ise; Kilisenin işleyiŐi, Papazlık müessesine inanç ve Evharistiya ayininde İsa-Mesih'in hazır bulunuŐuna inancın, Katolik inanç ve uygulamaları sembolize ettiği yönündeydi⁹⁶. Puritenler, Anglikan Kilisesini içindeki “Papacı putperestlikten arındırmayı istiyorlardı. Onlara “Arındırıcılar” anlamına gelen Puritenler denmesi de bu yüzdendi⁹⁷. Buna karşılık Stuart soyundan olan İngiltere kralları piskoposluk ve kilise işleyiŐinin aynı Şekilde devam ettirilmesi taraftarıydı. Çünkü Krallar böylelikle kendi otorite ve karizmalarını korumuŐ oluyordu. Kraliçe Elizabeth döneminde konulan kurallar devam ettirilmeliydi ki kralların üstünlüğü devam edebilsin.

---

⁹⁵ More, “King Charles I”, Anglicanism, 12.

⁹⁶ John Spurr, English Prutanism (1603–1689), Hampshire/England, 1998, 28–31.

⁹⁷ Tanilli, 120.

İskoç kilisesi kralın otoritesi altında olma konusunda Anglikan kilisesi piskoposlarıyla aynı görüşteydi. İskoç kilisesi papazları, kilise sistemciliğini savunuyordu. Bu durum, dönemi değerlendiren birçok yazar için Piskoposluğun prensiplerle değil, politikayla yönetildiğinin açık delili sayılmıştır. Dönemin yazarlarından Piskopos Cooper, kilise idaresinin hiçbir şekilde mükemmel olarak teşkil edilemeyeceğini fakat İngiltere monarşi ile yönetildiği için piskoposluktan da vazgeçilemeyeceğini vurgulamıştır⁹⁸. Kısa bir süre sonra Anglikan Kilisesi ilahiyatçıları, Romalıların ilavelerinden arındırılmış eski Katolik kilisesi yapısında yeni bir İngiltere Kilisesi oluşturma gayreti içine girdiler. Bu faaliyetler içerisine girerken iki amaçları vardı. Bunlardan ilki öğreti ve ibadette Katolik görüşün tamamen kaldırılması, ikincisi ise Puritenlere karşı ayin sistemi ve piskoposluk sistemi üzerinde ısrarla duran bir kilise sistematiği oluşturmaktı⁹⁹.

Anglikan Kilisesi Papa'ya bağlı Katolik kiliseler ile kıtanın yabancı reformcu kiliseleri arasında köprü-kilise durumunu benimser bir hale gelmişti¹⁰⁰. Bu durum bir süre böyle devam etti; fakat Puriten grup taraftarları, Başpiskopos William Laud'un (1633–1645) koyduğu kurallara ve Kral I. Charles'ın otokritik hükümetine şiddetle karşı çıktılar. Puritenler, kilisenin kutsal metinlerinden kaynaklanmayan ve sonradan eklenmiş, her türlü ilaveden arındırılması gerektiğini savunuyordu. Böylelikle Puritenlere göre Katolik kilisesinin form ve törenlerinden temizlenerek saflaştırılmış bir İngiliz Protestanlığı gerçekleştirilmiş olacaktı¹⁰¹.

---

⁹⁸Tanilli, 205.

⁹⁹Spurr, 48.

¹⁰⁰Spurr, 57.

¹⁰¹Spurr, 62.

Anglikan kilisesi ile Puritenler arasındaki görüş ayrılıkları ülkede dinsel kargaşa ortamı oluşmasına sebep oldu. Dinsel kargaşa sebebiyle politik uğraşlar hız kazanarak 1643 yılında parlamentonun piskoposluğu feshetmesine sebep oldu. Kral I. Charles ve Başpiskopos William Laud idam ettirildi ve piskoposlara ait Anglikan Kilisesi ortadan kalktı. Yaklaşık 20 sene ülkede Puritenizm hâkim oldu¹⁰².

Puritenler döneminde bazı küçük çaplı karşı koymalar olmuşsa da 1660 yılındaki Restoration'a¹⁰³ kadar kayda değer büyük çapta bir olay olmamıştır. Restorasyonla birlikte idam edilen Başpiskopos William Laud'un gelenekleri yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Gözden geçirilmiş Dua kitabı 1662'de Nizam Yasası'yla kabul edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bu versiyonda bazı gözden geçirmeler de yapılmıştır. 1662'deki bu versiyon oluşturulurken; 1552'deki İkinci Dua Kitabı temel alınmış, bunun yanında 1549'daki birinci versiyon, bazı konularda da Puritenlerin görüşleri esas alınmıştır. Buna ek olarak vaftizdeki suyun takdis edilirken okunan duası yeniden düzenlenmiş ve papaz tayin merasimi şekilsel olarak biraz abartılarak değiştirilmiştir. 1662'de oluşturulan bu yeni dua kitabı başka bir değişiklik olmaksızın günümüze kadar kullanıla gelmiştir.

1688 yılındaki devrime kadar Anglikan kilisesi doktrinsel açıdan gayet geniş muhtevalı ve müsamahalı olmuştur. Canterbury Başpiskoposu John Tillson (1691–1694) Socinionlar¹⁰⁴ dışında tüm Protestan muhalif görüşte olanların kiliseye alınmalarına sıcak bakmıştır. Devrimle birlikte kiliseye sadakat yemini etmeyi

---

¹⁰² More, "The Church", Anglicanism, 92.

¹⁰³ Restoration: İngiltere'de restorasyon devri. XVIII. Lui devrinde, Barbonların tekrar iktidarı ele geçirdikleri devir.(Bkz. Maourois, 382.).

¹⁰⁴ Socinionlar: İspanyol fizikçisi Michael Servetus ile Lelio Sozzini tarafından ileri sürülen Teslis karşıtı bir hareket olup modern Unitarianizm'in öncüsüdür. İngiltere'deki temsilcisi John Biddle'dir. (Bkz. Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", D.İ.A, İstanbul 1998, XVII/ 356.).

reddeden 9 piskopos ve 400 civarında papaz idam cezasına çarptırılmıştır. Bu olay Anglikan kilisesinde ayine olan inançta belirli bir ölçüde sarsılmaya neden olmuştur.

Bundan sonraki dönemleri yüzyıl olarak ele alacağız.

7. 18. Yüzyıl

XVIII. yüzyıl Anglikan Kilisesi'nin geçmişte yaşadığı zorlu günlerden kurtulup yayılmaya başladığı ve misyonerliğe ağırlık verdiği bir yüzyıl olarak tarih sayfalarına geçmiştir. Fakat bu dönemde de bazı kırılmalar gerçekleşmiştir. Dönemin önde gelen liderlerinden John Wesley¹⁰⁵ (1703–1791) ve George Whitefield (1714–1770) çok büyük gayret göstererek “Dünyevi işleri bırakıp maneviyata dönmeyi ve ahlakı ıslah etmeyi” tembihleyen vaazlar vermeye başlamışlardır. John Wesley İngiltere halkının kurtuluş müjdesine ulaşması gerektiğine inanmış ve bu doğrultuda vaazlar vermiştir. Özellikle kendisi ve görevlendirdiği vaizler ülkeyi baştanbasa gezerek halkı dine, maneviyata yönlendirmeye çalışmıştır. Wesley, Kalvinizm'in kader anlayışına karşı çıkarak insanın kendi iradesinin de davranışlarında etkili olduğunu savunmuştur¹⁰⁶. Wesley'in gösterdiği gayretlere karşı onun düşünceleri doğrultusunda Metodist Kiliseler oluşmuştur. 1795 yılında da Metodist Kiliseler Anglikan kilisesinden resmen ayrılmıştır. Metodist kiliseleri Anglikan kiliselerinden ayıran temel nokta laik bir kişinin denetiminde küçük bir grup halinde kişilerin manevi gelişimine önem vermesiydi. Bu amaçla oluşan topluluk düzenli olarak yapılan Anglikan kilisesi uygulamalarının dışında; dua, kutsal kitap çalışmaları, İlahi söyleme vb. uygulamaları yerine getirirdi. Buna karşılık John Wesley hiçbir zaman

---

¹⁰⁵ John Wesley : Metodizmin kurucusu, (Bkz. Gündüz, 387.).

¹⁰⁶ Mustafa Erdem, Misyonerlik ve Türkiye, Türkiye Kamu-Sen Yayınları, Ankara 2005, 100-105.

Anglikan kilisesinin bir papazı olmaktan ve öyle davranmaktan vazgeçmemiştir ve bir Anglikan papazı olarak ölmüştür¹⁰⁷.

George Whitefield'ın Kalvinizm' den etkilenen Protestan canlanması kilisede özellikle 1770'den itibaren en tesirli güç haline gelmiştir. Bu hareketin önde gelen temsilcileri Charles Simeon (1759–1836) Thomas Scoot (1764–1821), William Willberforc (1759–1833) ve Henry Thornton (1760–1815) idi. Bu kişiler 1799 yılında “Misyoner Cemiyet Kilisesini¹⁰⁸” ve 1804 yılında da “İngiliz ve Yabancı İnciller Cemiyetini¹⁰⁹” kurdular ve misyonerlik çalışmaları ağırlık kazandı.

8. 19. Yüzyıl

XVIII. yüzyıldaki Protestan düşüncenin üstünlüğü XIX. Yüzyılda “Oxford Hareketi”yle ortadan kaldırıldı. 1833 yılında gerçekleşen Oxford hareketi ile Protestan düşüncenin heybetli günleri son buluyor ve kilise yeni bir oluşum içerisine giriyordu. Önceki dönemin düşüncesini devam ettiren bir grup rahip kiliseyi ıslah çalışması içerisine girdi. Fakat “Merhamet” ve “Dinin bağışlaması” üzerine verdikleri vaazlar “Pişmanlığa çağrılar ve bağışlanma yeminleri” halk tarafından hüsnu kabul görmedi. Sayıları çok az olduğu için fazla bir yankı uyandıramadılar. Dönemin önde gelen hatiplerinden John Keble ünlü vaazını “İngiliz halkının Hıristiyanlıktan çıkması” üzerine verdi. Buna karşılık etkileyici hitabetiyle John Newman, Katolik kilisesine dâhil olmayı haklı gösteren vaazlar vermeye başladı. Newman “Tract For the Times” adlı eserinde bu görüşlerini anlattı.

---

¹⁰⁷ Güngör, 70–79.

¹⁰⁸ The Church Missionary Society in 1799.

¹⁰⁹ The British and Foreign Bible Society in 1804.

1845 yılında Oxford Hareketi grubu Newman'ın ve birçok taraftarının ayrılmasıyla ikiye bölündü. Büyük bir grup Trakteryan Pusey etrafında toplandı. Bu hareket Caroline rahiplerinin görüşleri etrafına şekillendi. Güçlü muhalefete rağmen başarılı olmasını bildiler. Aslında Trakteryan Pusey'in yapmak istediği kiliseyi Katolikleştirmek değil, Ritualistik ve Anglo-Katolik denilebilecek yeni bir kuvvetli grup oluşturmaktı. Bir ölçüde Katolik ibadeti dini merasimi, günah çıkarmanın faydasını ve dini yaşantıya gayret göstermeyi geri getirdiler¹¹⁰.

XIX. yüzyılda bir başka düşünce akımı daha ortaya çıktı. Latitudinarian'ler (Sonradan Liberal, Sınır Kilise ve Modernist de denildi.) tüm XIX. Yüzyıl boyunca doktrinsel standartlarda gevşekliğe, modern ilim ışığında, doğmalarda düşünce ve aklın yetkinliğine taraftar oldular. Başarılı ve başarısız çeşitli dönemler geçirdikten sonra, Anglikan kilisesinde meşru bir akım olarak kabul edildiler.

Anglikan kilisesi İngiltere'de daima kuvvetli düşünce akımı oldu. Akla eğilimli bir yapı içerisinde oldu. Devlete karşı oldukça saygılıydı, piskoposları devlet tayin ediyordu. Papazlar meclisine seçim sadece bir formalite durumuna düşürülmüştü. 1928'deki gözden geçirilmiş Dua Kitabında açıkça ifade edildiği üzere akide ve ayinlere ait konularda kanun yapmak serbest değildi¹¹¹.

Anglikan Kilisesi'ni tarihi süreç içerisinde kronolojik olarak yazdık. Artık Anglikan Kilisesinin kurumsallaşmasına geçebiliriz.

---

¹¹⁰ More, "The Church", Anglicanism, 218.

¹¹¹ More, "The Church", Anglicanism, 17.

C- KURUMSALLAŞMASI

1531 yılında ve 1534 yıllarında Kilise Temsilcileri Meclisi'nin aldığı kararla Kral VIII. Henry Anglikan Kilisesinin başı ilan edildi. Katolik Kilisesinden ayrıldıktan sonra yapılan ilk çalışmaların amacı, Anglikan Kilisenin başının Papa değil İngiltere Kral'ı olduğunu kabul ettirme yönündeydi. “Üstünlük Yasasıyla” Katolik Kilisesi ve Papa'nın yetkileri İngiltere Kralına veriliyor ve böylece milliyetçi bir oluşumun temelleri atılıyordu.

Kral'ın başvekili Thomas More ve onun gibi kişiler kilisenin ıslah edilmesini istiyordu. Fakat bu yapılırken Katolik Kilisesinden ayrılmayı tasvip edemiyorlardı. Kilisenin baskı ve şiddetle, zorlamayla değil akıl ve bilimle ıslah edilmesi hedeflenmeliydi. Böylelikle evrensel bir kilise oluşturulabilecekti. John Colet, Thomas More ve dostları Erasmus'un asıl hedefi buydu¹¹². Erasmus'un şahsiyeti bu hareketin oluşmasına yön vermiştir.

Burada içine düşebileceğimiz en büyük hata bu ilk İngiliz yenilikçilerinin, Katolik kilisesine düşman bir hareketin temsilcileri olarak görmektir. Çünkü onların asıl amacı “sadece ruhban sınıfının ahlak ve adetlerini ıslah etmektir¹¹³.” Fakat bu düşünce ve gayretleri öyle büyük sonuçlar doğuracaktı ki, onların bile beklemediği büyük bir oluşumun ilk nüvesi atılmış olacaktı. Sonuç olarak tarihte benzerine az rastlanır bir hareket ortaya çıkmış olacaktı.

---

¹¹² Maouros, 283.

¹¹³ Maouros, 284.

Toplumun önde gelenleriyle XVI. yüzyıl İngiltere'si halkı da aynı fikri paylaşıyordu. Halk ruhban sınıfından olanların kokuşmuş yapısından bıkmıştı. O dönemde yaşayan bir piskopos bu durumu şöyle ifade etmektedir; “Eğer Habil bir papaz olsaydı Londra'nın bütün jürisi Kabil'i beraat ettirirdi¹¹⁴.”

Bu dönemde kilise mahkemelerinin en önemli gündemini; keşişlerin zenginliği, piskoposların lüks hayatı gibi şikâyetlerden müteşekkil gayet hacimli dosyalar işgal ediyordu. Ruhban sınıfı halka mütevazı yaşamı tavsiye ederken, kendilerinin içersine düştükleri tenakuzlar herkesin dikkatini çekiyordu.

Çok uzakta kalan Papalık olaylara müdahale etmek yerine kendi menfaatlerini ön planda tutuyordu. Avrupa prensleri papalık üzerinde daha etkin olması dolayısıyla Krallara nispeten daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptiler. Buna karşılık İngiliz Kralları ve devlet adamları, hâkimiyetlerinin önemli bir kısmının, kendileri hakkında hiçbir vakıfiyeti bulunmayan papalığa terk edilmiş olmasından son derece rahatsızdılar¹¹⁵.

Bu dönemde Avrupa Kralları mı Papa'nın hükmü altında yoksa Papa mı Kralların hükmü altında olduğu konusu tartışılmaya başlandı. Aslında papayla krallar arasındaki tartışmanın sebebi kilise mülkleri ve bunların vergilendirilmeleri konusuydu. Papa yandaşları, teolojik bir söylem kullanarak kilisenin mülk edinmesini, Kilise'nin ruhani görevini gerçekleştirmesinin koşulu olarak açıklamaya giriştiler. Buradan hareketle de dünyevi alanla ilgili her şeyin gerçekte ruhani amaçlara hizmet eden birer araç konumunda olduğunu vurguladılar. Buna karşılık

---

¹¹⁴ Maouros, 285.

¹¹⁵ Maouros, 286.

Kral yandaşları dünyevi olan hiçbir şeyin ruhani amaçları gerçekleştirmede bir araç olmadığı ve dünyevi düzenin kendine özgü bir amacı bulunduğunu vurguladılar¹¹⁶.

Bu düşünceler ulusal kiliselerin oluşmasının habercisiydi. Gerçekte krallar evrensel bir kilisenin içinde yer almaktansa kiliseyi kendi sınırları içinde örgütleyip denetimleri altına almayı istemekteydiler. Bunun şartı da ulusal gücün tek bir merkezde yani Kralda toplanmasıydı. İngiltere’de ise Wycliffe’tan beri onun düşüncelerini devam ettiren Lollard’lar ülkede Papalığa karşı bir cephe oluşturmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Her yerde Tevrat’ın İngilizce’ye çevrilmiş metinleri okunuyor ve ateşli hatipler tarafından tefsir edilerek halk kışkırtılıyordu. Wycliffe’in düşüncesinin tesiriyle halk maneviyata yöneliyordu. Papalığa karşı ülkede olumsuz bir düşünce beslenmeye başlanmış oluyordu. Kral VIII. Henry Papa’ya rağmen karısından boşanıp yeni bir evlilik yapması ipleri koparıyor ve İngiltere ile Papalık arasındaki bağlar kopmuş oluyordu. Fakat yine de bu dönemde Katolik kilisesinden tamamıyla ayrılma ve kurumsallaşma gerçekleşmiş değildi. Bunun en önemli göstergesi yapılan ayinlerin (Vaftiz ve Evharistiya), Katolik kilisesindeki uygulamayla birebir aynı olarak devam ettirilmesi gösterilebilir.

Kral VIII. Henry dönemi, araştırma ve düşüncelerin yayılmasına, yenilikçi fikirlerin kabulüne müsait bir dönem olmuştur. Çünkü VIII. Henry dönemi barış içinde geçmiştir.

Kurumsallaşma adına ilk değişiklikler Kral VIII. Henry’nin oğlu VI. Edward döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Alman reformist Luther’in görüşlerinin

---

¹¹⁶ Ağaoğulları – Köker, 45–50.

örnek alındığı “The First Book of Common Prayer, 1549” ve “The Second Book of Common Prayer, 1552” dua kitapları hazırlanmıştır. Hazırlanan dua kitapları esaslı bir değişikliğin habercisi oluyordu. Katolik Kilisesi ve Papa isimlerinin geçtiği yerden dikkatlice çıkarıldığı yeni bir kilise ayinleri kitabı oluşturuldu. Bu dönemde papazların evlenme yasakları kaldırıldı. Bu değişiklikler sebebiyle Anglikan kilisesi reform kiliseleri arasında anılmaya başlandı¹¹⁷.

Anglikan kilisesi tam da reforme olmuş kiliseler arasındaki yerini alıp, kurumsallaşmasını gerçekleştiriyordu ki önünde yeni bir engel daha ortaya çıktı. Bu büyük engel Kraliçe Mary Tudor'du. Kral VIII. Henry'nin ayrıldığı eşinden kızı olan Kraliçe Mary, Anglikan kilisesi ve İngiltere halkının tekrar Katolik kilisesine dönmeleri için hayatını feda etmeye hazırdı. Kraliçe Mary ilk olarak Evharistiya ayinini Katolik Kilisesindeki uygulandığı şekliyle uygulanmaya başlamasını emretti ve ardından evli olan papazları kiliseden çıkarttı. Kraliçe bununla da kalmayarak 1555 yılında ilk evli rahip olan Smith Field'ın yakılarak öldürülmesini emretti. Onunla beraber 300'e yakın Protestan düşünceli halk yakılarak öldürüldü¹¹⁸. Bu dönemdeki dinsel şiddetin adı Engisizyon'du. Karşı düşüncede olanlar insanlığa yakışmayacak birçok cezaya çarptırılıyor ve bunlar ne yazık ki din adına yapılıyordu.

Fakat bu baskılı dönem fazla uzun sürmedi. Kraliçe Mary ve yardımcısı Kardinal Pole öldüler. Kraliçe'nin baskı ve zorlamalarından iyice bıkmış olan halk VIII. Henry'nin sonraki eşinden olan kızı Kraliçe Elizabeth'in etrafında toplanmaya başladı. Dinsel baskı ve zorlama, halkın ters tepki vermesine sebep olmuştu. Ülkede Katolik kilisesine karşı bir hareket oluşmuştu.

---

¹¹⁷ Diarmaid MacCulloch, *The Later Reformation in England (1547–1603)*, London 1990, 103.

¹¹⁸ Maouros, 310.

Kraliçe Elizabeth halkın bu durumundan gayet iyi yararlanarak yeni bir oluşum hazırladı. Anglikan kilisesi bu dönemde bağımsızlığını sağlayarak kurumsallaştı. Kraliçe Elizabeth döneminde dini olaylar karşılaştırılmalı bir şekilde ele alındı. Bağımsız bir milli kilise oluşturma gayreti içersine girildi. Kraliçe Elizabeth ilk olarak Canterbury başpiskoposluğuna ılımlı reformcu Cranmer'in arkadaşı ve hayranı olan Matthew Parker'ı seçti. Daha sonra "Baş İdareci" adındaki yasa tekrar kabul edilerek Kraliçe'nin konum olarak kilisenin de üstünde olduğu kabul edildi.

Anglikan kilisesinin kurumsallaşması "39 Maddelik Din Kanununun" hazırlanıp 1562 de kilise temsilcileri meclisine takdim edilmesiyle başlamış oluyordu. 1563'de kabul edilen bu din kanunu ile Anglikan kilisesi kurumsallaşmasını gerçekleştirmiştir. 39 maddelik din kanunu Anglikan kilisesinin amentüsü sayılır. Burada kabul edilen görüşler ilk önce 1553 yılında kabul edilmişti. Fakat önceden hazırlanmış olan 42 maddelik standartlar Luther'in görüşleri ve reform teolojisi doğrultusunda yeniden ele alınmış ve 39 madde olarak yürürlüğe girmiştir.

Kraliçe Elizabeth'in kabul ettiği bu kanun Anglikan kilisesinin kurumsallaşması olarak kabul edilir¹¹⁹. Kraliçe Elizabeth kurtuluşa ulaşmayı sağlamak için Kutsal Kitap'ta geçen kutsal metinlerin doğruladığı ilk kilisenin gelenek ve öğretilerini içinde barındıran bir kilise oluşturmak istemiştir. Bununla beraber ilk 4 evrensel konsilin "Trinity (Üçleme) ve Incarnation (Vücut Bulma)

---

¹¹⁹ Massey H. Shepherd, "Anglicanism" The Encyclopedia Of Religion, (Edited by Mircea Eliade), C. I, Macmillian Publishin Company Newyork 1987, 286–288.

hakkındaki dogmatik kararları kabul etmiştir¹²⁰.” Anglikan kilisesinin ayinleri yeni şekliyle yapılmaya başlanmıştır.

Anglikan kilisesi bundan sonra Papa'nın otoritesindeki Katolik kiliseler ile Protestan kiliseler arasındaki Köprü-Kilise konumunu benimser bir konuma kavuşmuştur. Puriten grup hareketi Anglikan kilisesi için bir duraklama dönemi oluştursa da 1562 deki Nizam Yasasıyla bu durum aşılmış, “Ortak Dua Kitabı” da düzenlenerek yeniden kabul edilmiştir. 1662'den sonra ciddi bir değişiklik yapılmaksızın bu kitap kullanılmaktadır. Bu devrelerde Anglikan kilisesi doktrinsel olarak gayet geniş muhtevalı olmuştur.

Bundan sonraki yüzyıllar Anglikan kilisesinin kurumsallaşmasını tamamladığı ve dünyaya yayıldığı bir devre olmuştur.

D- ANGLİKAN KİLİSESİNİN YAYILMASI

Anglikan Kilisesi İngiltere'den politik etkilerle ilk önce, İskoçya ve İrlanda'ya geçti. Bununla beraber, İngiltere'nin kolonilerinde yaşayanlar ve misyonerler, Anglikan Kilisesi'nin Kuzey Amerika, Kanada, Hindistan ile diğer kolonilerine yayılmasını sağladı.

Anglikan Kilisesi'nin 18. yy.da kurulan misyoner cemiyetler ile de devam eden yayılması, dünyanın birçok yerinde geniş alanlarda sürdürüldü. Anglikan misyonerlerinin amaçları, dışarıda İngiliz kilisesinin model alındığı bağımsız kiliseler kurmaktır. Bu kiliseler İngiltere'deki başpiskoposluk olan Canterbury ile

---

¹²⁰ Konsiller hakkına genel bilgi için (Bkz. Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznikten II. Vatikana.).

Evharistiya'ya bağılı oldukları halde, genel de kendi özel teşkilatları, genel kilise meclisleri, dua kitapları vardır. Dini inanış, davranış ve teşkilatlanma da ise tam olarak müstakil değildirler. Anglikan Kilisesi'nin dünyaya yayılmasında en önemli paya sahip olan misyoner kuruluşlar şunlardır: 1698'de kurulan "Hıristiyan Kültürünü İlerletenler Cemiyeti (SPCK)¹²¹" 1701'de kurulan "İncil'i İdame Ettirenler Cemiyeti (SPG)¹²²" ve Anglikan Kilisesi'nin Protestanlık yanını yansıtan "Kilise Misyonerleri Cemiyeti (CMS)¹²³" dir.

Bu kuruluşlardan "SPG" Amerika da faaliyetler yaparak 300'den fazla misyoneri kolonilere gönderdi. Fakat Amerika'daki faaliyetlerinde bazı sorunlar yaşadılar. Misyonerler İngiliz Krallığına sadık kalma ve vatanseverlik konusunda anlaşmazlığa düştüler. Böylelikle buradaki çalışmalar belli bir süre durdu. II. Misyoner kuruluş olan "CMS" İngiltere'deki Evanjelist Anglikanlar tarafından kuruldu. Amaçları : "SPG" ile kıyaslanabilir bir duruma gelmekti. Bundan sonra yapılan çalışmalarla değişik dallarda birçok gönüllü misyoner birlikleri kuruldu.

Anglikan Kilisesi deniz aşırı ülkelerde, misyonlarının filizlenmesi için piskopos göndermede yavaş davranmıştır. Bu sebeple aksayan çalışmalar piskopos gönderilerek hızlandırılmıştır. Kanada ilk piskoposuna 1787'de, Hindistan 1814'te, Avustralya 1836'da, Yeni Zelanda 1841'de, Güney Afrika 1847'de kavuşmuştur. 1844'de Çin, 1874'de Japonya ve 1851'de Liberya ilk piskoposları ile faaliyetlerine hız katmışlardır.

---

¹²¹ The Society For Promoting Christian Knowledge: 1689 yılında kurulan ve günümüze değin eğitim kurumları ve yayın yoluyla faaliyetlerini sürdüren, Hıristiyan misyoner kuruluşu.

¹²² The Society For The Promoting Of The Gospel 1701.

¹²³ The Church Missionary Society, 1789.

Anglikan Kilisesi'nin temel birimi piskoposluktur. İngiltere'de 2 başpiskoposluk yetki alanı(Canterbury ve York) ve onlara bağlı 41 kiliseden oluşurken, Galler'de 1 yetki alanı(CHurch in Wales), İskoçya'da 1 yetki alanı (Episcopal Church), İrlanda'da 1 yetki alanı ve Avrupa'da 1 yetki alanı olmak üzere toplam 5 yetki alanı ve onlara bağlı kiliselerden oluşmaktadır. Bunların yanında bağımsız olan kiliselerde bulunmaktadır.

Anglikan Kilisesinin merkezleri ve yetki alanlarını şöyle ifade edebiliriz.

1. İngiltere (England) İki yetki alanı ve onlara bağlı kiliselerden oluşmaktadır.

a- Canterbury (Bağlı kiliseler: Londra...)

b- York

2. Galler (Wales) Bir yetki alanı ve ona bağlı kiliseler bulunmaktadır.

a- Church in Wales (Bağlı kiliseler: Liondaff, Bangon, Monmondoh...)

3. İskoçya (Scotland) Bir yetki alanı ve ona bağlı kiliseler bulunmaktadır.

a- Episcopal Church

4. İrlanda (Ireland)

5. Avrupa (Europe): (Bağlı kiliseler: Portekiz, Romanya, Almanya, Azerbaycan, Türkiye...)¹²⁴.

Yukarıda kısaca belirttiğimiz Anglikan Kilisesinin Merkezlerini daha geniş anlattığımızda bu kilisenin yayılma durumu daha iyi anlaşılacaktır.

İngiltere: Günümüzde İngiltere’de yaşayan İngiliz halkının %45’i Anglikan Kilisesine bağlıdır¹²⁵. Kral, İngiltere kilisesinin en üst düzey yöneticisidir. “Sayın kralım ben sizi, ruhaniyetin, kilisenin ruhani reisi olarak kabul ediyorum¹²⁶.” Şeklindeki “Üstünlük Yasası’yla” İngiliz Kral’ının Anglikan Kilisesi üzerindeki konumu kabul edilmiştir. Kilisenin 574 üyesi yılda iki kez Genel Synod tarafından seçilir. Günümüzde yaklaşık olarak 25 milyon insan İngiltere kilisesinde vaftiz edilmiştir. 7.9 milyon aktif üye mevcuttur. Diğer insanlar doğum kutlama, evlilik ve cenaze gibi dini merasimlere katılırlar. Biri Canterbury, diğeri York olmak üzere 2 başpiskoposluk ve 41 piskoposluk bölgesi vardır¹²⁷.

Galler: 1914’deki Galler kilisesi hareketi ile 4 gal piskoposluk alanı, Canterbury eyaletinden ayrıldı. Yeni Eyalet 6 piskoposluk alanını kapsar. 481 görevli ve 476 Papaz ile hizmet etmektedir. 1938’deki Galler Kilisesi’nin Paskalya yortusundaki kilise üyelerinin sayısı 196.359 civarındaydı¹²⁸. Ayinlerinde İngilizce’nin yanında Galler dilini kullanmaktadırlar.

---

¹²⁴ Chaplin Geoffrey B. Evans, St. Nicolas Kilisesi Dini Görevlisi bilgilendirmeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

¹²⁵ INSIGHT U.K., www.fco.gov.uk. www.informationfrombritain.com. (Erişim Tarihi: 14. 06. 2005.)

¹²⁶ Dath Of Loyalty Swarn By Church Of England Bishops.

¹²⁷ More, “The Church”, Anglicanism, 21.

¹²⁸ More, “The Church”, Anglicanism, 22.

İskoçya: İskoçya'daki piskoposluğa ait kilise Evharistiya ayininde, İngiliz kilisesinden bağımsızdır. Önceden İskoç kilisesinde iktidarda olan piskoposluk idaresinin yerini 1960'dan itibaren Presbiteryen idare almıştır. Piskoposlarını takdis törenleriyle daimi kılmışlardır. 1792'de müsamaha hareketiyle, kendi özel ibadetlerini yapmalarına izin verilmiştir. İskoçya piskoposlar kilisesi, shart devrinin Anglikan kilisesinin uygulamasını benimsemiştir. 600.000'in üzerinde üye ve 100'den fazla çocuk üyesi bulunmaktadır¹²⁹.

İrlanda: İrlanda'daki kilise iki başpiskoposluk (Armagh ve Dublin) ile 11 piskoposluk alanından meydana gelir. Yaklaşık 575.000 üyesi vardır. Ana kanun koyma gücü genel kilise meclisinde toplanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri: Amerika'da Puritenizm birçok kolonide 18. yüzyılda üstünlük kurdu. Piskoposlarının ilki İskoçya'da takdis edildi. İskoç papazları tarafından kutsanan, Anglikan Kilisesi ve İngiltere Kral'ına bağlılık yemini etmeden göreve başlayan Connecticut piskoposu Seabury 1786'da ilk Amerika piskoposluğunu kurmuştur. Diğer üç piskoposluk ise 1787 (Pennsylvania ve New York) ve 1790 yılında (Virginia) Lambeth Palace'da takdis edildi. Pennsylvania piskoposu William White (1748–1836) ve piskopos Seabury'nin liderliğinde ilk olarak Dua Kitabı revize edilmiş, bir anayasa çıkartılmış ve kilise yasası oluşturulmuştur. 1835 yılındaki genel kongreye kadar Episkopal kilisesi ortak misyonerlik stratejisini başlatabilecek bir seviyeye gelmiştir. Ardından bütün üyelerini içeren "Ulusal ve Yabancı Misyonerlik birliğini" kurdu. Şu anda, halen 73 piskoposluk bölgesi, 12 yetkili misyonerlik 6310 din adamı ve 1,5 milyona yakın

---

¹²⁹ INSIGHT U.K. www.informationfrombritain.com. (Erişim Tarihi: 14. 06. 2005.)

üyesi mevcuttur. Resmi olarak Amerika'ya piskopos Protestan kilisesi denmektedir¹³⁰.

Hindistan: Hindistan kilisesi 1927'deki Hindistan kiliseleri hareketi ile müstakil hale geldi. 1813'te tek bir piskoposu olan Hindistan kilisesinde bu sayı 1935'e gelindiğine 8'e yükselmiştir. 1940'daki kilisenin nüfus durumları şöyleydi:

“Calcutta” piskoposluk bölgesi :9.600 Avrupalı, 9.200 İngiliz-Hint, 106.000 Hint

Bombay piskoposluk bölgesi : 21.452 Avrupalı ve Hint

Chotu Nayyar piskoposluk bölgesi : 1.860 Avrupalı, 37.632 Hint

Colombo piskoposluk bölgesi : 44.000 Avrupalı ve Hint

Darnakal piskoposluk bölgesi : 220.000 Avrupalı ve Hint

Lahore piskoposluk bölgesi : 101.439 Avrupalı ve Hint

Lucknaw piskoposluk bölgesi : 45.591 Avrupalı ve Hint

Madras piskoposluk bölgesi: 60.000 Avrupalı ve Hint

Nagpur piskoposluk bölgesi: 16.000 Avrupalı ve Hint

Nasik piskoposluk bölgesi : 22.000 Avrupalı ve Hint

---

¹³⁰ Shepherd, Anglicanism, 287.

Rangoon piskoposluk bölgesi : 10.000 Avrupalı, 13.000 Asyalı

Tinevelly piskoposluk bölgesi : 116.500 Avrupalı ve Hint

Travancore ve Cochin piskoposluk bölgesi: 500 Avrupalı, 86.578 Hint

Kuzey Afrika: Kuzey Afrika'da 14 piskoposluk bölgesi bulunmaktadır. Nüfusunu 300.000'den fazla Avrupalı ve 400.000'den fazla yerli halk oluşturmaktadır. Günümüzde faaliyetlerin en fazla yoğunlaştığı bölgedir. Anglikan kilisesinde yüksek mevkilerde Afrikalı görmek mümkündür. Ayrıca, buradaki halk için yardım faaliyetleri düzenlenerek, günümüzde misyonerliğin en canlı tutulduğu yerlerdir.

Kanada: 1787'ye kadar mahkûmiyette olan Kanada, İngiliz kilisesinin Londra piskoposluğunun nüfuzu altındaydı. Şu anda Kanada'da 1 milyon'u bulan nüfusu ile 27 piskoposluk bölgesi mevcuttur.

Avrustralya: 4 eyalette (Sidney, Melbourne, Parth ve Brisbane), 22 piskoposluk bölgesi bulunmaktadır. 677.292 ile Sydney, 425.277 ile Melbourne, 254.800 ile Brisbane ve 188.457 ile Parth, kilise nüfusunun bölgelere göre dağılımının dikkate değer ölçüde olduğunu göstermektedir.

Yeni Zelanda: Yeni Zelanda Eyaleti kilisesi, 1857'de İngiliz Kilisesindeki mezheplerin tümünü ihtiva ederek bağımsız olarak kuruldu. En büyükleri Auckland (120.000) Christ Church (100.000) ve Wellington (140.300) olmak üzere 9 piskoposluk bölgesi, bulunmaktadır.

Batı Hint Adaları: Dini eyalet, 8 piskoposluk bölgesinden oluşur. Piskoposlar, aralarından bir başpiskopos seçerler. Bu başpiskopos kendi piskoposluk bölgesinde görevini sürdürür. Kilise nüfusu antiqua'da 43.979, British Huiian'da ve diğer kolonilerde 78.864, Jamaika'da 240.000'dir.

Bunun yanında halen çeşitli Anglikan yabancı misyoner heyetleri, misyon bölgelerinde görev yapmaktadır.

Mukaddes Çin Katolik Kilisesi adı altında 12 piskoposluk bölgesi ve 1 misyonerlik bölgesi vardır. Anhing (4.161 vaftiz edilmiş), Chekiang (Kilise Nüfusu: 15.000), Eastern Szechwan (Kilise nüfusu: 4478).Fukren (kilise nüfusu 18.721), Hankow (vaftiz edilmiş: 7.669), Honan (1939 yılı için Anlikanlığı kabul eden olmamıştır), Kevangı ve Hunon (kilise nüfusu 2.000), Kuzey Çin (Anglikanlığı kabul eden olmamıştır), Shanghai (vaftiz edilmiş 10.129), Shangtung (kilise nüfusu; 3.520), Shensi (vaftiz edilmiş; 443), Victoria (kilise nüfusu: 69.000), Western szechwan (kilise nüfusu 1.618).

Japon kilisesi: (Nippon serkok wai) Anglikan misyonerlerin çalışmaları sonucu 1887'de kuruldu. 28.000'i aşmayan nüfuslarıyla halen 2 piskoposluk bölgesi ve 8 misyonerlik bölgesi bulunmaktadır.

Doğu Afrika: 8 piskoposluk bölgesi vardır. Tanganjika merkezi (vaftiz edilmiş: 7.500) Masasil (kilise nüfusu: 23.000), Mombasa (kilise nüfusu: 5.400), Kuzey Rhodesia (kilise nüfusu: 10.460) Nyasalanol (kilise nüfusu: 41.042), Uganda

(kilise üyesi: 52.000), Yukarı Nil (kilise nüfusu: 150.000), Zanzibar (Anglikan Kilisesine tabi olan olmamıştır) ¹³¹.

Kuzey Afrika: 1 piskoposluk bölgesi (Burada Anglikanlığı kabul eden olmamıştır.

Batı Afrika: 5 piskoposluk bölgesi bulunur (Accra, Gambia, Lagos, Higer, Sierra Leone)¹³².

Misyonerlik çalışmaları; Arjantin; Bermuda, Mısır, Sudan, Falklanol adaları, Gibraltor, Jerusalem, Kore, Borneo Madagaskar, Mauritis ve New Foundland'da yürütülmektedir.

Misyonerlerin çoğu İngiliz kiliseleri veya Amerika piskopos Protestan kilisesi tarafından organize edilmektedir.

Anglikan kilisesi'nin dünyanın değişik merkezlerine yayılması sebebiyle karşılaşılan problemlerin çözülebilmesi için Lambeth Konferansları toplanmaya başlamıştır.1860 yılında ilk defa, iki konuyu açıklığa kavuşturmak için toplanılmıştır. Birinci konu, bazı kiliselerde modern İncil eleştirilerinin ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise Anglikan Kilisesi'nin Katolik mirasını vurgulayan 1830 ve 1840 yıllarındaki Tractarian Pusey Hareketiyle sonuçlanan ayinler ve törenlerin çoğalmasındır. Kanada piskoposu'nun önerisiyle, Canterbury başpiskoposu Longley genel danışma ve teşvik için Londra'daki Lambeth Sarayında toplantı için tüm Anglikan piskoposlarını davet

---

¹³¹ A.J Janssens. "Anglicanism" , (Çev. Selahattin Toprak), Basılmamış Lisans Tezi AÜİF Kütüphanesi, Ankara 1982, 23.

¹³² A.J Janssens. "Anglicanism" kitabından alınan bu bölümler, 20.yy. bilgileriyle sınırlıdır.

etmiştir.76 piskoposun katılımıyla gerçekleşen Konferans'tan olumlu neticeler alınması sebebiyle (II. Dünya Savaşı hariç) her 10 yılda bir Lambeth Konferansları toplanmaya başlanmıştır¹³³.

---

¹³³ Shepherd, Anglicanism, 291.

II. BÖLÜM: ANGLIKAN KİLİSESİ'NİN ÖZELLİKLERİ VE DİNİ UYGULAMALARI

A- ANGLIKAN KİLİSESİ'NİN ÖZELLİKLERİ

Birinci bölümde ifade ettiğimiz gibi Anglikan Kilisesi XVI. y.y Reform hareketlerinden etkilenecek yeni bir döneme girmiştir. Katolik Kilisesinden ayrılmasının ardından Katolik ibadetlerin bazısını devam ettirirken bazısını da Reform teolojisi doğrultusunda yeniden ele almıştır. Katolik kilisesinde uygulaması yapılan 7 sakramentten yalnız iki tanesi (Vaftiz ve Evharistiya), Anglikan Kilisesinde sakrament olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında Protestan öğeleri de içinde barındıran yeni bir teoloji oluşturulmuştur. Artık ne tam bir Katolik ve ne de tam bir Protestan olan Anglikan Kilisesinin özelliklerini ortaya koymak gerekmektedir.

Burada ilk olarak Katolik geleneklerden ayrılıp Protestan inançları benimseyen ve bunlara kendine has özellikler katan Anglikan Kilisesinin özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

1- Anglikan Kilisesi'nin Kilise Hakkındaki Doktrini

İngiliz teologları, Katolik Kilisesinden ayrılmanın ardından, ilk iş olarak bütün inananları içinde barındıran milli özelliklere sahip, yeni bir kilise oluşturma gayreti içersine girmişlerdir. Bunu yapmaya çalışırken de Eski Ahit'te Tanrı ile ahitlemiş, seçilmiş, özel bir konuma sahip olmuş Yahudi cemaatini rehber kabul etmişlerdir.

Anglikan Kilisesi'ne göre; Hıristiyan Kilisesi'nin, Yahudi cemaatinin yerini almadan oluşması, gelişmesi ve gerçek bir karaktere sahip olması mümkün değildir. Yahudi halkı, her şeye kadir olan Tanrı'nın kulları arasından özel olarak seçilmişlerdir. Bu seçilmişliğin bir sonucu olarak Yahudiler başka milletlerin sahip olamadığı bir konuma kavuşmuşlardır.

Yahudiler Tanrı hakkındaki bilgileri başkalarının elde ettiklerinden daha açık ve anlamlı olarak elde etmişlerdir. Tanrı tarafından teminat altına alınmış, özel olarak doğrulanarak meydana getirilmiş bir inanç sistemleri vardır. Tanrı'ya ulaşmada Evharistiya Ayini öncelikli olarak kabul edilir. Bu yolla Tanrı'yla ahitleşilmiş olunur.

Tanrı'nın anlatılmasında Yahudi halkının özel hak ve kabiliyetleri vardır. Bu özel ve ayrıcalıklı konuma ulaşmak için Hıristiyan rahiplerin amacı Yahudilerle Tanrı'nın ahitleştiği gibi ahitleşecek ve onların yerine geçecek bir "Tanrı halkı" oluşturmaktır. Böylelikle seçilmiş, yetki verilmiş, kutsanmış özel bir sınıf halk meydana getirmek mümkün olacaktır. Tanrı'nın inayeti için seçilmiş bir topluluk, kilise cemaatinin içinde oluşmuş olacaktır.¹³⁴

İşte bu noktada İngiliz teologları kurtuluşlarını, öncelikle Kiliselerinin kabul görmesinde ve inanç sistemlerinin temellendirilmesinde görmüşlerdir. Anglikan Kilisesinin inanç esasları 39 madde olarak belirlenmiştir.

Anglikan Kilisesi'nin Amentü'sü sayılan 39 maddelik doktrin şu şekildedir:

---

¹³⁴ Darwell Stone, "Church Doctrin Of The Anglican", Encylopedia Religion And Ethics, (Edited by Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York 1987, 624-625.

2- 39 Maddelik Din Kanunu

1. Kutsal Trinity(Üçleme)'e iman: Yaşayan ve doğru olan tek bir Tanrı vardır. O'nun fiziki bedeni ve tutkusu yoktur. Tanrı sonsuz güce, iyiliğe ve bilgiye sahiptir. Görünen ve görünmeyen tüm varlıkların yaratıcısı ve koruyucusudur. Tanrı'nın birliği güç ve sonsuzluktan oluşan üç şahıstan ibarettir; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh.

2. İsa-Mesih'in Tanrı'nın oğlu olduğuna: Babanın kelimesi olan Oğul kesin ve ezeli olan Babadan bir parçadır. İnsanlığın fitratını kutsanmış Meryem'in rahminde almış O'nda ilahlık ve insanlık ayrılmayacak bir şekilde birleşmiştir. Ki İsa tam bir insan ve tam bir ilahtır. O tüm insanlığın günahı affettirmek için; çile çekmiş, çarpmıha gerilmiş, ölmüş, gömülmüş ve Tanrı'yı razı etmek için kendini kurban etmiştir.

3. O'nun ölümler diyarına indiğine: Öyle inanırız ki İsa bizim için ölmüş ve bizim için gömülmüş ve bizim için ölümler diyarına inmiştir.

4. Tekrar dirildiğine: İsa tekrar dirilmiştir. Cennete yükseldiğindeki eski bedeniyle, kemikleriyle, ruhuyla ve insanın fitratını oluşturan bütün mükemmelliğiyle son günde tüm insanlığı yargılayana kadar dirilmiştir...

5. Kutsal Ruh'a: Kutsal Ruh Baba ve Oğuldan tezahür eden asıl anlamdır. Görkemli, şerefli Baba ve Oğulla kesin ve sonsuz olan Tanrıdır.

6. Kutsal Kitapların Yeterliliğine: Kurtuluş için Kutsal kitapta gerekli olan her şey vardır. İmanın bir parçası olarak buna böyle inanılmalıdır. Başka bir kişiye, kanıt, bilgiye gerek olmaksızın kurtuluş için gerekli ve zorunlu olduğuna inanılmalıdır. Kutsal kitabın içinde (kanonik kitapların, Eski ve Yeni Ahit'in) yer alanlar kilisede hiçbir şüphe duyulmadan kabul edilir. Kutsal kitapların sayısı 25(Yaratılış, Çıkış, Levililer...) tanedir. Yeni Ahit'teki kitapların geleneksel olarak kanonik olduğuna inanırız.

7. Eski Ahit'e: Eski Ahit Yeni Ahit'le çatışmaz. Eski Ahit'te de Yeni Ahit'te de(Tanrı'yla insanlık arasında şefaathçi olan İsa tarafından) insanlık için sonsuza değin sürecek bir hayat teklif edilir. Musa'ya Tanrı tarafından yasa verilmesine rağmen ne seremoni ve dinsel törenler ne de hiçbir sivil yasa Hıristiyan insanını On Emir olarak adlandırılan ahlaki yasalara uymaktan muaf tutmaz.

8. Üç Kredo'ya: Birincisi İznik, ikincisi Athanasius ve üçüncüsü de Havariler olarak adlandırılan Kredo kutsal kitapta garanti edildiği üzere kusursuz bir şekilde inanılmalı ve kabul edilmelidir.

9. İlk Günah'a: İlk Günah Âdem'den beri her insanın tabiatında vardır. Ruh ve nefsin daima çatışması sebebiyle dünyaya gelen her insanın tabiatında kötülüğe meyil vardır. Bu yüzden Tanrı'nın gazabını ve lanetini hak eder. İnsanlık vaftizle günahın doğasından kendini kurtarır.

10. Hür İrade'ye: Âdem'in düştüğü durumdan sonra insan kendi gayreti, hayırlı işleri ve imanıyla kurtuluşa eremez yalnız Tanrı'nın lütfüyle kurtulur. İyi işler

yapmaya gücümüz yoktur. Tanrı'nın rızasını kazanacak iyi işler de bile Tanrı'nın lütfüne ihtiyaç duyarız. Biz sadece isteriz.

11. Haklı çıkmaya, Mazur görmeye (Justification): Biz kurtarıcımız İsa-Mesih'in imanıyla (kendi işlerimizle hak ettiklerimiz için değil) Tanrı önünde haklı çıkabiliriz. Biz inancımızdan dolayı haklı çıkacağız. Bu bütün bir doktrindir.

12. Hayır işlerine: İyi ameller inancımızın neticesinde doğmuştur. Ve haklı göstermeden sonra da devam edecektir. Fakat iyi ameller günahlarımızı temizlemeye yetmeyecektir. Kurtuluş Hıristiyanlıkta hoşnut edici ve kabul edilebilir hakiki bir iman neticesinde ortaya çıkacaktır. Yaşanılabilir bir inanç, bir iman meyve veren bir ağaç gibidir.

13. Haklı çıkmadan önceki işlere: Tanrı'nın ilhamı ve lütfünden önce yapılan işler Tanrı'yı hoşnut etmez. İsa-Mesih'in inancını yaymadıkça hoşnut etmez. Çünkü bu yapılan işler emrolunduğu için Tanrı'nın rızası için yapılmamıştır. İnsan ancak Tanrı'nın lütfüyle hoşnutluk kazanabilir.

14. Tanrı'nın emrettiğinden fazla iş yapmaya (Supererogation): Tanrı'nın emrettiğinden fazla iş yapma olarak adlandırdığımız Tanrı'nın emirlerinin ötesinde hayırlı işler kibirlenmeden yapılmalıdır.

15. İsa-Mesih'in günahsız olduğuna: İsa günahsızdır fakat biz günahkâruz. Vaftiz olmamıza ve Hıristiyan olarak doğmamıza rağmen birçok şeyde suçluyuz. Eğer günahsızız dersek kendimizi kandırılmış oluruz. Gerçek İsa-Mesih'tedir.

16. Vaftiz sonrası günahsız olunduğuna: Vaftiz'den sonra Kutsal Ruh'a karşı işlenen günahlar bağışlanabilir değildir. Yine de lütufla bağışlanma ihtimalimiz vardır. Kutsal Ruh'u kabul ettikten sonra verilen hidayetten mahrum kalabiliriz ve Tanrı'nın lütfüyle tekrar yeni bir hayata erişebiliriz. Ve yeni bir yaşama başlayabiliriz.

17. Kadere (önceden belirlenmiş) ve Tanrı'nın seçmiş olduğuna: Yaşam Tanrı'nın sonsuza kadar devam eden bir amacıdır. Tanrı istediğini seçmiştir. Fakat bunu gizli tutar, istemediği lanetine müstahak olur. İstediğini de kurtuluşa erdirir. Seçilenler Tanrı'nın çocukları olarak kurtuluşa ererler. Hıristiyan olarak doğmamız ve önceden seçilmişliğimizin belirlenmesi inanan insanlar için sevindirici bir olaydır.

18. İsa-Mesih'in kurtuluş için gerekli olduğuna: Kimse bağlı bulunduğu mezhebinden dolayı kendini kurtulmuş olarak göremez. Önemli olan İsa-Mesih'in kurtuluş için gerekli olduğuna inanmaktır.

19. Kiliseye: Kilise inançlı insanların toplandığı bir yerdir. Ve sadece Tanrı'nın adının anıldığı yerlerdir. (Roma Kilisesi, Jeruselem, Alexandria ve Antioch Kiliseleri yaşayış ve seremonide aynı yolu takip etmişlerdir.)

20. Kilisenin otoritesine: Kiliselerin dinsel tören ve seremoni düzenleme hakkı vardır. Kilise'nin inançsal çatışmalarda hüküm koyma yetkisi vardır. Fakat kilisenin Tanrı'nın yazılı sözlerine(Kutsal Kitaba) ters bir şey buyurması, söylemesi ve hükmetmesi yasal değildir. Diğer kutsal kitaplar hakkında kötöleme hakkı yoktur. Kilise Kutsal Ferman'ın, Kutsal Kitap'ın koruyucusu ve şahidi olduğuna halde aksine bir beyanatta bulunamaz.

21. Genel konsillerin otoritesine: Genel konsiller kralın emir ve isteği dışında toplanamayabilir. Tanrı'yla ilgili hükümlerde bile tenakuza düşülebilir. Bağışlanmakla ilgili hükümlerin otoritesi yoktur.

22. Araf'a: Roma Kilisesi'nin Araf'la ilgili doktrini doğru değildir. Kutsal Kitap'ta garantisi olmayan bir şeydir. Tanrı'nın kelimelerine terstir.

23. Papazların cemaatine: Yasa olarak izin verilmeden önce papazları meclisinde vaazda bulunmak herkes için yasaktır. Vaaz edebilmek için papazlar meclisinden izin alınması gerekir.

24. İsa-Mesih'in cemaatiyle konuşuyor olduğuna: İnsanların vaazda anlayamayacağı bir dille konuşmak(seviyelerine inmeme) Tanrı'nın sözüne terstir. Bu yüzden vaazlar halkın seviyesine uygun olmalıdır ki İlahi inayet sağlanabilsin.

25. Sakramentlere: Tanrı'nın inayeti bizimle beraber olacaktır. Bu da bizdeki inancı güçlendirecek ve teyit edecektir. Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın hakiki iki sakramenti vardır. Genel olarak bilinen beş sakrament Kutsal Kitap'a dayanmaz. Bunlar havarilerin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmıştır.

26. Papazların kıymetine (kıymetsiz olmadığına): Kötülük iyilikle iç içedir. Ve bazen kötülük sakramentlerin idaresinde büyük bir otoriteye sahip olabilir. Ve Hıristiyanlıkta bunların idaresi Tanrı'nın sözünün işitilmesine bağlıdır. Tanrı'nın sözünün doğru anlaşılması sakramentleri uygulayanların maneviyatıyla ilgilidir.

27. Vaftiz'e: Vaftiz olmak sadece bir farklılığın işareti değildir. Ki bu yolda Hıristiyanlar diğerlerinden ayırt edilebilir. Yeniden doğuşun bir işaretidir. Vaftiz kilisede olur. Kötülüklerden bu yolla arınılır. İnanç bu yolla tasdik edilir. Çocuklar kilisede vaftiz olmalıdır. Bu da Hıristiyan anayasasıyla kabul edilebilir.

28. Kutsal Evharistiya (Hatıra Yemeği'ne): Sadece bir sevginin işareti değildir. Bunun yanı sıra İsa'nın vücudunun kurtarılması sakramentidir. İsa'nın vücudu bu sakremente manevi olarak verilmiş ve alınmıştır.

29. Kötü ruhluların İsa-Mesih'in bedenini yiyemeyeceğine: Kötü ruhlular ve böyleleri, sadakatten mahrum olanlar, şehvetine düşkün olanlar İsa-Mesih'in kanını içemez ve bedenini yiyemezler.

30. İki merhametliye(of Both kinds): Tanrı'nın merhameti laik halk için reddedilmemiştir. Bütün Hıristiyanlara şamildir. Laik halka ve kilise cemaatine merhamet edilir.

31. İsa-Mesih'in kurban olduğuna: İsa insanlığın günahı için ki bu günah hem ilk günah ve sonrakiler için kendini kurban etmiştir.

32. Papazların evlenmesine: Piskopos, Papaz, Diyakoz Tanrı'nın kuralları ile yönetilmemektedir. Evlilikten kaçınmalarına rağmen bütün Hıristiyanlar için geçerli olduğu gibi bu üç din adamı grubunun kendi sağduyularıyla evlenmeleri yasaldır.

33. Aforoz edilmeye: İnsanlar açıkça kınanabilir, kilise tarafından; kilise birliğinde aforoz edilebilir hatasının kefaletini ödeyene kadar bu devam eder. Ancak kilisede, kilise otoritesiyle adil olarak yargılanarak hak geri verilebilir.

34. Kilisenin geleneklerine: Gelenek ve seremonilerin her yerde aynı olması ve bir tek yerde yapılması zorunlu değildir. Ülkeden ülkeye zamana göre, insanların bakış açılarının farklılık göstermesi sebebiyle değişiklik gösterebilir. Fakat Tanrı'nın sözüne ters hüküm verenler alenen cezalandırılacaktır.

35. Vaazlara (of the Homilies): II. Ortak Dua Kitabı, bu başlık altında birleştirdiğimiz şekilde Tanrısal sağlıklı bir doktrin içermektedir. Ve bu bütün zamanlar için gerekli şeyleri içermektedir. Ortak Dua Kitabı kilisede rahipler tarafında sıkı bir şekilde çalışılarak kilise cemaatine anlatılmalıdır.

36. Papaz (Ministry) kutsama törenine: VI. Edward döneminde ortaya konulan Başpiskopos, Piskopos, Papaz, Diyakoz kutsama töreni parlamento tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Ve törenlerle ilgili tüm hususlar bu kitapta bulunmaktadır.

37. Sivil yargıçlara: İngiltere Krallığı'nda kralın üstünlüğü(üstünlük yasası) kabul edilmiştir. Ve onun diğer dominyonlarında da üstünlüğü vardır. Kral ölüm cezası verebilir. Bunlar Hıristiyanların, Kral'ın emri altında olmalarındandır.

38. Hıristiyan insanının iyiliğine: Hıristiyanların iyilikleri ve zenginlikleri çok yaygın değildir. Anabaptistler de haksız olarak sahip olduklarından dolayı övünürler. Her Hıristiyan bütçesine göre özgür bir şekilde fakirlere yardım eder.

39. Hıristiyan insanının yeminine: Lordumuz İsa tarafından Hıristiyanlara yalan yere yemin etmek yasaklanmıştır. Hayırseverlik için, sadakatten ötürü gerektiği zaman yemin edilebilir. Fakat gereksiz yere edilmez. İsa'nın öğretisine göre hak ve hakikat için yemin edilir¹³⁵.

3- Anglikan Kilisesi'nin Temel Kitabı (The Book of Common Prayer)

Anglikan Kilisesinin inanç esaslarını ve Kilise uygulamalarını içinde barındıran Kutsal Kitabı The Book of Common Prayer'dır. Bu kitabın hazırlanışı sırasında geçirdiği süreçler de Anglikan Kilisesi'nin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bu yüzden bu kitabın hazırlanışında geçirilen süreçlere değinmek istiyoruz.

a) Hazırlanışı

1930 yılında toplanan Lambeth Konferansına göre Anglikan Kiliseler Topluluğu The Book of Common Prayer'daki iman ve ibadet yöntemlerini benimsemekle birlikte Hıristiyan iman; ibadet ve yaşam tarzının ulusal ifade biçimleri kazanmasını özendirir; yargı ve yönetim yetkisi olan bir merkeze değil, karşılıklı bağlılığa dayalı bir birlik oluşturur.

Anglikan Kilisesinin Kutsal Kitabı hazırlanırken şu üç kaynak esas alınmıştır. İncil, Gelenek ve Akli düşünce.

Bu kitap hazırlanırken Eski ve Yeni Ahit metinleri esas alınarak, akli düşüncenin rehberliğinde bu kitap oluşturulmuştur.

---

¹³⁵ The Common Prayer Book (Revised - 1928), Oxford University Press, London 1928, 499-506.

Anglikan Kilisesi'nin inanç ve ayinleri "Ortak Dua Kitabı"yla tespit edilmiştir. Bu kitap Kraliçe I. Elizabeth tarafından kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Fakat sonradan birçok kez değiştirilmiş ve günümüz İngilizce'sine çevrilmiştir. İlk defa 1549 da kabul edilen kitap daha sonra 1552'de, 1662'de ve 1928 (düzeltilmiş versiyon) değişikliğe uğramıştır. Bununla da kalmayarak halkın da kolayca anlayıp uygulaması için 1980 yılında "Alternative Service Book" ve 2000 yılında "Common Worship" olmak üzere çeşitli versiyonları oluşturulmuştur. "Book of Common Prayer (Ortak Dua Kitabı)" Anglikan inanç, öğreti ve yaşamın temelini oluşturur.

Anglikan kilisesinde ibadet her zaman dua kitabına dayanmakla birlikte hep bir esneklik ve çeşitlilik de taşımıştır. Üzerinde birçok değişiklik yapılmış olan 1662 tarihli dua kitabı bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Common Prayer birçok defa değişikliğe uğradığını yukarıda ifade etmiştik. 1549, 1552, 1662, 1928 (a Revision), 1980 (Alternative Service Book) ve 2000'de (Common Worship) yapılan değişikliklerle günümüze gelen The Book of Common Prayer'in içeriği şöyledir:

b) İçeriği

- İlk olarak 1928 yılı önsözü yer alır, ardından 1662 yılı önsözü yazılmıştır.
- Kilise servisi hakkında bölüm,
- Seremoni hakkında (Niçin bazısı kaldırıldı, bazısına devam edildi)

Sakrementler için açıklama yapılır.

- İlahilerin hangi düzende okunacağı (1662) tarihli.

Belirli günler için yapılacak dua ve ilahiler, bu özel günler şunlardır;

- 1- Noel
- 2- Paskalyadan önce gelen büyük perhiz süresinin ilk çarşambası
- 3- Paskalya yortusundan önceki Cuma
- 4- Paskalya yortusu
- 5- Yükselme günü
- 6- Paskalya sonrası 7. Pazar gününe rastlayan yortu
- 7- Kutsal Pazar gününe ve diğer kutsal günler için uygun İlahiler (1928).

— Kitab-ı Mukaddes'in hangi düzende okunacağıyla ilgili bölüm (1662–1871) yılları arası,

— 1662-1871'e kadar yapılacak ders tablosu (Alternatif ders tablosu (1928)
Kutsal günler için,

— Kutsal Pazar günü ve diğer kutsal günler için uygun İlahiler (1928).

— Yapılacak ders tablosu (1662–1871 yılları arası)

— Alternatif ders tablosu (Kutsal günler için)

— Tablolar ve kurallar (Tarihi değişen ve değişmeyen yortular için tüm yıl içindeki oruç ve perhiz günleri) Kutsal gün, özel gün ve sıradan günler için.

— Paskalya bulma takvimi (2199'a kadar), 50 yıllık değişen yortu için tablo.

Sabah ve Akşam Duası (1662)

Sabah ve akşam okunacak duaları ve Mezmurlardan okunacak bölümleri içerir.

Örnek: Sabah Duası,

(Hezekiel, 18/27 – Mezmurlar, 51/9 – Mezmurlar, 51/17 - Yoel, 2/13 – Daniel, 9/9-10 - Mezmurlar, 6/1 – Matta, 3/2 – Luka, 15/18-19 – Mezmurlar, 143/2 – Yuhanna, 1/8-9 - Dualar ve Vaaz – Luka, 1/63 ...)

— Sabah ve akşam duası takdimi (özel günlerde yapılacak değişiklikler)

— Yıl boyunca yapılabilecek alternatif sabah ve akşam duaları.

— Yalvarma, yakarış; Tanrı'ya yapılan tövbe ve yakarışı ifade eden dualar yer alır.

— Tüm dualar Yeni Ahit'teki şu ifadeler okunarak bitirilir: “Bütün Kutsallar size selam ederler, Rab İsa Mesih'in lütfü, Tanrı'nın sevgisi ve Kutsal Ruh'un paydalığı hepinizle birlikte olsun¹³⁶.”

---

¹³⁶ II. Korintlilere, 13/ 13-14.

Ara sıra yapılan dualar ve Şükran günü duası

Kral, kralın otoritesi altındakiler, kral ailesi, Yüksek kral parlamentosu, İngiltere Krallığı, Papazlar, insanlar, Kutsal bakanlık, misyon, birlik, papazın sorumlu olduğu mıntıka, Pazar töreni Evharistiya'ya hazırlık, kilise topluluğu, kilise meclisi, okullar, Pazar okulları, üniversite ve diğer öğretim yerleri için, dünya huzuru, ülke birliği, seçim, gemiciler, endüstriyel huzur, kıtlık ve açlık için, hava şartları için, salgın hastalıktan korunmak için, savaş için, hastane ve klinik için, imanlı ölmek için yapılacak dualar.

Toplantı hallerinde İncil'den ve Eski Ahit'ten okunacak yerler. (Özel günler için bölümler ve dualar) . Her güne has dualar.

SAKRAMENTLER

- Kutsal Evharistiya sakrementi için genel kurallar. (Veda Yemeği, Komünyon), 1662'deki uygulaması aynen devam ettirilmektedir¹³⁷.

- Alternatif Evharistiya ayini.

- Çocuklar ve tüm halk için yapılacak Vaftiz sakramentinin kuralları ve uygulaması, 1662 uygulaması aynen devam ettirilmektedir¹³⁸.

- Alternatif vaftiz uygulaması.

- Evde özel olarak yapılacak (çocuklar için) vaftiz töreni.

---

¹³⁷ The Prayer Book, 224-244.

¹³⁸ The Prayer Book, 269-273.

- Catechism (Din Dersi) fertlerin dini öğrenmeleri adına piskoposa sorduğu sorular. (vaftiz, inanç, ibadet, Evharistiya, sakrametler hakkında) uygulamaların ve inancın öğrenilmesi bu şekilde yapılır. Soru ve cevap şeklindedir. Her insan belli bir yaşa gelmeden bunları öğrenmelidir. Uygulama şöyledir: Piskopos ilk önce karşısındaki kişiye ismini sorar, ardından ismini ne zaman ve nerede aldığını sorar, kişi bu soruya; ismini kilisede, vaftiz esnasında, Tanrı ve Hıristiyan cemaatine üye olarak, cennetin krallığına girerek aldığı, şeklinde cevap vermelidir. Burada kişiye vaftiz ailesinin (godparents) görevleri sorulur. Kişi inanç ve iman esaslarını öğretmek olduğunu söyler. İman esasları sayılır, sakramentler ifade edilir ve gerçek bir Hıristiyan olmak için söz verilerek, ders bitiriler.

- Kuvvetlendirme (Confirmation) uygulaması için dikkat edilecek genel kurallar ve uygulaması, 1662 uygulaması aynen devam ettirilmektedir¹³⁹.

- Alternatif kuvvetlendirme sakramenti.
- Nikâh töreni uygulaması için genel kurallar,
- Alternatif Nikâh töreni.
- Hasta ziyaretinde uyulması gereken genel kurallar,
- Alternatif hasta Evharistiya ayini.
- Ölü defin töreninde uyulması gereken kurallar ve uygulaması,

---

¹³⁹ The Prayer Book, 293-295.

- Çocuk defin töreni.
- Çocuk doğduktan sonraki, kadın için yapılan küçük tören.
- Günahkarlar için Tanrı'nın kızgınlığı ve adaletine karşı (dua bölümü)
- Alternatif Tanrı'nın kızgınlığı ve adaletine karşı (dua bölümü)
- Mezmurlar, (Davut'un İlahileri) sabah ve akşam duası için okunacak Mezmurlar. 30 günlük sabah-akşam duası ve toplam 150 Mezmur yer almaktadır.

- Denizde okunacak dualar,
- İngiltere Kilisesinde Piskopos, Papaz ve Diyakoz atama töreni uygulaması.

Önsöz

- Diyakoz atama töreni uygulaması, (Piskopos tarafından yapılır.)
- Papaz atama töreni uygulaması, (Piskopos tarafından yapılır.)
- Başpiskopos veya piskopos atama töreni uygulaması,
- Şükran Günü duası .

Ekler:

- Başbakan atama töreni

- Emirler (Buyruklar)
- Kanonik saatlerde yapılan gece duası (an order for compline)
- Kendini Tanrı'ya adamak isteyen kişilerin, yapması gereken dualar.
- Ayrıca bazı günlerde Eski ve Yeni Ahit'ten okunabilecek bölümler.
- İnsanları Hıristiyan kurallarına teşvik etmek için (beraber yapılan) dualar.
- Kral'ın (Demeci) Bildirisi.

Burada Anglikan Kilisesine bağlı kişilerin iman esasları 39 maddede sayılmaktadır¹⁴⁰. Sonunda ise Kraliçe Elizabeth'in 1571'de Kutsal kitabı kabul edişini ifade eden yazı bulunur.

- Akrabalık ve sevgi bağlarını gösteren bir tablo. Kadın ve erkek için akrabalık bağlarının yakınlık derecesine göre sıralanmış 30 kişi bu tabloda yer alır.¹⁴¹

c) Önemi

Anglikan kilisesi için "The Book of Common Prayer" vazgeçilmez bir başucu kitabıdır. Kilisenin öğretileri bu kitaba dayandırılır. Anglikan Kilisesi'nin Katolik

---

¹⁴⁰ The Prayer Book, 499-506.

¹⁴¹ Bkz. The Prayer Book (Revised 1928), Oxford University Press / London Printed in Great Britain, 1928.

Kilisesinden ayrılmasının ardından dini inanç ve uygulamaları temellendirme adına bu kitap oluşturulmuştur.

Her İngiliz için çok önemli bir yere sahip olan bu kitapta; sakremler, inanç esasları, din kanunu, dinin öğrenilmesi için gerekli argümanları bulmak mümkündür. Kitabı oluşturan bu temel öğelerin uygulama biçimleri de yer almaktadır.

d) Eleştiriler

İngiliz halkı için son derece kutsal olan Ortak Dua Kitabı bu haliyle kabul görmenin yanında farklı kesimlerce de eleştirilmiştir.

İngiliz yazar Arthur Weigall şöyle demektedir “Her yerde kilise dışı zeki kimselerin kendi dini öğütlerini, Hıristiyan inancındaki çarpıklıklarla birlikte örülmüş saçma inançlarla örmelerini gerektiren Hıristiyanlık, dogmalarının modern zihin tarafından daha fazla kabul edilemeyeceği sözü duyulmaktadır. Sadece İngiltere’deki İngiliz dua kitabı değil, dünyanın her yerindeki mezhep ve kiliselerce düşünülmüş, Hıristiyan teolojisinin tasavvur edilen bütün planları, artık eleştiri altındadır. Burada asıl endişe edilen Hıristiyanlığın çökeceği düşüncesidir. Belki bu sebepten ötürü İngiltere’deki kilise dışı kimseler bu büyük dua kitabında yer alan teolojik konuları çok ayrıntılı araştırmaktan kaçınırlar”.

“Ben Hıristiyan teolojisinin bir kısmının modern zihin tarafından tamamen kabul edilebilir ve bir kısmının da tamamen kabul edilemez olduğuna inanıyorum. Tarihsel İsa Mesih’in gerçek otoriteye sahip olduğu yolundaki doktrinler ve inançlar, dil uzatılamaz ve ebedidir. Fakat rabbimizin doğası ve görevi hususundaki

yorumlardan erken dönem Hıristiyanlarının yorumu üzerine kurulanlar ise savunulamazdır. Ben çok genel kabul görmüş Hıristiyan doktrinlerinin İsa Mesih'ten değil de putperestlikten kaynaklandığına inanmaktayım¹⁴².”

Diyerek Anglikan Kilisesinin dua kitabını eleştirmiştir. Bu konudaki eleştirileri artırmak mümkündür. Bu kitap, Katolik fikirli din adamları tarafından eleştirilmesinin yanında, Protestan fikirli din adamlarınca da eleştirilmiştir.

4- Anglikan Kilisesi'nin Hiyerarşik Yapısı

Anglikan kiliseler Topluluğu, birbirine ve Canterbury başpiskoposluğuna karşılıklı sadakat biçiminde nitelenebilecek soyut bağlarla bağlanmış, ulusal bağımsız ve özerk kiliselerden oluşur.

Topluluk içinde manevi bir ağırlık taşıyan Canterbury başpiskoposluğunun kendi piskoposluk bölgesi ile İngiltere kilisesi üzerinde Sinodlar ve kilise meclisleri aracılığıyla kullandığı yetkiler dışında, topluluğun öteki üyeleri üzerinde hiçbir yargı yetkisi yoktur.

Anglikan kiliseler topluluğunun temel birimi piskoposluktur. Piskoposluklar her birinin biçimlenişi birbirinden çok farklı olabilen bölgeler altında toplanır. Bunlar bir araya gelerek özerk bir ulusal kilise oluşturur. Fakat bazen de birçok ülkeyi içine alan tek bir bölgeden de bahsetmek mümkündür.

---

¹⁴² Arthur Weigall, Hıristiyanlığımızdaki Putperestlik (Pavlus Hıristiyanlığına Dair Bilimsel bir Eleştiri), Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002, 5.

Şu anki durum şöyledir: “1- İngiltere’de (2 yetki alanı)-Canterbury ve York ve onlara bağlı diğer bölgeler (Londra ... vs.), 2- Galler (1 yetki alanı) Church in Wales ve ona bağlı olanlar (Landoff, Bangon...), 3- İskoçya (1 yetki alanı) Episcopal Church, 4- İrlanda, 5- Avrupa (Europa) ve ona bağlı olanlar: (Portekiz, Romanya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Fransa, Finlandiya, Estonya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, Kanarya Adaları, Belçika, Azerbaycan, Avusturya, Ermenistan, Almanya, İtalya, İsveç, Özbekistan, Ukrayna ve Türkiye).

Anglikan kilisesinde yönetim ise şöyledir:

a- Piskopos (Bishops), b- Papaz (Priests), c- Diyakoz (Deacons) olmak üzere üç ruhban kademesi vardır. Piskoposlar kilisede üst düzey görevli olarak bilinir. Bunun haricinde Başpiskoposluk mertebesi de bulunmaktadır. Papazlar kilisede görevli din adamlarıdır. Diyakozlar hiyerarşide, piskopos ve normal rahiplerden sonraki grupta yer alan rahiplerdir. Günümüzde ise günlük ibadetlerde rahiplere yardım etmekle görevlidirler. Bunların yanında “Chaplin” mahalli olmayan görevler yapan kilise görevlileri de vardır. Bu kişiler piskoposlar tarafından atanır ve okul, hapisane, askeri birlikler ve elçiliklerde din görevlisi olarak çalışırlar.

Anglikan kilisesinin devlete yakın ilişkisi vardır. Lordlar Kamarasında piskoposlarca temsil edilir¹⁴³. Anglikan kilisesi resmi kilise olarak da adlandırılabilir. Anglikanların çoğunlukla olduğu tek ülke İngiltere’dir. İngiltere’nin %45’i Anglikan olarak ifade edilir.

---

¹⁴³ George Carey, Know The Truth, Harper Collins Publishers, London 2004, 176.

II. Dünya savaşından sonra Anglikan kiliselerin gevşek yapılaşmasında önemli değişiklikler olmuştur. Savaş dolayısıyla 18 yıl boyunca Lambeth Konferansında bir araya gelemeyen bu kiliseler, giderek zayıflayan ilişkilerini güçlendirme gereksinimi duymuştur 1948’de Lambeth Danışma Organı’nın yanı sıra Misyonerlik danışma konseyi adıyla sürekli ama gene esnek bir örgüt kurulmuştur. 1968 Lambeth Konferansında, strateji değişikliğine gidilerek, kiliseler arasındaki bağları daha yakın ve sürekli kılmak amacıyla bu iki organı birleştirme kararı alınmuştur. Böylece ruhban olmayanlarında (kadınlar dâhil) temsilci olarak seçilebileceği Anglikan Danışma Konseyi kurulmuştur. Ama bu konseyin de bağlayıcı yetkileri yoktu.

Anglikan kiliseler topluluğu, dağınık yapısı dolayısıyla, topluluk olarak Dünya kiliseler birliğine üye değildir. Ama topluluk içinde yer alan her kilise kendi adına bu konseyin üyesidir. Tüm Hıristiyan kiliseleri arasındaki evrensel diyalogu geliştirmeye yönelik çalışmalar, gerek ulusal, gerek uluslar arası düzeyde sürmektedir.

Canterbury başpiskoposunun Mart 1966’da Roma’da Papa VI. Paulus ile görüşmesinden sonra, bir Anglikan-Katolik uluslar arası ilahiyat komisyonu kurulmuştur. Lutherci ve reformcu kiliselerle de benzer ilişkilere girildi. Anglikan Kilisesi, İngiliz Katolikleri, Baptistler, Birleşik Reformcular ve Metodistler ile fiili birleşmeye ilişkin sorunları tartışmak üzere 1974’te ulusal komisyon kurmuştur. Canterbury başpiskoposu Robert Runcie ile Papa II. Johannes Paulus’un 1982’deki

İngiltere'deki buluşmasından sonra yapılan açıklamada uzlaşma çabalarının önemi vurgulandı¹⁴⁴.

Anglikan kiliseleri arasındaki ilişkiyi ve günümüz problemlerine çözüm bulma arayışları Lambeth Konferanslarında yapılır. Her 10 yılda yapılan bu toplantıda günümüz problemlerine çözüm aranmıştır. Bunun yanında Sinodlar yapılır. Dinsel konuları görüşmek ve bir karara bağlamak amacıyla birde Panish Konsil, düzenlenebilir.

5- Anglikan Kilisesi'ni Tanımlama Biçimleri

Anglikan Kilisesi, Katolik Kilisesi'nden ayrılmasının ardından kendine has özellikler kazanmıştır. Fakat Reform sürecinden etkilendiği ve Papa'nın otoritesini kabul etmediği için Protestan çevrelerce Protestan kiliselerden biri olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık Katolik ibadetlerin bazısını aynen devam ettirdiği için Katolik otoritelerce Katolik kiliselerden sayılmıştır. Bununla da kalmamış dinde farklı görüşlere müsamaha göstermesi sebebiyle Latitudinaryen olarak tanımlanmıştır. Burada değişik tanımlama biçimleri üzerinde durmak Anglikan Kilisesinin özelliklerini daha iyi kavramamızı sağlayacaktır.

a) Katolik merkezli tanımlama biçimleri

Günümüzde Anglo-Katoliklerle birlikte Katolik kilisesine en yakın kilise olarak tarif edilen Anglikan Kilisesidir. Anglikan Kilisesi, Reform döneminde Katolik Kilisesi'nden ayrılmasının ardından bir çok Katolik doktrini içinde barındıran bir teolojiye sahip bir konumdaydı. Bu yönüyle tekrar birleşmeye yönelik

---

¹⁴⁴ Carey, 178.

ortak faaliyetlerde bulunulmuştur. Kilise hiyerarşisi, Evharistiya, Vaftiz ve sakramentlerde ki birliğin; genel birliğin ve birleşmenin öncüsü olması istenmiştir.

Bunun yanında Anglikan Kilisesi'nin Hıristiyan geleneklere aykırı düşüncelere dahi müsamaha göstermesi sebebiyle de Katolik otoritelerce eleştirilmiş hatta zaman zaman heretik olmakla suçlanmıştır. İsa'nın ilahiliği, Tanrı ve Meryem'den mucizevi doğuşu, yeniden canlanması ve görülebilir bir kilise kurduğu şeklindeki inançları şüpheyeye düşürür görüşte olduğu savunulmuştur.

Anglikan Kilisesi'nin değişik görüşlere müsamahalı oluşu Katolik Kilisesiyle arasındaki bir başka farka dikkat çekmektedir. Katolik Kilisesi her zaman insanlar için neye inanmaları, nasıl hareket etmeleri gerektiği konularında yanılmaz bir şekilde, rehberlik ettiğini savunur. Fakat Anglikan Kilisesinde, Anglikan piskoposlarının bir konu hakkında ki fikirleri müzakereden ibarettir. Katolik Kilisesi daima katı ve kesin bir ifadeye bulunurken, Anglikan Kilisesi kesin ifadelerde bulunmaz. Tarih içersinde Anglikan Kilisesi ile Katolik Kilisesi arasında birleşmeye yönelik bir çok faaliyet olmuştur. Bunlardan en dikkati çekenlerden ilki Kraliçe Mary Tudor döneminde gerçekleşendir. Daha sonraki ise Oxford hareketidir.

Oxford hareketi Anglikan kilisesine yabancı bir olay değildir. Fakat Kraliçe Elizabeth'in kabul ettiği formüllerin Katolik uygulamalara benzer bir şekilde uygulanmasıdır. Oxford hareketi daima Katolik düşüncenin ve anlayışın bir temsilcisi olmuştur. Ve 18. yy. için yeniden Katolikliğe dönüş olarak kabul edilmiştir.

17. yüzyıl boyunca Anglikan kilisesinde Puritenlerle olan mücadele kilise için en önemli sorunu oluşturmaktaydı. Yani Anglikan kilisesinin sadece Roma'ya (Katolik Kilisesine) değil fakat Cenevreye'de (Protestanlığa) karşı olduğu şuuru yerleşmişti. Puritenler, piskoposluğa inandığı için William Laud'u öldürdüler. Ve Kalvinizm, İngiltere devletlerinde zafer kazandı. Kalvinizm Stuartlar devrinde Arminianizm'le¹⁴⁵ çekiştiği halde, Oxford hareketinden bir asır önce son bulan dönemde yine hâkim bir konuma gelmişti.

Oxford hareketi, kiliseye yeni bir şeyi değil, fakat çoktandır unutulmuş olanı tekrar geri getirmişti. Bu hareket üç sınıf ve bunları geliştirecek kişilerden oluşmaktaydı.

1. 17. yy.a Anglikan kilisesinin altın çağı olarak bakanlar ve William Laud'un düşüncesinin ve hareketinin canlanışını arayanlar.

2. Anglikan kilisesinin bağlı olduğu kabul edilen eskiliğe dönüş baskı yapanlar. Bunlar 17. yy. Anglikanlarına saygı duyuyorlardı. Fakat bu devrin Anglikanlığında olmayan birçok şeyi istiyorlardı. "Pusey" bu grubun önde gelenlerindendi. Dindarlıkla bir ilgisi olmayan gereksiz bir lüksün yerine, kendi yeri olan Katolik sistemin ve Hıristiyan yaşamın normal bir parçası yapma çabaları ve dini yaşamı canlandırma gayretleri, bu sınıfın en önemli vasfıydı. Bu gruba dâhil olanların kilise otoritesine büyük saygısı vardı ve birleşik piskoposlar arasında olduklarını düşünüyorlardı.

---

¹⁴⁵Arminianizm: Alman reformisti Arminius tarafından geliştirilen kader doktrini. Kalvinizmin determinist kader anlayışına karşı çıkararak Mezmurlar egemenliğinin, insanın özgür iradesiyle uyumlu olduğunu savundu (Gündüz, 41.).

3. Ne 17. yy. Anglikan kilisesinin ve nede sonradan canlanmış şeklinin, tashih edilmiş olmasına rağmen, babaların Katolikliğini temsil etmediğini düşünenler. Bunlar git gide Roma'ya karşı hale geldiler. Hurel Froude ve Newman bu grubun önde gelenleriydi.

Buradaki önemli nokta Anglikan Kilisesindeki farklı görüşlere rağmen, Katolik kilisesinin İsa'nın tek olarak kurduğu ve Aziz Petrus tarafından tesis edildiği ve sonsuza dek dünyadaki başı ve önderinin Aziz Petrus'un yerine geçenlerin olduğunun ifade edilmesidir ve bu doğrultuda esas amacın Roma'yla birleşme olarak vurgulanmasıdır.

b) Protestan merkezli tanımlama biçimleri:

Eğer Papa'nın otoritesinin reddedilmesini ve Evharistiya ayinin değiştirilmesini Protestanlığın genel özelliklerinden kabul edersek, Anglikan Kilisesi'nde Protestanlığın 16. yy Reform döneminden bu güne devam ettiğini söyleyebiliriz. Anglikan Kilisesinin reform döneminde benimsediği en önemli şey; Din konusunda, "en üstün ve yüce" bir karar mercii herhangi bir kurum değil, Kutsal Kitap'tır.

İsa'nın bedeninin ve kanunun takdis edilmesini ihtiva eden "Katolik doktrinlerin bir savunması" adlı eserin önsözünde Cranmer şöyle demiştir;" Duayı, günahların affını satan kimseleri, haccı ve papalıkla ilgili diğer şeyleri ortadan kaldırmak, esas iki şeyi çıkarıp atamadıktan sonra neye yaradı. Bunlar oldukları gibi bırakıldıklarında Tanrının hasadının eski engelleri ve sürülerinin eski bozukluğu sürüp gidecektir. Kalan yapraklar ve dallardır. Fakat ağacın kendisi ve daha ziyade

yabancı otların kökleri Transsubstantion¹⁴⁶ onun papalık doktrinleri veya İsa'nın Evharistiya'da (söylediği gibi) takdis edilen gerçek bedeni ve kanıdır. Veya yaşayanlar ve ölülerin kurtuluşu için papazların İsa'yı feda yada adak etmeleridir. Tanrının bağında eğer kökler zarar görürse tüm yeryüzüne yeni, eski hataları ve hurafeleri ile yayılacaktır.

Anglikan kilisesi Evharistiya ayinini Katolik Kilisesi'nin, anlamlandırıldığı şekilde değil de Reforme olmuş Kiliselerdeki gibi anlamlandırması sebebiyle Protestan olarak kabul edilmiştir.

Günümüz Anglikan inanç esaslarında, Katolik kilisesindeki Evharistiya ayininin anlamı, hayali bir hikâye olarak görülür ve şöyle bir açıklamaya gidilir (Neden hayali bir hikâye olduğu) “İsa'yı takdim etme bütün dünyada, tüm günahkâr için aslında ve tabii olarak mükemmel bir kurtarıma, kefarete ve tatmin demektir ve günahlardan arınma için yalnız bu yol geçerliydi. Burada mesele bu doktrinin İncil'le ittifak edip etmediği değildir. Fakat eğer bir Evharistiya ayininin feda olmadığına ve bir papazın feda edilecek bir şey takdim etme gücü bulunmadığına inanıyorsa, bu halde Katolik Kilisesi uygulamasının manası değiştirilmiş olur.

---

¹⁴⁶Transsubstantion: Katolik ve Ortodoks kiliselerin inancına göre Evharistiya ayininde kullanılan ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanına değiştirilmesi inancıdır.

Yüzyıllar geçtikçe Protestanlığa eğilim zamanla, Puritenlik kurulduğunda tamamen veya Evanjelikalizm'in¹⁴⁷ altın çağında kısmen zafer kazanmıştır.

**c) Latitudinaryen (Dinde geniş düşünüşe sahip olanlar)
merkezli tanımlama biçimleri**

17. Yüzyıl ortalarında, dinle ilgili konularda fikirlerin serbestliğinin taraftarı olan ve kilise hükümeti, ibadet ve hatta itikada ilişkin beyanları farklı tahlil eden bu sınıftaki insanların Latitudinaristler¹⁴⁸ (özellikle dinde geniş düşünüşlü, mutaassıp olmayan kişiler, daha sonradan platonist ve rasyonalist de dendi) olarak tarif edildiğini görürüz. Eşit bir şekilde Protestanlığın özel doktrinlerine ve bunun karşısında Katolik prensiplerine müsamaha gösteren dini bir toplumda, birçok kişinin doktrinsel kayıtsızlığa dönmesinin hiç de tuhaf karşılanmayacağı bir gerçektir. Bu düşünce akımı dini kayıtsızlığa bir yönüyle sebep olmuştur.

Gloucester piskoposu Edward Fowler (1632–1714) Athanasian akidelerinin isteğe bağlı olması gerektiğini ileri sürüyordu ki aynı şeyi Tillotsan da (1630–1694) yapmıştı. Daniel Whitloy (1638–1726) ve Samuel Clorke (1675–1729) İsa'nın İlahi oluşunu inkar ediyorlardı veya bu konuda şüpheliydiler. Clogher piskoposu Clayton; İznik ve Athanasian akidelerinin maddelerine karşı saldırıya geçti ve 1754'de bir "itikada karşı" hareketi başladı.

Onlar, gerçek için tek ve kesin rehber olan, kutsal ruh tarafından aydınlatılmış insan aklının ortak olduğu görüşüne dayandılar. Ne kiliseye ait ne de presbiteryen

---

¹⁴⁷ Evanjelikalizm: Anglikan kilisesinde, bu terim; kişisel ihtidayı ve İsa-Mesih'in kefareti olarak öldüğüne iman yoluyla kurtuluşu vurgulayan akım için kullanıldı (Gündüz, 122.).

¹⁴⁸ Ali Rafet Özkan, Amerikan Evanjelikleri (Baptistler), IQ kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum 2005, 144.

kurallar, tek başına yanılmaz olan, kutsal ruhun gösterdiği, insan aklının hür iradesine karışamazdı. Dinsel dogma bulunmuş gerçeğin son tarifi olarak değil, belirli bir dönemin, dini düşüncesinin filozofça tarifi olarak kabul edilebilirdi.

1860'larda Liberalizm (veya sonradan dendiği gibi serbest fikirli kilise) Benjamin Jowett, A.P. Stanley ve Markos Pattison ile Oxford'da baskın hale geldi. Latudinaryenler inançlarını şöyle ifade ettiler:

“Biz Tanrının ruh olduğuna inanıyoruz. Ona ibadet edenler gerçekte ve ruh âleminde ibadet etmelidir.

“Biz Tanrının ışık olduğuna inanırız; eğer ışıktayız, o ışığın içinde olduğundan, biz birbirimizle arkadaş oluruz.

“Biz Tanrının sevgi olduğuna inanırız; seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve onu bilir.

“Biz İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanırız; Tanrı bize ebedi yaşamı vermiştir, bu yaşam onun oğlundandır.

“Biz Tanrı'nın çocukları olduğumuza inanırız, o bize kendi ruhundan vermiştir.

“Biz İnanırız ki, eğer günahlarımızı itiraf edersek, o sözünde durur ve günahlarımızı affeder.

“Biz dünyanın ve arzuların geçip gittiğine inanırız, ama Tanrı'nın bıraktıkları ilelebet kalacaktır.

Buradaki ortak noktalar 1920'deki Anglikan hiyerarşisinde Lambeth sarayındaki konferansta, kilisenin görünür kısmının şunları tamamıyla benimsemesi gerektiği vurgulandı.

1- Kutsal Kitapların, Tanrının vahiylerinin belgesi, dinin kuralları ve son standartları olduğu, genellikle İznik denilen akidelerin, Hıristiyan dininin tatminkar ifadesi oluşunun benimsenmesi.

2- İlahi olarak kurulmuş Vaftiz ve Evharistiya ayininin, tüm Hıristiyanların ortak yaşamını ifade ettiği,

3- Sadece manevi olayların değil, İsa'nın emirlerinin, tüm beden in hakimiyetinin ve kilisenin her kısmının teslim edildiği bir papazlar heyetinin olduğunun benimsenmesi. Bu üç temel kabul Latitudinaristlerin iman formülü olmuştur.

Tarih içersinde ve günümüzde Anglikan Kilisesini tanımlama ve birleşmeye (Katoliklikle) yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Anglikan Kilisesinin Protestan olduğu, Katolik olduğu veyahut Latitudinaryen olduğu ifade edilmiştir. Bu araştırmalar bir yana Anglikan Kilisesi de varlığını devam ettirmiştir.

Değişik tanımlama ve benzerlikler olsa da Anglikan Kilisesi kendine has özellikleri olan bağımsız bir kilisedir.

B- ANGLİKAN KİLİSESİNİN DİNİ UYGULAMALARI

Avrupa’da Reformun oluşmasına zemin hazırlayan fikirler, sadece yüzeysel bir eleştiri değil; çok daha esaslı bir eylemdir. Burada Katolik kilisesinin yalnızca teolojik görüşleri değil, bunun yanında kilisenin ritüelleri de önemli ölçüde eleştirilmiştir. Eleştirilerin önemli bir kısmının, kilise sakramentlerine¹⁴⁹ yönelik olduğunu görmekteyiz. Reformla birlikte, Katolik kilisesi sakramentlerinin bir kısmı tamamen reddedilirken, diğer bir kısmının, reform teolojisi doğrultusunda yeniden anlamlandırıldığını, ya da olduğu gibi bırakıldığını görmekteyiz. Luther’le birlikte gelen “Tanrı” ve “iman” kavramlarının yeniden tanımlanması, sakramentlerle ilgili değişikliklerin temel sebebi sayılabilir. Çünkü o zamana kadar uygulanan sakramentlerin kabul mercii olan “Tanrı”, ifa sebebi olan “iman”, hatta dinsel gaye olan “kurtuluş” kavramlarının yeniden anlamlandırılması sakramentlerin de bu yeni yorumlar ışığında yeniden şekillenip anlaşılmasını gerektirmiştir.

Luther’in Tanrı, iman ve kurtuluş terimlerine yüklediği anlam doğrultusunda, reform teolojisi oluşturulmuştur. Buna göre “Tanrı”, artık yargılayan değil, bağışlayan Tanrı’dır; “iman” ise; kader anlayışının sonucu olarak, kişiye kendisi dışından ve Tanrı tarafından lütfedilmektedir. “Kurtuluş” kişisel gayret ve iyi davranışların bir sonucu değil, merhametli Tanrı’nın lütfettiği imanın bir sonucudur. Sakramentleri idare eden kilise kurumunun artık herhangi bir yetkinliği yoktur. Papa’nın da yanılabilir olması, ruhban sınıfının aracılık fonksiyonunun reddedilmesi ve tek otoritenin Kutsal Kitap olması, kilise tarafından belirlenen ve yönetilen sakramentlerin kabul edilmemesi için yeterli sebep olarak görülmüştür.

---

¹⁴⁹ Sakrament: Hıristiyanlıkta ayin: İnancın göstergesi olarak yapılan düzenli ritüel. Katolik Kilisesi 7 temel sakrament kabul ederken, Protestanlar yalnızca iki tanesini kabul ederler. (Gündüz, 329.).

Bütün bunların sonucu olarak, reform teolojisinin sakramentleri; başlıyayan “Tanrı”, tanrısal iradeyle kavuşulan “iman”, bu imanla ulaşılan “kurtuluş” şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca, yetkinliği reddedilen kilisenin papa ve ruhban sınıfının yerine, dinsel anlamda tek otorite sayılan Kutsal Kitap’ın reform teolojisinin sakramentlerine kaynaklık etmesi düşünülmüştür. Buna göre sadece Vaftiz, Evharistiya ve Günah itirafı, Kutsal kitaba dayanmaktadır¹⁵⁰.

Bu sebeple sakrament olarak kabul edilebilir olanlar yalnızca bunlardır. Bunların dışında Katolik kilisesi’nin kabul ettiği uygulamalar dine, sonradan sokulmuş şeylerdir.

Burada Kutsal kitapta adı geçen sakramentleri, anlamlarını ve uygulamalarını karşılaştırmalı olarak ele alacağız. Ve Anglikan Kilisesindeki uygulamalar üzerinde ayrıntılı olarak duracağız.

1- Vaftiz

Terim olarak vaftiz, Hıristiyanlıkta, dine girmek, “asli gūnahtan”, kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak amacıyla ve belli usullere riayet etmek suretiyle su ile yapılan bir sakrament (ayin)’tir¹⁵¹.

Vaftiz daha önce Esseni’ler (Esseniens) gibi, bazı Yahudi mezhepleri tarafından icra edilmiştir. Bu, giriş törenlerine benzeyen bir merasimdir. Yunanca daldırmak anlamına gelen “baptizeim” kelimesi, suyun bizzat rolüne sembolik olarak

---

¹⁵⁰ Olgun, 176.

¹⁵¹ Mustafa Erdem, “Hıristiyanlıkta vaftiz anlayışı üzerine bir araştırma” AÜİF Dergisi, Ankara 1993, XXXIV/ 133-155.

bağlı olan çift anlam ihtiva etmektedir. Vaftiz bazı inançsızlık, saygısızlık, günahkârlık hallerinden temizlenme veya ölüm anlamında; inananlar cemaatinin yeni bir üyesi olma durumunda ise, bereketlenme ve doğum gibi sembolik olarak suya bağlı çift mana ifade eder¹⁵².

Vaftiz, Luther'in şeriat, ölüm ve Mesih'te yeniden dirilme doktrinini içeren Pavlusçu düşüncesini ifade ettiğinden, kabul ettiği sakramentlerin başında gelir¹⁵³. Vaftizin gerekliliği, Mesih'in "Gidin bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin¹⁵⁴." Sözlerine dayandırılmaktadır.

Vaftiz şekilsel görünümüyle iki anlam ifade etmektedir. Bunlar ölüm ve yeniden dirilmedir. Papazın çocuğu suya daldırması ölümü; sudan çıkarması ise yaşamı ifade eder. Hıristiyanlığı seçmiş yetişkin bir insanın veyahut bir çocuğun vaftiz olması, Mesih'in bedeniyle ödediği asli günahın bedeline sembolik olarak katılmak anlamına gelir. Bu tam ve mükemmel bir kurtuluştur. Vaftiz, tanrısal vaatle ilk buluşmadır. İnanan ve vaftiz olan kurtulacaktır.

Katolik kilisesinin uygulamasıyla pek de farklı bir görünüş arz etmeyen reform uygulamasındaki temel farklılık; Katolik kilisenin uyguladığı vaftiz sakramentinde imana yer verilmemesi ve bu sakramentin mekanik ve büyüsel bir form içerisinde yapılmasıdır. Buna sakramentlerdeki din adamlarının yetkinsizliği de eklenince, papanın otoritesinin reddedilmesiyle birlikte, Protestanların, vaftizin

---

¹⁵² Albert M. Besnard, "Katolik Mezhebi" Din Fenomeni, (Çev. Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları, Konya 2000, 165.

¹⁵³ Olgun, 176.

¹⁵⁴ Matta 28; 19.

gerçek anlamının bozulduğu düşüncesine sahip olduklarını söylemek pek de güç değildir.

Anglikan kilisesinde vaftiz¹⁵⁵

Genel olarak tarifini yaptığımız Vaftiz, Anglikan Kilisesi'nde kabul edilen iki sakramentten, ilkidir. Son derece önemli bir yere sahip olan Vaftiz'in anlamı, Anglikan Kilisesinde şöyle ifade edilir:

“Vaftiz, Tanrıya doğru yapılan yolculuğun başlangıcında Tanrı sevgisinin bilincine doğru ilk adımdır. Ve hayatımızın geri kalanında Tanrı sevgisini bize kazandıran bir anlayıştır.

Bununla beraber özellikle, üyeler, aileler, atalar ve hamiler vasıtasıyla Hıristiyanlıkta Tanrıya ulaşmadır. Tanrı ile huzurlu vakit geçirme ve imanı kuvvetlendirme ile Tanrı'ya ciddi sözler vermektedir.

Kilisenin genişlemiş toplumu, üyeleri ve kardeşleri, yeni bir Hıristiyanlık anlayışını beraberinde getirir. Bu yeni Hıristiyanlık fikri, bilinmeyen gelecek için bir dua ve ahitleşme demektir. Bu tür yeni şeyleri yapmak, onların hayatımızdaki yansımaları hatırlamak ve duymak, bizim kendi vaftizimizi hatırlamamız için bir fırsattır. Bu yolculukta yapılan ilerlemeler, kilisenin yeni üyelerine paylaştırılan görevle mümkündür.

---

¹⁵⁵ The Book of Common Prayer, 270-288.

Yaptığımız bu faaliyetle, Hıristiyanlıkta oluşan birçok parlak geçmişi canlandırırız. Hıristiyanlığın işareti olan Haç'ı, Hıristiyanlık anlayışındaki imanı ve bir Hıristiyan'ın ölümünü hatırlatan deneyimler yaşamaktayız. Vaftiz suyuna batırılıp çıkarılmamız, yeni bir hayata ulaşmamız ve günahlarla öleceğimize inanmamız bizi Hıristiyanlıkta ölmek ve Tanrı'ya yükselerek birleşmemiz anlamına gelir. Bu, bizim için çok etkileyicidir ve bu sebeple vaftiz olmaktayız. Su, yeni bir hayatın işareti; aynı zamanda bizim ruhumuzla yeniden yaratılacağımızın simgesidir.

Su aynı zamanda İsa'nın vaftizinin temsilidir. O, yeni bir hayatın simgesi olarak yakılmış bir ışık ve o resim Hıristiyanlığın ışığının şeytanın karanlığına galip gelmesinin işaretidir. Vaftiz, yolunda yürüyen herkes bütün hayatını bu ışıkla doldurur.

Bu resim kendinle ve bütün çağlarda yaşayan Hıristiyanlarla beraber olduğunu gösteren resimdir. Ve kişiler, buna dâhil olmak için dua etmelidir. Bu yol Tanrı'nın sevgisi ile dopdolu olmaya giden bir yolculuktur¹⁵⁶.

Anglikan kilisesinde vaftiz bir kez yapılmaktadır¹⁵⁷. Ve dine girişi ifade eder. İsa dedi ki: “Kapı benim. Bir kimse benim aracılığım ile içeri girerse kurtulur, Bense insanlar yaşama, bol bir yaşama sahip olsunlar diye geldim¹⁵⁸.” Yuhanna incilinde geçen bu ibare vaftizle kurtuluşun göstergesi olarak Anglikan kilisesinde kabul edilir. Anglikan kilisesinde vaftiz, çocuğun inancın seyahatine başlama noktasıdır. Hıristiyan aileye katılımdır. Tanrı'nın sevgisinin görünebilir işareti vaftizdedir.

---

¹⁵⁶ “The Baptism Of Aylin Kate Laity” Broşürü, , St. Nicolas Kilisesi İngiltere Büyükelçiliği, Ankara 16th January 2005.

¹⁵⁷ St. Nicolas Kilisesi dini görevlisi Mr. Evans'ın bilgilendirmeleri esas alınarak yazılmıştır..

¹⁵⁸ Yuhanna, 10/10.

Herkes'in Tanrıyla birlikte yeni bir hayata başlaması ve günahın karanlığından kurtulması ancak bu yolla mümkündür¹⁵⁹.

Bebek vaftizi, Anglikan kilisesinde vardır. Fakat bunun için çocuğun ailesiyle birlikte vaftiz ailesi (Godparents)¹⁶⁰ olması gerekmektedir. Buradaki ayinde, çocuğun adına ailesi ve vaftiz ailesi söz verir. Gunahtan, şeytandan, Tanrı'ya karşı isyan etmekten, hile yapmaktan vazgeçmeye, Tanrı ve komşudan insanları ayıran günahlara karşı pişmanlık duymaya, kurtarıcı olarak İsa'ya döndürüleceğine, Lord olarak İsa'yı kabul edeceğine, söz verilerek¹⁶¹ yapılır.

Vaftiz töreni kilisede yapılabileceği gibi evde de alternatif bir törenle de uygulanabilir. Geçerli kutsama "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına" suyla yapılır. Bebekliğinde vaftiz olan kişiler belli bir yaşa gelince piskopos'un onayıyla ailesi veya vaftiz ailesi (Godparents) tarafından vaftizsel sözleri doğrulaması (konfirmasyon) gerekmektedir.

Anglikan kilisesinde vaftiz'in İsa'nın vaftiz olmasıyla başladığına inanılmaktadır. Bunun yanında vaftiz'in değişik zorluklar altında, bu uygulamalara tabi olmadan da yapılabileceği ifade edilmektedir.

"Godparents"; ailesinin yanında Ebeveyn olarak vaftiz olan çocuk adına söz verir. Hristiyan inanca göre çocuğun yetişmesi ve çocuğa dua edilmesi konusunda ailesine destek verirler. En azından üç Godparents gerekmektedir. Çocuğun cinsiyetinden iki, karşı cinsiyetten ise bir kişi gerekmektedir. Aile aynı zamanda

---

¹⁵⁹ www.churchofengland.com. (Faith, Worship, Life, Events, About The Church. (Erişim Tarihi: 25. 06. 2005).

¹⁶⁰ www.cofeanglican.org. (Erişim Tarihi: 18. 06. 2005).

¹⁶¹ www.anglicancommunion.org. (Erişim Tarihi: 06. 05. 2006).

“Godparents” olabileceği gibi aile üyelerinden veya arkadaşlarından da olabilir. Fakat çocuğun ruhani huzura ermesi için, ona dua edecek, yetişmesine katkıda bulunacak bir aile olmalıdır.

Sonuçta vaftiz edilen kişi, dünya çapında Hıristiyan topluluğun üyesi olmuş olur¹⁶².

Anglikan Kilisesinin Kutsal Kitabında Vaftiz

Anglikan kilisesi için çok önemli bir yere sahip olan “The Common Prayer Book” ibadetlerin temelini oluşturur. Anglikan kilisesinde vaftizin dayanakları ve uygulanması şu şekildedir.

Common Worship Initiation Services: (Üyeliğe kabul bölümü) Vaftizin ölüm ve ardından Hıristiyan birliğe bir yükseliş olduğu¹⁶³;

1. “O halde ne diyelim? Tanrı’nın lütfü çoğalsın diye günah işlemeye devam mı edelim? Kesinlikle hayır! Günah karşısında ölmüş olan bizler artık nasıl günah içinde yaşarız? Mesih İsa’ya, vaftiz edilenlerimizin hepsinin O’nun ölümüne vaftiz edildiğini bilmez misiniz? Babanın yüceliği sayesinde Mesih nasıl ölümden dirildiyse, biz de yeni bir yaşam sürmek üzere vaftiz yoluyla Onunla birlikte ölüme gömüldük. Eğer O’nunkine benzer bir ölümle Onunla birleşmezsek, O’nunkine benzer bir dirilişte de onunla birleşeceğiz... Siz de böylece kendinizi günah karşısında ölü, Mesih İsa’da Tanrı karşısında diri sayın¹⁶⁴”.

---

¹⁶² www.ecclesiastical.co.uk. (Erişim Tarihi: 12. 05. 2006).

¹⁶³ Common Worship, 27-30.

¹⁶⁴ Romalılara, 6/ 1-11.

Vaftizin yeni bir doğum olması “Aşağıdan ve Ruhdan”.

2. “Sana doğrusunu söyleyeyim, bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrının egemenliğine giremez. Bir kimse sudan ve ruhtan doğmadıkça Tanrının egemenliğine giremez. Tanrı oğlunu dünyayı yargılamak için dünyaya göndermedi, dünya onun aracılığıyla kurtulsun diye gönderdi. Ona iman eden yargılanmaz. İman etmeyen ise zaten yargılanmıştır...¹⁶⁵”

“Kendi evini yönetmesini bilmeyen, Tanrı’nın topluluğunu nasıl güdebilir¹⁶⁶.”

“Vaftizin yıkama ve günahlardan kurtulmaya vesile olması”

3. “Buna göre yüreklerimizi kötü vicdandan arınmış ve bedenimiz temiz su ile yıkanmış olarak imanın verdiği tam güvenceyle, yürekten bir içtenlikle Tanrıya yaklaşırlar¹⁶⁷.”

Bu üç başlık ve daha fazlası Common Worship’de Vaftizin materyalleri olarak ifade edilmektedir¹⁶⁸.

Vaftizle Hıristiyan cemaate iştirak edilmiş olunur. Burada yerel farklılıkların olabileceği, bunların yerine İncil’den başka bölümlerin de okunabileceği ifade edilmektedir.

---

¹⁶⁵ Yuhanna, 3/ 3-22.

¹⁶⁶ Titus’a, 3/ 5.

¹⁶⁷ İbraniler’e, 10/22.

¹⁶⁸The Services And Prayers For The Church Of England, London 2000, 27.

Anglikan Kilisesinde de diğer kiliselerde olduğu gibi, vaftiz dine girişi ifade eder. Günahlı geçmişten böylece kurtulmuş olunur.

2- Kutsal Evharistiya ¹⁶⁹

Bu sakrament bağışlanma anlamına gelen Yunanca (Evcharistie) kelimesinden alınmıştır. Evharistiya Tanrının nimetleri karşısında Tanrıya sunulan saygı ve şükran duasıdır. İsa'nın kendisini gösterdiği Evharistiya yemeğinde İsa, yeni paskalya kuzusu olarak; gücünü ve aşkını inananlarına ulaştırmaktadır. Aynı türler altında Babaya takdim edilen ekmek ve şarap bütün insanların kurtuluşu için ortaya çıkmış olan İsa'nın bedeni ve kanıdır. Bu ayinde insanın takdimleri Tanrıya doğru yükselirken, Tanrının ihsanı da insana doğru iner.

Evharistiya ayiniyle icra edilen bu çift yönlü hareket, Protestanlara göre sadece sembolik olarak, Katolik ve Ortodokslara göre ise gerçek olarak tahakkuk eder¹⁷⁰.

“Benim etimi yiyip kanımı içenin ebedi hayatı vardır. Bende onu son günde kıyam ettireceğim. Çünkü bedenim gerçek yiyecek, kanım da gerçek içecektir¹⁷¹” ifadeleri Katolik kilisesi için bu ayinin gerçek olarak yaşandığı yönündeki tezinin delili olarak ifade edilir.

Reform hareketiyle birlikte en çok öne çıkan sakrament “ Kutsal Evharistiya” (Komünyon) ayini olmuştur. Evharistiya ayini biçimsel olarak değil, anlam olarak

---

¹⁶⁹ The Commen Prayer Book, 224-268.

¹⁷⁰ Besnard,176.

¹⁷¹ Yuhanna, 6/54-55.

eleştirilmiştir. Katolik Kilisesinin ona yüklediği anlam reddedilerek, reform teolojisi doğrultusunda yeniden yorumlanmış ve temel sakrament olarak alınmıştır. Luther Evharistiya sakramentini, bizzat Mesih'in tesis ettiğini ve ekmek ve şarabın görünümünde Mesih'in eti ve kanının yenilip içildiğini dile getirmektedir¹⁷². Bunun İncil'deki kaynağı; “Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükran duasını yapıp ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi “Alın yeyin bu benim bedenimdir dedi. Sonra bir kase alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek hepiniz bundan için çünkü; bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanımdır” dedi¹⁷³.

Bu ayin uygulanırken “senin için”, “günahlarımın bağışlanması için” sözleri söylenerek Mesih'le bütünleşme ve günahlardan bağışlanma arzulanmaktadır.

Luther Katolik kilisesinin ifade ettiği, ekmek ve şarabın madde olarak değil de mana olarak İsa'nın bedeni ve kanına dönüştüğü yorumunu reddetmekte, ekmek ve şarabın hem madde, hem de mana olarak beden ve kana dönüştüğünü ileri sürmektedir. Aksi takdirde, Kilise doktrininden, bir rahibin sözlerinin büyüyle ekmeği, İsa'nın bedenine dönüştürebileceği sonucu çıkmaktadır ki, bu durum Luther için küfürdür¹⁷⁴.

Protestan Kilisesi'nin hatıra anlamı yüklediği bu ayin, Katolik kilisesine göre; İsa'nın tüm gerçekliğiyle ve hakikaten var olduğu bir ortamdır. Bu ortam İsa'nın

---

¹⁷² Olgun, 178.

¹⁷³ Matta, 26/ 26-28.

¹⁷⁴ Olgun, 179.

bedensel olarak inananlarla buluşması, onlarla gerçek anlamda yiyip içmeleri ve onun getirdiği bağışlama rahmetini tecrübe etmelerini ifade eden bir ayindir.

Reform teolojisine göre bizzat İsa Mesih tarafından emredilen iki sakrament vardır. Bunlardan ilki Vaftiz diğeri İsa Mesih tarafından telaffuz edilmiş, yerleştirilmiş ve onun tarafından emredilmiş sözlerin hatasız olarak kullanılmasıyla yönetilmiş olan Evharistiya ayinidir.

Anglikan kilisesinde Evharistiya:¹⁷⁵

Diğeri Hıristiyan grupların benimsediği gibi, Anglikan Kilisesi de Evharistiya ayinini temel sakrament olarak kabul eder ve uygular.

Matta 26: 26–28. bölümler Anglikan kilisesinin Evharistiya ayininin temel dayanağıdır¹⁷⁶. Burada, Anglikan kilisesinin uygulamasındaki bazı bölümlerin altını çizmekte fayda görmekteyiz.

Rahip'in Peder, oğul ve Kutsal Ruh'un adına başladığı ayin, İncil'den bazı bölümlerin okunmasıyla karşılıklı olarak devam eder. Cemaatle rahip arasındaki karşılıklı konuşma, İncil'in okunması ve vaaz edilmesiyle devam eder. Burada şu bölüm dikkati çekmektedir. “Cemaat: Göğün ve yerin yaratıcı, her şeye kadir Peder (Baba) tek Allah'a ve onun biricik oğul Rabbimiz Mesih İsa'ya inanıyorum. O kutsal Ruh'un kudretiyle beden aldı ve bakire Meryem'den doğdu. Pontiyus Pilatus zamanında ıstırap çekerek çarmıha gerildi; öldü ve gömüldü; ölümler ülkesine indi,

---

¹⁷⁵ Anglikan Kilisesindeki Evharistiya ayininin uygulanış biçimi Türkçe olarak EK-I' de yer almaktadır.

¹⁷⁶ Common Worship, Church House Publishing, London 2000, 23-26.

üçüncü gün ölümler arasından dirildi, göğe çıktı, her şeye kadir Peder Allah'ın sağında oturdu; oradan dirileri ve ölümleri yargılamak için tekrar gelecektir. Kutsal Ruh'a, kutsal Katolik kiliseye, Azizlerin birliğine, günahların affına, ölümlerin dirilişine ve ebedi hayata inanıyorum¹⁷⁷.”

Bu bölümün ardından şefaath duaları yapılır ve daha sonra “Masa hazırlanır, Mesih'in bedeni ve kanı olacak ekmek ve şarap, cemaatin bağışları ile birlikte Tanrıya sunulur” ardından şükran duası yapılır. Luka, 22/12–26, Matta, 26/26–28, Markos, 14/12–26, Yuhanna, 13/21–30, 1. Korintlilere, 11/23–25 Fısıh yemeği anlatılan bölüm okunur. Burada şu ifadelerin altını çizmek de fayda vardır:

“Yaratılışını bu ürünlerini ve onları sana sunan bizlerin üzerimize Kutsal Ruh'unu dök ki, onlar bizim için sevgili oğlunun bedeni ve kanı olsun. Senin huzurunda bu kutsal armağanları yiyen ve içen bizleri Mesih'in suretine dönüştürüp senin görkemine adanmış ve yaşayan bir mabet olmak üzere oluştur.” Ardından son takdis yapılarak¹⁷⁸ Evharistiya ayini sona erdirilmiş olur.

Evharistiya ayini, Anglikan kilisesinde sıklıkla yapılan bir ayindir.

Anglikan kilisesinde Evharistiya ayini “hatıra (memorial)” olarak algılanmaktadır

Anglikan Kilisesinin Kutsal Kitabında Evharistiya

---

¹⁷⁷ Evharistiya ayininin Anglikan Kilisesindeki uygulaması.(Bkz. Ek-I.)

¹⁷⁸ “The Holy Eucharist and Confirmation” Broşürü, İngiltere Büyükelçiliği Ankara, 5th December 2004 (Diocese in Europe, Chaplaincy of st. Nicolas, Ankara).

Dua Kitabı'nda Evharistiya ayininin ne anlam ifade ettiği, nasıl yapılacağı ve alternatif uygulamalarını bulmak mümkündür. Biz örnek olarak bir tanesini yazacağız.

“Rab İsa eline ekmeğ aldı, şükredip ekmeği böldü ve şöyle dedi: bu sizin uğrunuza feda edilen benim bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın¹⁷⁹.”

Herhangi bir hor görülmeye veyahut küçük düşmeye karşı, tanrı ailesinden uzak kalma tehlikesine karşı okunması gereken bölüm olarak burası zikredilmektedir. Kilise üyelerinin, kıymetsizlik veyahut ümitsizlik içerisine düştükleri vakit, akıllarına başka bir düşünce gelmeden, direkt olarak bu sakramente katılmaları tavsiye edilmektedir.

Evharistiya'da yapılacak dualar içinse şu bölümler tavsiye edilmektedir.

- (Markos, 6/30–44 veya Markos, 8/ 2–9, Yuhanna, 6/ 30–59).
- (Markos, 2/ 15–16 veya Luka, 7/ 36–39; Luka, 19/ 1–10)
- (Markos, 14/ 12–26 veya Yuhanna, 13/ 1–5; I Korintlilere, 11/ 23–26)
- (Luka, 24/ 28–32 ve 36–43; Yuhanna, 21/ 1–14)
- (Matta, 25/ 1–13; Luka, 14/ 15–24).

Ardından kilise ilahisi veya şarkısı veyahut ölümün ardından Hıristiyan olarak yeni hayat bulma hakkında yer okunur. (Esinleme, 19/ 6–10) ve bu sakramenti bağışlayan tanrıya teşekkür edilerek sakrament uygulanır¹⁸⁰.

---

¹⁷⁹ I. Korintlilere, 11/ 23–24.

3- Konfirmasyon (Vaftizin pekiştirilmesi)¹⁸¹

Konfirmasyon daha önce vaftiz edilmiş ve Hıristiyanlığı kabul ettiğini kilisede, kilise topluluğu önünde ilan etmiş olan bireylerin, bu imanlarında devam ettiklerini, engellere rağmen inançlarında sabit olduklarının papaz tarafından onaylanmasına denir. Katolik inanca göre bu sakrament bizzat Mesih İsa tarafından tesis edilmiştir.

Anglikan kilisesinde ise, buna benzer bir sakrament yapılır, fakat bunun yeri Katolikliktekenden farklıdır.

Uygulaması şöyledir:

Vaftiz edilen kişinin, takdis edilmiş bir yağla, vücudunun çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır. Yağlanmış kişi kilisenin bu iş için ayrılan yerine götürülür. Orada ona “Konfirmasyon Ekmeği” yedirilir. Yiyemeyecek durumda ise dudağına dokundurulur. Böylece o kişi kilisenin bir üyesi olur¹⁸². Vaftiz ayinin bu şekilde kuvvetlendirildiği düşünülür. Vaftizden önce veya sonra yapılması gibi değişik uygulamaları vardır. Fakat vaftizle yakın bir ilişki içinde olduğundan arka arkaya yapılması tercih edilir.

Luther teolojisinde göre: “Kutsal kitapta olmadığı için bu sakrament kabul edilmezken diğer Protestan kiliselerin aksine Anglikan Kilisesi bu sakramenti kabul eder ve uygular.

---

¹⁸⁰ The Services And Prayers For The Church Of England, London 2000, 23–26.

¹⁸¹ The Common Prayer Book, 293-297.

¹⁸² Tümer- Küçük, 297.

4- Günlük Dualar (Sabah-Akşam)¹⁸³:

Dua kelimesi yalvarmak manasına gelen Latince “Prex Precis” kelimesinden alınmıştır. Dua; ferdin kendi iradesini ilahi iradeyle aynileştirme çabasıdır. Bu ise ya ilahi iradeyi kendi iradesine doğru çekmekle, ya da kendi iradesini ilahi iradeye teslim etmekle elde edilir. İşte istirham, hamd, inayet veya şükür gibi farklı dua çeşitleri buradan ortaya çıkmaktadır. Kısaca, bir nevi aşka müracaat ve bir güvenin ifadesi olan duada, çok defa bu farklı duygular ve davranışlar bir araya gelir. Eğer dua, aşkla dolar taşarsa yani Tanrı aşk haline gelirse, dua gerçekten tesirli olur¹⁸⁴.

Dua, kilisede cemaatle veya ferdi olarak ifa edilir. Dua, Mesih vasıtasıyla Tanrıya yaklaşma vesilesidir. İbadeti, dini duyguyu ve şuuru besler.

Hıristiyanlıkta dua ederken yaratıcı Baba Tanrıya değil; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, üçlemesinden ibaret olarak ulûhiyete yönelinir. Duanın esası; Mesih’in adıyla başlamaktır. İnsan günahla Tanrıdan uzaklaşmıştır ve ancak Mesih-İsa’yı vesile kılarak Mesih’in kanı sayesinde bu uzaklık yok olacaktır. “Fakat işte bir vakitler uzakta bulunan sizler şimdi Mesih İsa bağlılığında, Mesih’in kanı aracılığıyla yakın kıldınız”¹⁸⁵ İncil’deki bu ifade, bunu destekler nitelikte kabul edilir.

Duada ikinci önemli nokta herhangi bir şüphe olmaksızın tam bir inançla yapılmasıdır. İncil’de geçen” Onun için size diyorum ki dua ettiğiniz ve dilediğiniz

---

¹⁸³ The Common Prayer Book, 67-107.

¹⁸⁴ Besnard, 182.

¹⁸⁵ Efeslilere, 2/ 13.

her şeyi aldığınıza iman edin. Dilediğiniz yerine gelecektir¹⁸⁶.” Bu ifade tam bir inançla dilekte bulunmanın gerektiğini ifade etmektedir.

Hıristiyan inancında Şeytana karşı koyabilmek için¹⁸⁷, nimetlere nail olabilmek için¹⁸⁸ ve özellikle ahir zamanda¹⁸⁹ dua zorunludur.

Hıristiyan fertlerin birbirine irtibatlarını sağlayan, Mesih İsa'nın hazır bulunmasını temin etmek için kilisede dua ibadeti yapılır. Bunun yanında ferdi olarak evde de bu ibadet yapılabilir. “Doğrusu size yine derim ki aranızdan iki kişi yeryüzünde diyecekleri herhangi bir şeyde görüş birliğine varırlarsa, göksel babam tarafından bu onlara verilecektir. Çünkü her nerede iki ya da üç kişi benim adıma bir araya gelirse ben orada onların ortasındayım¹⁹⁰.”

“Dua ederken iç odana çekil, kapını örtüp gizlide olan Babana dua et¹⁹¹. Bu duanın alçak sesle ağır başlı olması gerekmektedir.

Dua'nın bir diğer özelliği ısrarlı olunması halinde daha tesirli olacaktır. İsa şöyle der: “İsa her vakit dua etmeleri ve hiç yüreksizlik göstermemeleri gerektiğini belirten şöyle bir hikâye anlattı¹⁹².”

Ayrıca Rabbin duası bölümü¹⁹³ sık sık tekrar edilen bir duadır.

---

¹⁸⁶ Markos, 11/ 24.

¹⁸⁷ “Uyanık durun ve dua edin ki denenmeyesiniz. Ruh istekli fakat beden güçsüzdür” (Matta, 26/ 41.)

¹⁸⁸ “Gelip geçici yiyecek için değil, sonsuz yaşam boyunca kalıcı yiyecek için çalışın (Yuhanna, 6/ 27).

¹⁸⁹ “Hep uyanık olun, dua edin. Öyle ki, ileride olacakların tümünden kaçacak gücü bulasınız” (Luka, 21/ 36).

¹⁹⁰ Matta, 18/ 19–20.

¹⁹¹ Matta, 6/ 6.

¹⁹² Luka, 18/ 1.

¹⁹³ Matta, 6/ 9-13.

Anglikan Kilisesinde Dua:

Anglikan Kilisesini incelediğimizde onun duaya çok önem verdiğini görürüz. Bu sebeple Anglikan Kilisesine Dua Kilisesi demek de mümkündür.

Anglikan kilisesinde dua'nın çok önemli bir yeri vardır. Ve sakremente yakın bir konuma sahiptir. Anglikan kilisesinde dua, kilise üyelerinin Hıristiyan cemaat içerisinde birbirleriyle irtibatlarını sağlayan, Mesih İsa'nın hazır bulunmasına sebep olan bir ibadettir¹⁹⁴.

Bu ibadet Pazar günleri kilise de yapılabileceği gibi, kilisede bulunamayan fertler tarafından evde de ifa edilebilir. Fakat mutlaka uygulanmalıdır. Pazar günleri sabah ve akşam yapılan bu ibadete katılmayanlar, evlerinde Common Worship (30 ff veyahut 62 ff) bölümlerini okumaları gerekir¹⁹⁵. Evde yapılabilen bu ibadet için asıl tavsiye edilen, kilisede cemaat fertleriyle birlikte yapılmasıdır. Kilisede toplu ibadete dâhil olma teşvik edilmektedir. Duanın kabulü için bu daha önemlidir.

Bunların yanında akşam duası vardır, bu da evde bireysel veyahut aile fertleriyle birlikte yapılır. Bunun için Common Worship (81 ff veya 89 ff) bölümlerinin okunması gerekmektedir. Bu ibadetler için alternatif dua bölümlerini Common Worship'de bulmak mümkündür. Anglikan kilisesi için çok önemli bir yeri olan "The Common Prayer Book" kitabı bu duaları içermektedir.

---

¹⁹⁴ Common Worship, 36-40.

¹⁹⁵ The Getting To Know Common Worship, Church House Publishing, London 2000, 36.

Birde evde yapılan dualar vardır ki; bunun için de Common Worship (10ff), Common Worship (281 ff) veyahut Simple Book (135 ff) bölümlerinin okunması gerekmektedir.

Anglikan Kilisesinin Kutsal Kitabında Dua

Burada bir dua örneğini zikretmekte fayda görmekteyiz.

Sabah duası:

- İlk olarak “Ama kötü kişi, yaptığı kötülükten döner, adil ve doğru olanı yaparsa canını kurtaracaktır¹⁹⁶.” Ardından (Mezmurlar 51.3) Mezmurlar, daha sonra (Mezmurlar 51.17) okunur.

- “Giysilerinizi değil, yüreklerinizi paralayın ve Tanrınız Rabbe dönün. Çünkü RAB lütfeder, acır. Tez öfkelenmez. Sevgisi engindir, cezalandırmaktan vazgeçer¹⁹⁷.”

- “Sana karşı geldiğimiz halde, sen acıyan, bağışlayan Tanrımız Rab’sin Tanrımız RAB’ bin sözüne kulak vermedik, kulları peygamberler aracılığıyla bize verdiği yasalara uymadık¹⁹⁸.”

---

¹⁹⁶ Hezekiel, 18/ 27.

¹⁹⁷ Yoel, 2/ 13.

¹⁹⁸ Daniel, 9/ 9–10.

- “Beni öfkenle değil, yalnız adaletinle yola getir, ya RAB, yoksa beni hiçe indirirsin¹⁹⁹.”

- “Günahtan dönün, çünkü göklerin hükümdarlığı yaklaştı²⁰⁰.”

- “Kalkıp babama gideyim, göğün katında ve senin önünde günah işledim, baba diyeyim. Bundan böyle oğlun olmaya yaraşır biri değilim²⁰¹.”

İncil’deki bölümler okunur.

- (Mezmurlar 142/3.)

- Ardından genel itiraf yapılır ve dua edilir.²⁰²

- Günahların affı için dua edilir.

- (Mezmurlar 95) okunur.

- Dua edilir. (Burada hataların kabul edilerek ifade edilmesi, tövbe edilmesi esas alınır. Kişi kendi küçüklüğünü bilip Tanrı’nın büyüklüğünü kabul eder.)

- “İsrail’in Tanrısı Rab kutlu olsun. Çünkü halkının içine geldi ve onlara kurtulmalık sağlandı ....²⁰³” Bölümü okunur. (Bunun yerine Mezmurlar 100’de okunabilir).

---

¹⁹⁹ Yeremya, 10/ 24.

²⁰⁰ Matta, 3/ 2.

²⁰¹ Luka, 15/ 18–19.

²⁰²The Common Prayer Book, London, Printed in Great Britain 2002, 42.

²⁰³ Luka, 1/68–80.

- Papaz ve kilise cemaati karşılıklı olarak dua'ya iştirak eder. Burada Kraliçe Elizabeth (Queen Elizabeth) için de dua edilir. Rahip sınıfı ve tüm insanlar için dua edilir.

- "... Ama sizinle ilişkimizde Tanrı gücünün desteğiyle Mesih'le birlikte yaşayacağız" bölümü okunarak sabah duası bitirilmiş olur.

Akşam duasının birçok bölümü sabah duasıyla örtüşmektedir.

Günde iki kez yapılan bu ibadetle, kilise cemaatinin birlikteliği devam ettirilmiş olunur. İbadetlere olan inanç tazelenir. Kurtuluş için ümit kazanılmış olunur.

5- Nikâh (Evllenme) Merasimi²⁰⁴:

Bir diğer sakrament nikâh merasimidir. Katolik kilisesine göre nikâh, İsa ile kilise arasındaki çözülmaz. Ruhani münasebetin bir sembolüdür²⁰⁵. Bir ayin olarak evlilik iki kişinin anlaşmasının kilise tarafından takdis edilmesi ve bu çiftin kilisede mukaddes bir bağla bağlanmasıdır. Mesih İsa tarafından tesis edildiğine inanılır. Nikâh'ın kutsal olması Pavlus'²⁰⁶un Efeslilere mektubundan çıkarılır.

---

²⁰⁴ The Common Prayer Book, 298-308.

²⁰⁵ Küçük- Tümer, 298.

²⁰⁶ Aziz Paul: "Yabancıların havarisi" diye adlandırılır. Hıristiyanlığı tesis eden kişidir. (Bkz Gündüz, 302.); Şinasi Gündüz, Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2001.

“Erkeklerde karılarını tıpkı bunun gibi kendi bedenleri gibi sevmekle yükümlüdür. Karısını seven kendisini sever. İnsan babayı ve anayı bırakıp karısına bağlanacak, ikisi bir tek beden olacaktır... Ancak her biriniz karınızı kendiniz gibi sevin. Kadında kocasına saygıyla davranın²⁰⁷.”

İncil’de geçen bu ifadeden de anladığımız üzere; Nikâh, Mesih ve kiliseye göre kutsal bir bağ olarak sayılmaktadır. Katolikliğe göre evlilik, ancak ölümle sona erebilir. Ortodokslar ise nikâhı, yalnız zina sebebiyle (Matta 5, 32) sona erdirirler. Anglikan kilisesinde boşanmaya izin vardır. Zaten Anglikan kilisesinin ortaya çıkışındaki görünen en önemli sebep boşanmadır.

Anglikan Kilisesinde Nikâh Merasimi

Anglikan Kilisesinde evlilik bir sakrement olarak kabul edilmez fakat uygulaması yapılır. Evlilik eğer kilisede yapılırsa Tanrı tarafından kutsanmış ve güvence altına alınmış olur. Tanrı böyle bir ilişkiye önem verir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki; Kilisede evlenmek illaki de tüm problemlerin, olumsuzlukların çözüldüğü anlamına gelmez. Şunu ifade eder ki; sıkıntı ve problemle karşılaşıldığı zaman, Tanrı’nın yardımı aile fertlerinin yanında olacaktır. Böylelikle sıkıntılar daha kolay aşılabilecektir.

Bunun yanında kilisede evlenmekle, Hıristiyan kilise ailesinin manevi yardımına kavuşmak da mümkündür. Hıristiyan kilisesi ailesi bu evliliğe cesaret katacaktır.

---

²⁰⁷ Efeslilere, 5/ 27–33.

Anglikan Kilisesindeki uygulama şu şekildedir:

Nikâh merasiminin hazırlanması;

- Evlenecek olan kişiler, başka kilise cemaatinin ibadet üyesi olsa bile.

Anglikan kilisesinde evlenebilmeleri mümkündür.

- Anglikan kilisesinde evlenmenin ilk şartı; Nikâhtan önce 3 pazardan beri kilisede Banns'ı okutmaktır. (Banns; evlilik beyannamesi demektir)²⁰⁸

- Hıristiyanlar evliliğin, Tanrıdan hediye olduğuna inanır. Evlilik töreni, çiftin hayat boyu beraber olmalarının ve sorumluluklarının, tanımını yapar. (Sevgi, gelir, İncil, çocuk... Vb. gibi) evlilikte sevgiyi arttırır. Gerçek sevgiye İsa sayesinde sahip olunmuştur.

Kilisede hazır bulunan kişilere, evlenenlere destek olup olmayacakları sorulur. Ardından gelin yalnız veya çift olarak kiliseye girer. Ve ardından papaz müstakbel eşlere “Zenginlikte ve fakirlikte, hastalıkta ve sağlıkta, yaşamda ve ölümdede birbirini sevmeye, destek olmaları sorulur ve onlardan söz alınır.” Ardından dua edilir. Tanrının evliliği kutsaması ve çocuk vermesi için dua edilir (Kişiler burada yapılacak duaları kendileri tercih edebilir). Fakat kutsal bir iş için bu ayrıntıları düşünmek gereksizdir. Müstakbel eşlere, evliliğin güçlükleri ve yardımlaşma konusunda papaz tarafından vaaz verilir. (Burada değişik konularda da bilgi verilebilir.)

---

²⁰⁸ www.seslisozluk.com Anglikan kilisesindeki evlilik merasimi için, Bkz www.bann.co.uk. (Erişim Tarihi: 24. 05. 2006).

- Evlilik için yasal ücretler Banns'ın yayımlanması, evlilik servisi belgesi ve evlilik belgesini kapsar. (Koro, video kaydı, org çalan kişi için, özel aydınlatma, servis ücret dâhil değildir).

- Yapılacak dua ve uygulamalar papazla konuşulup bazı değişiklik yapılabilir.

- Anglikan Kilisesi, evliliğin yaşam için vazgeçilmez olduğunu öğretir. Ve aynı zamanda onun farkına vardırır. Bazı evlilikler, başarısız olabilir.

- Kilise, istisnai durumlarda, boşanmış kişi için, önceki eşi yaşarken kilisede tekrar evliliği kabul eder.

Reform teolojisinde, Katolik Kilisesinin Nikâh sakramenti, bir sakrament olarak kabul edilmemiştir. Evliliğin dinsel bir eylem olmadığı insan tabiatının bir gereği olduğu Luther tarafından ifade edilmiştir. Luther bununla beraber rahiplerin evlenme yasağını da reddetmiştir. Her Hıristiyan “bir rahip olduğu” görüşünü benimsemiş, kendisi de bir rahibeyle evlenerek bu yasağı tanımadığını göstermiştir.

Anglikan kilisesinde bugün, rahipler evlenebilmektedir. Fakat bunun yanında, kendini kiliseye adama da vardır. Din adamları Katolik kilisesinde olduğu gibi kendilerini Tanrı'nın yoluna adayabilirler.

6- Cenaze Merasimi²⁰⁹:

Cenaze töreni yeryüzünde insan yaşamının sona ermesini ifade eder. Tanrının kişiye emanet olarak verdiği ve bu dünya seyahatinin tamamlanmasından dolayı teşekkür için kederlerin ifade edilmesi için arkadaşlar ve aile için cenaze merasimi bir olanaktır. Kişinin bu yolculuğu için seremonik bir faaliyete ihtiyacı vardır. Bu yüzden Anglikan kilisesinde şöyle bir uygulama yapılır.

Tarih boyunca, Hıristiyan doktrini dört şeyin gizemiyle uğraşmıştır. (Cennet cehennem, ölüm ve yargı). Herkes tanrının sevgisi ve yargısı arasında Tanrı'nın merhametiyle muamele göreceğimizi bilir. Bu Hıristiyan ilahiyatının değişmez konularından biridir.

Çoğu Hıristiyan cehennemi, Tanrıyı sevenden ayırma olarak tarif eder. Ayırma, asla Tanrı'dan değildir, o bizim kendi hatalarımız sebebiyledir.

Cenaze merasimi her zaman yaşam ve ölümün anlamı hakkında çok derin sorulara cevap verir. İsa bize yaşamı vermiştir ve kendisi de öldükten sonra dirilmiştir. O bize sonsuz hayatı verecektir.

Bazı Anglikan Hıristiyanlar ölü için dua ederler. Burada merak edilen niçin Katolik geleneğin devam ettirildiğidir. Burada İncil'den bazı bölümler okunur. (Tanrı İsa'nın onları kurtaracağı, vb gibi.) Katolik uygulamaya benzer bir uygulama yapılmaktadır.

---

²⁰⁹ The Commen Prayer Book, 318-328.

Ölüm, yaşam, büyük Hıristiyan inanışları, hakkında vaaz yapılır. Böyle kelimeler üzüntü içerisinde olanlar için bir teselli olur. Eğer aile iştirak isterse, bu faaliyetler yapılır.

Anglikan kilisesinde cenaze töreni çok kısa olabileceği gibi çok daha gösterişli de olabilir. Müzik ilahilerle birlikte bölge papazının başkanlığında küçük kilisede gösterişsiz cenaze töreni de olabilir.

“Ölen kişi genç olduğunda trajedinin boyutları hat safhadadır. Uzun ve yararlı yaşamın sonu geldiğinde, minnettarlık duygusu çok kuvvetlidir. İmanlı Hıristiyanlar için bu hayatın bir devamı gibidir. Bu yüzden üzölmeye ve endişe duymaya gerek yoktur.

Tanrının sevgi ve merhametine ölen kişi emanet edilir. Ölümsüz yaşama ve malum olan kıyamete umutla ölü toprağa koyulur. Dualar hüznü hafifletir. Ölümün ötesinde kişi Tanrı'nın emin ellerinde olduğu düşünölür ve bunun için dua edilir.

Kişiler başka cenazelere, öğrenme, pratik yapma ve hizmet için katılabilir²¹⁰.

---

²¹⁰ www.cofeanglican.org. (Erişim Tarihi: 18. 06. 2005).

7- Ordre (Tayin) Merasimi²¹¹:

Kilise hiyerarşisinde üç üst mertebede bulunan Piskopos, Papaz ve Diyakoz'ların takdis ayinidir²¹². Bu görevler, sadece tayinle değil takdis ayiniyle birlikte yapılır. Takdisi yapan başpiskopostur.

Katolik kilisesindeki bu sakrament kilisenin İncili yayması amacıyla ve İsa Mesih'in otoritesinden kaynaklanan otorite ile papanın otoritesi altında; bazı kilise üyelerini kendilerine has görevlere sevk etmek maksadıyla yapılır. Bu görevler Mesih'in, Tanrının sırlarının dağıtılması ve özellikle, İlahi kelamın ve Evharistiyanın, idaresi görevleridir.

Ordre sakramentine iştirak kademelerle gerçekleşir. Hiyerarşinin en alt tabakasından en üst tabakasına gitmek için dört mertebe vardır. Organizasyon gayesiyle, İncillerde ve Resullerin işlerinde formüle edilen yegâne hiyerarşi prensibi şunlardır. "Diocese, pretre, Eucques"²¹³ dır. Sonraki organizasyonlar insani kararlarla ilgili olup onların koyduğu şeyi değiştirebilecek güce sahiptir. Fakat tayinler ise, sadece piskoposa aittir. Çünkü yalnız o tam sakrament sırrına sahiptir. Katolik Kilisesinde böyle kabul edilirken Anglikan kilisesinde ise;

1- Piskopos (Bishops)   2- Papaz (Priest)   3- Diyakoz (Deacons)
olmak üzere üç ruhban kademesi vardır. Ulusal kiliselerin ya da bölgelerin başkanlarına çok çeşitli ünvanlar verilir. İngiltere de metropolit olarak bilinen iki başpiskopos bulunur. (Canterbury ve York) Bunların yetki alanları vardır.

²¹¹ The Commen Prayer Book, 457-471.

²¹² Küçük- Tümer, 298.

²¹³ Besnard, 192.

Anglikan kiliseler topluluğunun temel birimi piskoposluktur. Piskoposluklar genellikle, her birinin biçimlenişi birbirinden farklı olabilen bölgeler altında toplanır. Bunlarda bir araya gelerek özerk bir ulusal kilise oluşturur.

Anglikan Kilisesinde “rahip takdisi”: Katolik kilisesinde olduğu gibi bir sakrament olarak kabul edilmez. Fakat uygulaması vardır.

Sonuç olarak Anglikan Kilisesi; İngiltere’ye has, kutsal kitaba bağlı ve kısmen reforma edilmiş bir Katoliklik olarak görülmüştür. Anglikan kilisesi, inanç bakımından Protestan ibadet ve kilise hiyerarşisi bakımından da Katolik bir nitelik gösterir²¹⁴. The Book of Common Prayer’daki iman ve ibadet yöntemlerini benimsemekle birlikte Hıristiyan iman, ibadet ve yaşam tarzının ulusal ifade biçimleri kazanmasını özendirir; yargı ve yönetim yetkisi olan bir merkeze değil, karşılıklı bağlılığa dayalı bir birlik oluşturur.

Devlet otoritesine saygı duyar, ama boyun eğmez; birey özgürlüğüne de aynı ölçüde saygılıdır.

Öğretisinin temeli Kitab-ı Mukaddese dayanmakla birlikte hep bir esneklik ve çeşitlilik arz eder. “1549’daki Book of Common Prayer” kabul edilene dek, bağlayıcı bir dua kitabı olmamıştır. Üzerinde birçok değişiklik yapılan 1662 Tarihli Dua kitabı bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır. Diğer ülkelerdeki Anglikan kiliseleri de bu kitabı kullanır; ama hepsi ibadet yöntemlerinde kendi yerel kültürlerini ve somut koşullarını yansıtan değişiklikler yapmışlardır.

---

²¹⁴ Küçük- Tümer, 316.

8- Günah itirafı:

Katolik kilisesinde 7 sakrementsinden biri de günah itirafıdır. Rahipler tarafından ifa edilen bu sakrements, reformla birlikte birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Luther, günah itirafının kilise tarafından suistimal edilmesini, pişmanlık, itiraf ve kurtuluş olarak şekilsel kategorilere bölünmesini, günahların tasnifini, kutsal kitaba dayanmayan hayali kefaretlere verilmesini ve en önemlisi mali bir kazanç haline dönüştürülüp Endüljans skandalına sebep olmasını sürekli eleştirmiştir. Ona göre bu sakrements kişinin derin tevazusunu ve Tanrı'ya yakarışını azaltmaktadır²¹⁵.

Luther'in günah itirafını tasdik etme sebebi, anlaşıldığı kadarıyla onun imanın fonksiyonu yorumuna dayanmaktadır. Zira ona göre; günah itirafı iki unsur içermektedir. Tanrı'nın vaadi ve insanın imanı Tanrı'nın vaadi "yeryüzünde bağlayacağımız her şey göklerde de bağlanmış olacak, yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökyüzünde de çözülmüş olacak"²¹⁶ sözüne dayanmaktadır. Dolayısıyla Luther'e göre günah itirafının, hem bu vaade duyulan iman hem de kederli ve günahkâr vicdanların bir çaresi, bir tesellisi olması bakımından anlamı olabilir. Gökteki Tanrı tarafından onanması değil, Tanrının emrettiğinin insan tarafından deklare edilmesidir²¹⁷.

Reform sonrası oluşan Protestanlık mezhebi de günah itirafını bir sakrements olarak kabul etmemiştir.

---

²¹⁵ Olgun, 82.

²¹⁶ Matta, 16/ 19.

²¹⁷ Olgun, 183–184.

Anglikan kilisesi de reform kiliseleri gibi, günah itirafını bir sakrament olarak kabul etmez fakat insanlar hatalarını Tanrıya itiraf etmekle bir nevi tövbe etme söz konusudur. Burada beşer olan bir insanın günahları affetmesi eleştiri konusu olmuştur.

Katolik kilisesinde günah itirafının bir delili sayılan “Sonra onlara üfleyerek, Kutsal Ruh’u alın dedi, kimin günahlarını bağışlarsanız. Bağışlanacaktır. Kiminkini bağışlamazsanız öylece kalacaktır”²¹⁸ ibaresinden hareketle papazların havarilerin vekilleri olması hüviyetiyle bu sakramenti yapabileceği düşüncesine sahiptirler.

Anglikan kilisesinde sakrament olarak sayılmayan günah itirafı Tanrı’nın affedebileceği, insanın kesinlikle bu yetkiye sahip olmadığı yönündedir. Kişi ibadetlerinde direkt olarak Tanrı ile yüz yüzedir pişmanlığını bir insana veyahut bir vekile değil (direkt olarak) yalnız Tanrıya yapmalıdır. Tanrı affedicidir, bağışlayıcıdır bu yönüyle Tanrı ve kişi arasında olan bu olay bir sakrament değil, bir ibadettir.

---

²¹⁸ Yuhanna, 20/ 22–23.

SONUÇ

Hazırlamış olduğumuz bu tezimizle Anglikan kilisesinin ortaya çıkışı ve özelliklerini ortaya koymuş oluyoruz. Ortak Dua Kitabı'yla birbirine bağlı, aynı zamanda kendi içinde bağımsız olan kiliseler topluluğundan oluşan Anglikan Kilisesi Reformdan etkilenerak ortaya çıkmış, siyasi, toplumsal birçok sebebin etkin olduğu bir kilisedir. Böylece Anglikan Kilisesi'nin kendine has özelliklere sahip, milli, reformla birlikte ortaya çıkmış olan bir kilise olduğunu ifade etmiş oluyoruz. Katoliklik ve Protestanlık arasında köprü kilise işlevi gören Anglikan Kilisesi, günümüzde benzerine az rastlanır özellikler göstermektedir. Bu yönüyle, farklı birçok tanım yapılmasına rağmen Anglikan Kilisesi kendine has özellikleri olan bağımsız bir kilisedir.

Çalışmamızda; Anglikan Kilisesinin Katolikliğin ve Protestanlığın zıt görüşlerini aynı anda içinde barındıran ve temellendirmesini yapan bir kilise olduğu sonucu açıkça ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada Anglikan Kilisesine mensup kişilerin kesin kabulleri vardır. Bunlar Anglikan Kilisesinin özelliklerini oluşturur.

Papa'nın İngiltere Krallığında ve onun kolonilerinde herhangi bir yetkisi yoktur.

Anglikan Kilisesi, milli, bağımsız ve manevi otoritesi olan bir kilisedir. Tüm dini konularda, kendine yetebilen bir teolojiye sahiptir. Doktrinlerini, Dua Kitabı'nı kendine has bir şekilde oluşturmuştur. Anglikan Kilisesi kurallarını kendi koyan özerk bir yapıdadır.

Anglikan Kilisesinin anlayışına göre ortak çalışmaları olduğu halde, hiçbir kilise dini konuları başka bir kilisenin veya kilise idaresinin iradesine bırakmamalıdır. Çünkü dini konularda bile Roma Kilisesi hata yapmıştır. Aynı şekilde bu dini konular genel konsillerin iradesine de teslim edilmemelidir. Çünkü genel konsiller prenslerin emri ve iradesi olmadan toplanamayabilirler. Eğer toplanırsa, (Mademki insanların meydana getirdiği bir meclistir ve hepsi Tanrı Ruhu ve adıyla yönetilmemektedir) öyleyse hata yapabilir.

Buna göre bütün olarak Anglikan kilisesi, baş olarak dışardan herhangi bir otorite kabul etmemektedir. Bu yönüyle Protestan kiliselerden kabul edilmiştir. Dini konularda karar vermek için mükemmel ve yüksek bir otorite yoktur. Sadece kiliselerin bağımsız rahipleri ve piskoposları vardır.

Anglikan kilisesinin bir başka özelliği, Katolik otoritelerce, katı ve zorlayıcı kararları olmaması yönüyle belirsiz sayılmasıdır. Anglikan Kilisesi formülleri, kesin ifadelerde bulunmaz. Protestan bazı grupların, Katolik fikirlilerin ve Modernist düşüncede olanları ortak bir noktada birleştirmeyi amaçlar.

Anglikan Kilisesi inanç bakımından Protestan, ibadet ve kilise yapısı bakımından da Katolik niteliklidir. Bu yönüyle Anglikan kilisesi Katoliklik ve Protestanlık arasında köprü-kilise şeklinde tanımlanmıştır.

Anglikan kilisesi, önceden var olmakla birlikte, günümüzdeki hüviyetine, Reformdan etkilenecek kavuşmuştur. Reform öncesi Katolikliği benimseyen, kilise Reformla birlikte, Papa'nın otoritesini reddetmiştir. Katoliklikteki 7 sakramenti 2'ye indirmiş ve Kutsal Kitap'ın her şeyde otorite olduğunu savunmuştur. İncil'in hiçbir

kurumun, otoritesine ve açıklamasına gerek olmadan da kilise fertleri tarafından yorumlanabileceğini vurgulamıştır. İbadet ve uygulamalar Anglikan Kilisesince hazırlanmış Kutsal kitaba The Common Prayer Book'a dayanmakla birlikte, her zaman bir esneklik ve çeşitlilik arz etmiştir.

Anglikan Kilisesi'nin ortaya çıkışında, siyasi sebeplerin önemli bir rolü vardır. Kral VIII. Henry karısından ayrılmak için Papa'dan izin istemiştir. Fakat Papa Katoliklikteki boşanma yasağı sebebiyle buna izin vermemiştir. Kral, yardımcısının Papaya rağmen boşanmaya teşvik etmesiyle, boşanmış ve yeni bir evlilik yapmıştır. Bunun üzerine Papa İngiltere Kralını, aforoz etmiştir. İnsan psikolojisinin etkisi ve siyasi gücün etkisiyle, Kral VIII. Henry bundan böyle hiçbir otoritesinin (Papanın otoritesinin) İngiltere Krallığından manevi etkisinin ve nüfusunun olmadığı ilan eden "Üstünlük Bildirisini" kabul etmiştir. Bu tarihi olayın ortaya çıkmasından dolayı Anglikan Kilisesinin siyasi niteliği de vardır.

Anglikan kilisesi İncil'in yanında "The Common Prayer Book'u" ibadet ve uygulamalarını dayandırdığı kutsal kitap olarak kabul etmiştir. Diğer hiçbir kilisede bunun bir örneğine rastlayamayız. Birçok değişiklik yapılmasına rağmen bugün hala kullanılmaktadır.

Anglikan kilisesi misyoner karakterli bir kilisedir. Anglikan kilisesine bağlı birçok misyoner cemiyet günümüzde dünyanın değişik yerlerinde misyonerlik yapmaktadır. Günümüzde yardım faaliyetleri çerçevesinde Afrika kıtasına yoğunlaşmıştır. Lambeth konferanslarına katılan birçok Afrika kökenli papaz bunu ispatlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali - Levent Köker; Tanrı Devletinden Kral-Devlete, İmge Kitabevi, Ankara 2004.

Aydın, Mehmet; Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, T.D.V Yayınları, Ankara 1995.

Besnard, Albert M; “Katolik Mezhebi” Din Fenomeni, (Çev. Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları, Konya 2000.

Bray, Gerald; Documents Of The English Reformation, Cambridge 1994.

Carey, George; Know The Truth, Harper Collins Publishers, London 2004.

Desiderus, Erasmus; Deliliğe Övgü, (Çev. Nusret Hızır), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000.

Dvornik, Francis; Konsiller Tarihi İznikten II. Vatikan’a, (Çev. Mehmet Aydın), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1991.

Erbaş, Ali; Protestan Reformu Ve Luther, Dinler Tarihi Araştırmaları –III, Ankara 2002.

Erbaş, Ali; Hıristiyanlık, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Erdem, Mustafa; “Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”
AÜİF dergisi XXXIV, Ankara 1993.

Erdem, Mustafa; Misyonerlik Faaliyetleri Ve Türkiye, Türkiye Kamu-Sen
Yayınları, Ankara 2005.

Eroğlu, Ahmet Hikmet; Ökumenizm Ve Fener Patrikhanesi, Aziz Andaç
Yayınları, Ankara 2005.

Evans, B. Geoffrey; Church of England, St. Nicolas Church, British
Embassy Broşürleri, Ankara 2005.

Good News, New Testament (The New Testament in Today’s English
Version) Fourth Edition, presented by the United States Air Force, 2000.

Gündüz, Şinasi; Din Ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara 1998.

Gündüz, Şinasi; Hıristiyanlığın Mimarı Pavlus, Ankara Okulu Yayınları,
Ankara 2001.

Güngör, Ali İsrâ; Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Aziz Andaç Yayınları,
Ankara 2005.

Haigh, Christopher; The English Reformation Revised, Cambridge
University Press 1987.

Hughes, Philip; The Reformation in England, Volume I, II, III, London 1953–1954.

İncil; İncilin Yunanca aslından Çağdaş Türkçe'ye Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1999.

İncil (Müjde); Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1996.

İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yayınları, C XVII, İstanbul 1998.

Janssens, A.J.; Anglicanism, (Çev. Selahattin Toprak), Basılmamış Lisans Tezi, A.Ü.İ.F. Kütüphanesi, Ankara 1982.

Jedin, Hubert; The Medieval and Reformation Church, Newyork Crossroad 1993.

Johnson, J. T. Humphrey; Anglicanism in Transition, London 1938.

Kutsal Kitap (Eski Antlaşma); Tevrat, Zebur, Orhan Matbaası, İstanbul 2003.

Küçük, Abdurrahman- Tümer, Günay; Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara 2002.

Loades, M. David; Revolution in Religion, The English Reformation (1530–1570), University of Wales Press 1992.

Loades, M. David; Cranmer And The English Reformation, University of Wales Press 1991.

MacCulloch, Diarmaid; The Later Reformation in England (1547–1603), London 1990.

MacCulloch, Diarmaid; The Boy King: Edward VI And The Protestant Reformation, The Penguin Press, Great Britain 1999.

Mehl, Roger; “Protestanlık Mezhebi” Din Fenomeni, (Çev. Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları, Konya 2000.

Mourois, Andre; İngiltere Tarihi, (Çev. H. Cahit Yalçın) Kanaat Kitabevi, 1938.

Messenger, Ernest Charles; The Reformation, The Mass and Priesthood, London 1936-1937.

Moorman, Richard Humpidge John; A History of the Church in England, Britain 1963.

More, Paul Elmer; Anglicanism, London 1951.

Olgun, Hakan; Luther ve Reformu, Katolisizm’i Protesto, Fecr Yayınları, Ankara 2001.

Özkan, Ali Rafet; Amerikan Evanjelicleri (Baptistler), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum 2005.

Ökten, H. Kaan; Hristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi, Mavi Ada Yayınevi, İstanbul 2000.

Sarıkcıoğlu, Ekrem; Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Kardelen Kitapevi, Isparta 1999.

Scarisbrick, J.J.; The Reformation and the English People, Cambridge 1991.

Sheils, William J.; The English Reformation (1530-1570), England, 1989.

Sheils, William J.; Tudor Histories Of The English Reformations (1530-1583), England 1999.

Shepherd, Massey H. ; Encyclopedia Religion And Ethics “Church Doctrine of the Anglican”, (Edited by Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Spurr, John; English Puritanism (1603–1689), Hampshire/England 1998.

Stone, Darwell; Encyclopedia Religion And Ethics, “Church Doctrin Of The Anglican”, (Edited by Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Tanilli, Server; *Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası -II, III*, Adam Yayınevi, İstanbul 2004.

Testas, Guy- Jean; *Ortaçağ Hıristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet “Engizisyon”*, (Çev. Ali Erbaş), İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

The Baptism of Aylın Kate Laity; St. Nicolas Church British Embassy, Ankara 16th January 2005.

The Book of Common Prayer, Hymnsaqm, Illustrated; A.R. Mowbray Co Limited/London, Printed in great Britain by Eyre&Spottis Woode Ltd. (Her Majesty Printers) London 2001.

The Church of England; Concise Directory of Chaplaincies. Diocese in Europe, (2003–2004).

The Doctrine in the Church of England; Report of the Comission, London 1938.

The Holy Eucharist and Confirmation; Diocese in Europe, British Embassy, Ankara 5th December 2004.

The Prayer Book (Revised 1928); Oxford University Press, London 1928.

The Services and Prayers for the Church of England; London 2000.

Tilly, Charles; Avrupa'da Devrimler (1492–1992), (Çev. Özden Arıkan),
Literatür Yayıncılık, 2005.

Türk Ansiklopedisi; MEB yayınları, C. III, Ankara 1966.

Tyacke, Nicholas; England's Long Reformation, (1500-1800), London 1998.

Walker, Williston; A History Of The Christian Church, Edinburg T&t Clack,
1985.

Weigall, Arthur; Hıristiyanlığımızdaki Putperestlik, Pavlus Hıristiyanlığına
Dair Bilimsel Bir Eleştiri, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002.

<http://www.anglican.org/church/churchHistory.html> (Erişim Tarihi: 03. 05.
2006).

<http://www.anglicancommunion.org>. (Erişim Tarihi: 06. 05. 2006).

<http://www.britishcouncil.org.tr>. (Erişim Tarihi: 02. 05. 2005).

<http://www.britishembassy.org.tr>. (Erişim Tarihi: 02. 07. 2005).

<http://www.churcharmy.org.uk/churcharmy>. (Erişim Tarihi: 12. 05. 2006).

<http://www.churchofengland.org>.(Faith/worship/mission/life/events/about the
church). (Erişim Tarihi: 25. 06. 2005).

<http://www.churchtimes.co.uk>. (Erişim Tarihi: 06. 05. 2006).

<http://www.cofe.anglican.org>. (Erişim Tarihi: 18. 06. 2005).

<http://www.cofe-ministry.org.uk/theministrydivision>. (Erişim Tarihi: 08. 04. 2006).

<http://www.cpas.org.uk/churchpastoralaidssociety>. (Erişim Tarihi: 22. 04. 2006).

http://www.ecclesiastical.co.uk/triweb/triweb_publish.nsf/body. (Erişim Tarihi: 12. 05. 2006).

<http://www.episcopalion.org/gambierevangelicals/Background/AnglicanEvangelicalismB1>. (Erişim Tarihi: 24. 05. 2006).

<http://www.europeanglican.org>. (Erişim Tarihi: 14. 06. 2005).

<http://www.bann.co.uk>. (Erişim Tarihi: 24. 05. 2006).

<http://www.fco.gov.uk>. (Erişim Tarihi: 14. 06. 2005).

<http://www.history.uk.com>. (Erişim Tarihi: 12. 06. 2005).

<http://www.informationfrombritain.com>. (Erişim Tarihi: 14. 06. 2005).

<http://www.orders.anglican.org/arcyb/religiouscommunities>. (Erişim Tarihi: 12. 06. 2005).

<http://www.readers.cofe.anglican.org/readers>. (Erişim Tarihi: 11. 06. 2005).

<http://www.stradigma.com>. (Erişim Tarihi: 20. 05. 2006).

EKLER

EK- I KUTSAL EVHARİSTİYA AYİNİ

Rahip: Peder, Oğul ve Kutsal Ruh'un adına

Cemaat: Âmin

Rahip: Rab sizinle olsun.

Cemaat: Ve sizinle de.

veya

Rahip: Baba Allah'tan ve Rabbimiz Mesih İsa'dan size lütuf, merhamet ve esenlik olsun.

Cemaat: ve size de.

Aşağıdaki nakarat Paskalya'dan Pentekost'a kadar söylenir:

Rahip: Haleluya! Mesih dirildi.

Cemaat: Gerçekten dirildi. Haleluya.

Cemaat: Ulu Allah, sen tüm yürekleri ve arzuları bilirsin, senden hiçbir şey saklanamaz. Kutsal Ruh'la iç düşüncelerimizi arıt, Öyle ki seni bütünüyle sevip Kutsal adını layığıyla yüceltelim. Bunu Rabbimiz İsa Mesih'in adına senden dileriz. Amin.

Rahip: Rabbimiz Mesih İsa şöyle dedi: "Allah'ın Rabbi bütün yüreğimle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin" İşte ilk ve en önemli buyruk budur. İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: "Komşunu kendin gibi seveceksin" Kutsal yasanın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır.

Cemaat: Âmin. Rab, bize merhamet et.

Rahip: Allah, dünyayı o kadar sevdi ki, biricik oğlunu verdi. Öyle ki, O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. Öyleyse Allah'ın buyruklarına uymaya, herkesle sevgi ve esenlik içinde yaşamaya kararlı olalım, iman ve tövbe ile işlediğimiz günahları itiraf edelim.

Cemaat: Yüce Allah, göksel Babamız sana ve komşularımıza karşı düşünce, söz ve işlerde, ihmal ve zayıflıklarımızı ve de kendi bilinçli kusurlarımızla günah işledik. Yürekten pişmanız ve bütün günahlarımızdan tövbe ederiz. Bizler için ölen oğlun İsa Mesih'in uğruna geçmişimizi bağışla. İsminin yüceliği için sana yaşamımızın yenilenmesiyle hizmet edebilelim. Âmin.

Rahip: Gerçekten tövbe eden herkesi af eden yüce Allah, Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla sizlere merhamet etsin, tüm günahlarımızdan azat etsin, tüm iyiliklerde sizleri sabit ve güçlü kılıp sonsuz hayatta tutsun. Âmin.

Rahip: Rabbim, bize merhamet et.

Cemaat: Rabbim, bize merhamet et.

Rahip: Mesih, bize merhamet et.

Cemaat: Mesih, bize merhamet et.

Rahip: Rabbim, merhamet et.

Cemaat: Rabbim, merhamet et.

Cemaat: Göklerdeki yüce Allah'a övgüler olsun. Ve yeryüzündeki halkına esenlik olsun. Rab Allah, göksel Kral, yüce Allah ve Peder. Sana ibadet eder, sana şükrederiz, görkemin için seni överiz. Rab İsa Mesih, Peder'in biricik oğlu, Rab Allah, Allah'ın kurbanı. Dünyanın günahlarını kaldıran sen, bizlere merhamet et. Peder'in sağında oturan sen, dualarımızı kabul et. Yalnız sen kutsalsın, yalnız sen Rabbimizsin, yalnız sen yücesin. Ey Mesih İsa, Kutsal Ruh'la birlikte Peder Allah'ın görkemindesin. Âmin.

KUTSAL KİTABIN OKUNMASI

Okunan her parça şu sözlerle bitirilir:

İşte Rabbin sözleridir.

Cemaat: Ey Allah, sana şükürler olsun.

İncilin okunması:

Aziz- tarafından yazılan İncil'den sözleri dinleyelim.

Cemaat: Ey Rab, sana yücelik olsun.

Bir vaaz verilir.

Rahip: inancımızı iman ve güvenle ilan edelim:

Cemaat: göğün ve yerin Yaratanı, her şeye kadir Peder (Baba) tek Allah'a ve onun biricik Oğlu Rabbimiz Mesih İsa'ya inanıyorum. O, kutsal Ruh'un kudretiyle beden aldı ve bakire Meryem'den doğdu Pontiyus Pilatus zamanında ıstırap çekerek çarmıha gerildi; öldü ve gömüldü; ölümler ülkesine indi, üçüncü gün ölümler arasından dirildi, göğe çıktı, her şeye kadir Peder Allah'ın sağında oturdu; oradan dirileri ve ölümleri yargılamak için tekrar gelecektir. Kutsal Ruh'a, kutsal Katolik Kilise'ye, Azizlerin birliğine, günahların affına, ölümlerin dirilişine ve ebedi hayata inanıyorum, Âmin.

Şefaath duaları.

Mesih'in kilisesi

Yaratılış, dünya ve yerli toplumlar

Kraliçe ve dünyanın liderleri

Acı çekenler

Azizlerin birliği için

Dua edilir.

Rab, merhametinle,

Cemaat: Dualarımızı işit.

Rahip: Merhametli Babamız Allah,

Cemaat devam eder: Oğlun ve kurtarıcımız İsa Mesih'in uğruna dualarımızı kabul et. Amin.

Esenlik dilemesi:

Rahip: Rabbin esenliği daima sizinle olsun.

Cemaat: ve sizinle de.

Masa hazırlanır. Mesih'in bedeni ve kanı olacak ekmek ve şarap, cemaatin verdiği bağışlar ile birlikte Allah'a sunulur.

ŞÜKRAN DUASI

Ey Rab Allah, sen yücesin, Nur ve Kurtuluşumuz sensin. Sana ebediyen şan ve övgüler olsun.

Her şeyi yoktan yarattın ve bütün eserlerin yüceliğinin sessiz müziğini yansıtıyor. Zamanı gelince bizi bütün yaratılışın tacı olarak senin suretinde oluşturdu.

Bizi nefes ve lisanla donattın ki, melekler baş melekler ve göklerde olan bütün güçlerle birlikte seni Mezmurlarlar ile yüceltelim.

Kutsal, kutsal, kutsal Rab,

Güç ve kudretin Tanrısı,

Gökler ve yerler şanınla doludur.

Yücelerde hozana.

Rabbin adına gelene övgüler olsun,

En yücelerde hozana.

Ey Rab, eserlerin ne kadar müthiş. Nasıl bir anne çocuklarını kuşağına topluyorsa sen bir halka öyle sahip çıktın. Halkın yüz çevirip seni inkâr etmelerine rağmen, senin sevgin sabit kaldı.

Meryem'den doğmuş olan Kurtarıcımız İsa'yı o halktan ayırdın. O, bütün açlığımızı doyuracak yaşayan ekmek olacaktı.

O, günahkârlar uğruna hayatını feda etti ve ölümden güçlü bir sevgiyle çarmıha gerildi. Ölmeden önceki akşam arkadaşlarıyla bir araya geldiler. İsa, ekmek

alıp sana Őukretti. Ekmeği b6ldü ve onu onlara vererek Ő6yle dedi: “Alın, yiyin. Bu sizin uğrunuza feda edilen benim bedenimdir. Beni anmak için b6yle yapın.”

Aynı Şekilde yemekten sonra kâseyi alıp Őukretti ve onlara vererek Ő6yle dedi: “Hepiniz bundan için, siz ve birçokları uğruna akıtılan yeni antlaşma kanıdır. Bunu her itiğinizde beni anmak için b6yle yapın.

Rahip: İmanın gizi b6yüktür.

Cemaat: Mesih öldü.

Mesih dirildi.

Mesih tekrar gelecektir.

Ey Baba, Mesih’in bir kereye mahsus hata edilen kurbanına güvenle sığınırız. O’nun 6lümünü ve g6rkemli diriliŐini anarız. Senin sağında bizler için Őefaatt ettiğine de seviniriz.

Yaratılışını bu ürünleri ve onları sana sunan bizlerin üzerimize Kutsal Ruh’unu d6k ki, onlar bizim için sevgili Oğlu’nun bedeni ve kanı olsun.

Senin huzurunda bu kutsal armağanları yiyen ve içen bizleri Mesih’in suretine d6nüŐtürüp senin g6rkemine adanmış ve yaşayan bir mabet olmak üzere oluştur.

Nihayet bizleri, Aziz Yuhanna ve bütün azizlerle birlikte bizim için yarattığın o ebedi görkemin görünümüne getir. Bunları, Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. Çünkü O'nun aracılığıyla, Onunla birlikte, O'nun içinde, yeryüzünde ve göklerde senin huzurunda bütün oturanlarla birlikte, ey Allah, sana sonsuz ilahilerle ibadet ederiz.

Cemaat: Ey Allah, ebediyete kadar sana onur, yücelik, görkem ve kudret olsun. Âmin.

Cemaat: Göklerdeki Babamız, adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Göklerde olduğu gibi, yeryüzünde de senin isteğin olsun. Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver, bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi, sen de bağışla suçlarımızı. Bizi günah işlemekten koru ve kötülükten kurtar. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuzlara dek senindir. Âmin.

Rahip: Mesih'in bedeninde paydaşlığımız olsun diye bu ekmeği böleriz.

Cemaat: Çok olduğumuz halde bir bedeniz çünkü hepimiz bir ekmeği paylaşırız.

Cemaat: Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize merhamet et.

Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize merhamet et.

Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize barış ve huzur bağışla.

Rahip: Ne mutlu Rabbin sofrasına davet edilenler. İsa, Allah'ın Kurbanıdır.
Dünyayı günahlardan kurtaran o'dur.

Cemaat: Rabbim, bana gelmene layık değilim, ancak tek bir söz söyle, ruhum
şifa bulacaktır.

SON TAKDİS

Rahip: her şeye kadir ve tek Allah olan Peder, Oğul ve Kutsal Ruh sizleri
takdis etsin.

Cemaat: Amin.

Rahip: Rabbi sevmek ve Ona hizmet etmek üzere esenlikle gidelim.

Cemaat: İsa Mesih'in adıyla. Amin.

EK- II BİR SÖYLEŞİ

İngiltere Konsolosluğu, St. Nicolas Kilisesi dini görevlisi Mr. Evans ile yaptığımız söyleşi Evinde ve Elçilik kilisesinde yaptığımız görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur. Soru cevap şeklinde yaptığımız söyleşide Anglikan kilisesiyle ilgili öğrenmek istediğimiz birçok konuya açıklık getirmiştir. Kaynak ve kitap sıkıntımızı birlikte İnternet veyahut Bilkent kütüphanesinden Filiz Erdoğan'ın yardımıyla çözmeye çalıştık Mr. Evans'dan aldığım birçok kitabından tezinin oluşmasından büyük payı vardır. Teşekkürü bir borç biliyorum.

Resul: Anglikan Kilisesi Katolik kilisesine mi yoksa Protestan kilisesine mi yakındır?

Mr. Evans: Aslında Katolik fakat reforma daha yakındır.

Resul: Anglikan Kilisesinin tarihinde en önemli zaman dilimi hangi yüzyıllardır?

Mr. Evans: Tarihimizde 16. yy.ın önemli bir yeri vardır. Bu tarihte meydana gelen Reformla birlikte bir kırılma meydana gelmemiştir. İbadet düzeni değişmemiş, aynı liturji devam ettirilmiştir.

Fakat burada üzerinde durulması gereken bir nokta vardır. İbadetin değişmediğini savunan Mr. Evans Katolik kilisesinde yapılan 7 sakramentten yalnızca ikisinin(Vaftiz ve Evharistiya), günümüz Anglikan kilisesinde uygulanıyor olduğunu, hatırlatmakta fayda vardır. Reformla birlikte, Anglikan kilisesinin eski

hüviyetiyle bire bir aynı özellik gösterdiğini savunmamız, pek de gerçekçi olmayabilir.

Resul: Tanrıya nasıl ibadet ediyorsunuz?

Mr. Evans: Kilisede beraber veyahut yalnız bir şekilde ibadet yaparız. Bazı ibadetler kilisede yapılmalı bazıları da evde yalnız veya ev halkıyla beraber yapılmalıdır.

Resul: Anglikan kilisesinin ortaya çıkışında siyasi sebepler mi yoksa ve dini sebepler mi etkendir?

Mr. Evans: Sebepler ayrı değildir, bilakis aynı doğrultudadır. Her şeyin yasak olduğu fakat nedeninin olmadığı bir din anlayışının hâkim olduğu bir zaman yaşanıyordu. Romanın ve Papanın otoritesi sorgulanamazdı. Kutsal Kitap İncil anlaşılmayan bir kitap haline getirilmişti. Gerçekler akli gerekçelerle değil saçma sapan yasaklarla saklanılmaya çalışılıyordu. Fakat sorulara bir cevap verilmeyişi reformu doğurmuştur.

Resul: Common Prayer Book'un hazırlanması nasıl olmuştur?

Mr. Evans: 1- Bible (İncil) 2-Tradition (Gelenek) 3-Right Reason (Akli düşünce), Eski ve Yeni Ahit esas alınarak hazırlanmıştır.

“Prayer Book”un Anglikan kilisesinde çok ayrı bir yeri vardır. 1928 de gözden geçirilmiş baskısının önsözünde şöyle denmektedir. “Bu kitap (Book Of Common Prayer'in English) Babamız tarafından İngiliz halkına verilmiş olan

Tanrının sözüdür.” Burada ayrı bir konuma ve milli bir karaktere sahip olmasının ayrı bir yeri vardır.

Resul: Kilise ile hükümet arasında nasıl bir ilişki vardır?

Mr. Evans: Kral kendisini, kilisenin başı (babası) ilan etmiştir, bununla beraber Anglikan kilisesi devlet otoritesine saygı duyan, ama boyun eğmeyen, birey özgürlüğüne saygılı bir yapıdadır.

Resul: Anglikan Kilisesinin sakramentleri nelerdir?

Mr. Evans: Sakramentler şunlardır:

a- Vaftiz,

b- Kutsal Evharistiya,

c- Günlük dualar,

d- Konfirmasyon,

e- Nikah merasimi,

f- Cenaze merasimi,

g- Hastaya yapılan merasim vardır.

Burada vaftiz ve Evharistiya ayini önemli bir yere sahiptir.

Resul: Türkiye’de ne tür faaliyetlerde bulunuyorsunuz?

Mr. Evans: Yalnız kilise üyelerine yönelik faaliyetlerde bulunmaktayız, birlikte gezi, piknik, ibadet gibi faaliyetlerde bulunmaktayız.

Resul: Teolojileri hakkındaki kısa sorularımıza;

Confession (Günah çıkarma): “Affeden Tanrıdır. Bir kişi affedemez. Sıkıntılarımızı direkt olarak ibadetle Tanrıya açarız o affeder.”

Divorce (boşanma): “Beğenmeyiz, fakat huzursuzluk geçimsizliktense boşanma olabilir, izin var.”

Sin (Günah): “Tanrının yasaklandığı şeylerdir. Tanrıya inanmamak, komşuya haksızlık etmek... vs. günahdır. Bunlar kutsal kitapta geçmektedir.”

Relic (Kutsal kalıntı); “ Sahibiz, ihtiyacımız var fakat, bunlara ibadet etme yoktur. İbadet maksatlı değildir. Bununla beraber Katolik kilisesindeki gibi çok önemli bir yer işgal ettiği de söylenemez.”

Fasting (Oruç): “Disipline ihtiyacımız var. O yüzden özel zamanlarda (Paskalya gibi) tutarız. Common Prayer Book’un 32. sayfasında bunları bulmak mümkündür (Başlık olarak Days of Fasting or Abstinence).”

Purgatory (Araf): “Tanrı bizi reddederse, burada kalacağız. Bilmiyoruz fakat çizilen tabloya göre konuşuyorum.”

Devil (Şeytan): “Şekil olarak farklı, resimlerdeki gibi olmadığını düşünüyorum. Yanlışla doğru arasında, Tanrı’yı yalanladı.”

Paradise and Hell (Cennet ve Cehennem): “Cennet tanrıya inananlar girecek.”

Resul: Anglikan Kilisesinde, papazlar evlenebilir mi?

Mr. Evans: Evlilik var fakat bunun yanından Tanrıya adama da vardır. (Zaten Mr. Evans evlenmemiştir. Kendini Kiliseye ve Tanrıya adamıştır.)

Resul: Canterbury ve York’un Anglikan kilisesindeki önemi nedir?

Mr Evans: İngiltere’de iki yetki alanı (Canterbury, York) vardır. Bunlar başpiskoposluktur ve onlara bağlı kiliseler vardır.

Resul: Anglikan Kilisesinde Vaftiz ve Evharistiya Katolik uygulamayla 1’e 1 aynı şekilde midir?

Mr. Evans: Evet, birebir aynıdır.

Resul: The Common Prayer Book neden birçok kez değiştirilmiştir?

Mr. Evans: Değiştirme değil, modern İngilizce’ye çevirmedi.

Mr. Evans’ın bu görüşmelerimiz esnasında; İslam’la ilgili çeşitli soruları oldu? Neden kadın imam olmaz diye soran Mr. Evans, Konya’da çektiği Mevlevilerin içindeki bayanı işaret ederek, neden camide kadın imam olmaz diye sordu.

Bunların ardından, beraberce Internet'te Anglikan kilisesinin web sitelerini ziyaret ederek, nereden nasıl bilgi alabileceğimi gösterdi.

EK- III TÜRKiYE'DEKİ ANGLİKAN KİLİSELERİ ADRES VE TELEFON NUMARALARI

1- Ankara

St. Nicolas Church

British Embassy, Şehit Ersan Caddesi 46A, ÇANKAYA

Tel: +90 (312) 467 82 76

2- Bornova

St. Mary Magdalene

Tel: (232) 464 57 53

3- İstanbul

Christ Church (Crimea Memorial Church) With St. Helena

Serdar Ekrem Sokak 82, Karaköy

Tel: (212) 251 56 16

4- İzmir (Smyrna)

St. John the Evangelist

Tel: (232) 464 57 53

5- Moda

All Saints

Yusuf Kemal sokak, Moda

Tel: (212) 251 56 16

The Diocesan Office

14 Tufton Street, London, SW1P3QZ, UK

Buradaki adres ve telefonlar Avrupa Diyakozluğu tarafından hazırlanmış,
broşürden alınmıştır .(www.europe.anglican.org).

(Diocese in Europe, The Church of England, Concise Director of
Chaplainices, 2003-2004.)